OKIRATTÁR.

I.

KÖZÉP-AJTAI Réformata Szent és Nemes Eklé'sia; Minden becsületre méltó, s a Kristus Jésusban a mi Édes Idvezitőnkben Szerelmes Drága Atyámfiai!

Mindenestől fogva igaz, mert az Igasságnak Szájától, JÉSUStól származott Beszéd ez: Egy Próféta is nem kedves a maga Hazájában. Luk. 4—24. De másfelől a bévételre mindenestől fogva szükséges Beszéd az is, a mit a Nemzetségeknek Apostola Szent Pál igen hathatosan kimondott a maga példájában mind azoknak, valakik az Evangyéliomnak szolgálatjával KRISTUS követségét akarják viselni, hogy tudniillik az Isten Szolgáinak kell magokat viselni, sok tűrésben, nyomoruságokban, szükségekben, szorongattatásokban, háboruságokban, ditsőség és gyalázat által, szidalom és ditséret által. 2. Kor. 6. Én is azért tapasztalván magamban az én kimondhatatlan méltatlanságomhoz és idétlenségemhez képest az Egyházi Szolgálatra gerjesztő Isteni Hivatalt, ennek a Menynyei Jutalmat sok Isteni Igéretekből tsalhatatlanúl váró Egyházi Szolgálatnak hol ditséretes, hol gyalázatos terhétől félnem és magamat vonnom, bélyeges hitetlenségnek tartottam; és egyetemben inkább választottam, magamnak, hogy az Isten' Népével együtt nyomoruságokkal illettetném, hogy nem mint a bűnnek ideig való hasznával élnék, a Világ dolgaira való ereszkedésemmel. Ugymint, ki nagyobb gazdagságnak itélem lenni a KRISTUS-ért való gyalázatot, nézvén, a Szent Móses okulárján, a Jutalomnak fizetésére, hogy nem mint e világ Egyiptomának kintseit. (Sid. 11. 25. 26.) De azonban az ISTENI kegyelemhez való bizodalommal erőssen feltettem magamban, hogy mind addig az ISTEN nyá-

jának Pásztorlására magamat ne alkalmaztassam; mig a külső Országoknak Tudománybéli kintseiből ha tsak valami kevés részt is nem vennék, a mi nemzetünkhöz nagy Lelki Indulatot viselő Akademiákban; és igy magamat alkalmatosabb Eszközzé készíteném valamely szegény Hazánkbeli Eklésiának Legeltetésére; mely igyekezetemnek felsegitésére minden érdemem nélkül méltóztatott, szép Igéretet is vettem Kegyes Pátronusom, Méltóságos Gróff és Vice-Colonellus Bethleni BETHLEN GERGELY ur ő Nagyságától.

Nem azért tehát, mintha kedvetlen vólnék ahoz a Népes és Szent Eklésiához, mellyből én is eredetemet vettem, és a mellynek betsületes Tagjai, nagyobbára Vér szerént való, mindnyájan pedig a JÉSUS KRISTUS-ban és Lélekben buzgón szerető Atyámfiai, s a kikért én átok is kész volnék lenni, Róm. 9. v. 3. hanem az emlitett okra nézve, ha ISTEN-nek kegyelmesen tetszik, még ezen fényes hírt viselő Nagy-Enyedi Böltsesség HÁZÁ-ban maradnom énnékem szükséges lévén egy ideig, én azon Szent Hivatalra bé nem mehetek. A Szent Eklésiának pedig nagy szeretettel gerjedező Szivből és Lélekből köszönöm, és meghálálni, míg e Világ engemet testben tartóztat, igyekezem, hogy mind engemet, ki az én Hívséges URam JÉSUS KRISTUS Saruja kötőjének megoldására, ezerképen méltatlan vagyok, megtisztelt, mind pedig szemeinek fogyatkozási miatt, negyven-nyolcz Esztendeig való Papi Hivataljának lefolyása után, már többet az ISTEN Oltára körül nem szolgálható Tiszteletes Öreg ATYÁM uramat az én hivatalommal megvidámitotta. Mellyben néma-néműképen a jelent ki, hogy én kedves Próféta Fiú volnék magam Hazámban: melyet háladatosan említek. Azonban azt kivánom ISTEN előtt megjelenő könyörgésemmel, a mit nagy esedezéssel kiván vala ISTENtől a Szent Móses az Izraël' Gyülekezetének, igy szóllván: Az UR, a' Lelkeknek és minden Testnek ISTENE rendeljen Férjfiat a KÖZÉP-AJTAI Gyüleke, zetnek. A ki ki-menjen Ő előttök, és a ki bémenjen Ő előttök; a ki ki-vigye Őket, és a ki bé-vigye Őket, hogy ne légyen az UR Gyülekezete ollyan, mint a Juhok, mellyeknek nin-

tsen Pásztorok, 4. Mós. 27. v. 16. 17. Ezen buzgó kívánsággal maradok

A Szent Eklésia' minden becsületre méltó
Nagyobb és kissebb Tagjainak, nagy
részben Vér szerént való, mindnyájan
pedig a KRISTUS-ban szerető Atyámfiainak
holtig háládatos szívet viselni kívánó
Szolgájok és Atyjokfiok
Közép-Ajtai BENKŐ JÓ'SEF,
Nagy-Enyedi Theologus Deák.*)

Nagy-Enyed. 1766.
Mind Szent Havának
28-dik Napján.

II.

N. Baczonini sedria quindenalis celebrata anno 1769. die 22. 9-bris sub Praeside Rev. ac Claris. D. Seniore Alexandro Sz. Dálnoki.

Causa levata summe venerandi ac clarissimi Dni Alexandri Sz. Dálnoki venerabilis dioeceseos Erdővidékiensis senioris consummatissimi, ratione officii sui ut actoris in Rev. ac Cl. Dominum Stephanum Simon, Ecclae. ref. Barotiensis parochum tamquam inctum, pro summe rev. ac Cl. Dno actore advocatus Josephus Benkő de K.-Ajta ecclesiae patriae parochus, per quem solemni praemissa protestatione proponit in sequentibus:

Noha szívbeli fájdalommal, de azonban mind erős hitemben álló hivatalomtól, mind pedig Tisztelendő elöljáróimnak el nem mulatható parancsolatjoktól kényszerítettem a megnevezett T. atyámfiával perbe szálani ily terhes okokra nézt:

I) Hogy ő kegyelme meg nem rettenvén amaz apostoli intéstől: A részegesek az Jézus országának örökségét nem bírják. 1. Kor. 6. 10, a részegeskedésben a jó keresztyénséggel, és annyival inkább a jó példaadást kívánó sz. papi hivatallal össze nem férhető módon elmerült,

*) A Mike Sándor gyűjteményében lévő nyomdai kefelenyomatból, mely Benkő saját kezével van kijavítva.

minthogy a részegség LXXXII. Canon szerint, omnium vitior. fomes ac nutrix est. a Tiszt. Atyámfiában a részegségnek ezen siralmas szüleményei lettenek:

1) Hogy ő kegyelme a templomban is igen sokszor részegségben találtatik, az Istennek ama tilalmazó törvénye ellen 3. Móz. 10. 9. Igy adatott a papok eleibe: Bort és részegitő italt ne igyatok mikor bé akartok menni a gyülekezet sátorába, hogy meg ne haljatok: örökké való rendtartás legyen ez a ti utánatok valóknak, lásd Ezekiel. 44, 21 Az egyiptombeliek pogányok voltanak, még is a részegitő italt papjaikban meg nem szenvedték.

2) Hogy ő kegyelme, a mi nagyobb, az Úri szent vacsorának kiszolgáltatásakor is tapasztaltatott botránkoztató részegnek, holott ez olyan bűn, hogy a Korinthusbeli hallgatóknak ilyen hibájokat kárhozatra való egybegyülésnek nevezi sz. Pál apostol, annál inkább apostoli szolgálatban lévő papi emberben ez éppen a legirtóztatóbb vétkek közül való.

3) Ő kegyelme, papi jövedelmének nagyobb része részegitő italra kelvén, illetlen papi ruhában teszen szolgálatot az Úr házában, holott a LXXXVI. Canon ezt a kötelességet szabja a papnak: Habitus eorum sit ordini et vocationi sacrae conveniens, non nimis sordidus etc.

4) Ő kegyelme háza népéről illendő gondot nem viselhet, és nem is visel, sem most sem jövendőre nézőleg, az emlitett okon értekéből otten-ottan kifogyván; sz. Pál pedig a hitetlennél alábbvalónak nevezi azt, a ki az övéiről gondot nem visel.

5) Ezzel a szent társaságnak mocskoltatására okot szolgáltatott; már ugy látszik, hogy ha egyik pap mértékletlenül iszik, azt hozzák ki belőle, hogy a papok részegesek.

II-ik fő oka keresetemnek ez: Az egyházi szent igazgatásnak minden pap alája vagyon rekesztve elannyira, hogy a papi hivatalra való béálláskor is minden pap hittel kötelezi magát püspökjének és esperestjének engedelmességre. — De a megirt T. Atyámfia a LXXXV-ik Canon példásképen való megrontására a szent igazgatás ellen való engedetlenségének ilyen keserű gyümölcseit termette:

1) A partialis Synodusokra való hivatalt semmibe hajtván, azokban alig jelent meg vagy egyszer.

2) A generalis szent visitatiókon is ő kegyelme meg nem jelent.

3) Midőn némü-némü hibáiról levelem által corrigáltam volna, engem akarván kisebbíteni s gyalázni, pecsét alatt küldött levelemet házról házra küldözte; úgy tetszik pedig hogy ez sokkal nagyobb az engedetlenségnél, mert ez ellenem való támadásnak speciesse.

4) Ezzel prostituált egy nekem küldött levelében: Ne tapogassak csak mint a vak a sötétben. Ezt pedig akár Theologice akár politice magyarázzuk, súlyos mocskoló szónak találjuk.

5) A jelenvaló törvényszéket is contemnálta, mert noha világosan hirdettem currentálisomban, hogy az ide citált személyek oly készülettel jelennének meg, hogy minden apróság exceptióknak hely nem adatik; de ő kegyelme nem hogy személyében de levele által is meg nem jelent, szándéka is a megjelenésre nem volt, a mint azt bizonyos relatiokból észre lehet venni; annakokáért megkivánom a szent Törvényszéktől, hogy a Canonok ereje szerint a vétkek szem-béhúnyás nélkül megnézetvén, bűntetés nélkül ne hagyattassanak, hanem a Tiszt. I. atyánkfia a sz. hivataltól amoveáltassék, és engedetlenségének solemniter való engedelmességével ellent mondjon, elvett becsületemet visszaadván coram S. Sede, mert sz. Ágoston szavaként: non remittitur peccatum donec restituatur ablatum. — Hogyha pedig a Tiszt. I. atyámfia ezen actiómban valamit tagadna, kész vagyok törvénybeli eszközökkel megmutatni. Ceterum jus mihi sit omnibus juridicis instrumentis causam praesentem tueri — et protestatur.

Pro I. Nemo.

Deliberatum. Admonetur Clarissimus in actione mentionatus Stephanus Simon, ut proxima adfutura Sede compareat, secus luet poenam canonicam.*)

*) Az erdővidéki Papi-szék eredeti jegyzőkönyvéből.

III.

Excellentissimo ac undique Doctissimo Domino, Philos. et Med. Doctori Experientissimo, Rei Sanitatis Transsilvaniae Consiliario Physicoque Regio etc. etc.

Domino D. ADAMO CHENOT.

Summo conatuum Suorum Fautori, Salutem ac geminata millies Bona precatur Josephus Benkő.

Litteras TUAS, Excell. Dne, ultima Novembris anni elapsi datas, ineunte licet labentis Januario acceperim, et paucis post interpositis diebus, etiam duo Cranczianorum Operum Botanicorum tomi ad me allati fuerint: officii tamen me mei inmemorem ne quo pacto pronuncies, per quam humillime TE obtestor; nulla enim mihi Coronam vel Cibinium fida expediendi occasio Suppeditata fuit.

Est mihi consolatio ingens, quod vir tantus, ac eximiae procul dubio humilitatis, homuncionem me observare Supra opinionem dignatur. Quot profecto verba TUA, tot Consilia, ea quidem ambabus a me manibus amplexa: TE tamen celare non me decet, nisi atro ingratitudinis lapillo notari me velim, praeterito a Decembri, Aprilis ad exitum, esse me navum Botanices cultorem haud posse. Aliquot Scilicet abhinc annis, quum Studiorum causa Enyedense incolerem Collegium, inchoaveram res Transilvaniae, patriae meae, colligere, ex iisque Ejus Notitiam publicae exponere luci destinaveram; nec abhac collectione in hodiernum usque diem destiti. Viderat meum hoc propositum quidam contubernalium meorum, juvenis bonae spei patriarumque rerum amantissimus, Typographiae nunc Viennae in Aulico Typographeo operam navans; collectionesque meas non ubique (absit verbo arrogantia) obvias observaverat; datis ille ad me literis exeunte Novembri anni praeteriti, haud contemnendis solicitavit rationibus, quatenus opus meum festine Viennam mitterem, ejusque inpressionem indubie promisit, transquietoque esse me jussit animo, super 30 (sat certe paucorum) exemplarium, in mearum compensationem fatigationum, donatione. Facile assensi, ac in id diligenter incubui, ut dictum la-

borem absolverem ante, quam vegetabile reviviscceret Regnum: triginta iam philyras descripsi, totidem adhuc circiter restant. Dum Atmosphaeram Transilvanicam descripsissem, TUIS, Doctor Doctissime, vitulis, maximam partem, arare ansus sum: ne tamen inscio TE id fecisse videar, en, acclusam eam operis mei particulam transmisi, cogniturus sincere, an non mihi controvertas?

In describenda interim Atmosphaerae cognitione instituti ratio non me sivit prolixiorem; quum aliquot centenae rerum varietates describendae mihi fuerint. His ita perspectis, ne me Prometheum, ne in horas varium putes, velim: tantum enim abest Botanicae me rei oblitum esse; ut potius ea mihi calcaris instar sit ad Transsilvano-Geographicum opus quantocius absolvendum. Sed nec possum interim non aliquid temporis suffurari, volvendoque Praestantissimi Domini Crancii Operi consecrare. Sed tempus jam est interrogationes TUAS attingendi. IS Attidem Sedis nostrae Circulus non procreat, nec alibi reperi: at Dominus Becker Pharmacopaeus Coronensis in quadam Districtus Barciae parte versus Ó-Sántz sita frequentem crescere asserit, mihique eam, ut et Arnicam promisit. Rubia Tinctorum non paucorum hac regione rusticorum in pomariis locum invenit, et tingendis ovis, ceu lignum Brasilianum et Fernambucum aliis in locis, inservit. Habeo alias quoque plantas coloribus Sacratas, quarum e numero est etiam Rubivides Linnaei, sed nihil fere adhucdum colorum expertus sum, TUIS jam consiliis experturus. Vino quidem et Spiritibus, reliqua inter tentamina, Helianthi annui (corona Solis Tournefert) Seminibus cortice nigricantibus, rubrum conciliare colorem, sic satis quidem elegantem ac tenacissimum, proprio didici experimento; non aliter, quam maceratis in quolibet spiritu, iisdem seminibus. Hoc itaque meum dico inventum, quatenus vel nusquam legi, vel meam observatio effugit diligentiam. Lintes vero expresso e baccis Phytolaccae succo imbuto Tornam solis imitatus sum; at elegans ille color in liquidis inconstans est. Glycyrrhizam in Háromszék non observari, in sede Udvarhely aliquot locis, prout etiam Bethlen-Szent-Miklósini in horto Ill. Comitis et Vice Colonelli Gregorii Betlen dudum et copiosam vidi, questus tamen gratia, licet bene posset, non colitur. Rhoem

coriariam bene multi Magnatum in Transilvania horti suppeditant; ea vero Spontanea multiplicatione se propagat, ut Olasztelekini ac Nagy-Ajtae videre est. Rhaponticum e montibus Passum Ojtozensem respectantibus copiosum adsportari curabat quatuor abhinc annis, Schnel quidam Apothecarius Coronensis: sed communicata ab eo mecum radix jam fere exsucca vitam meo in horto resumere potuit minime. Rhabarbari seu Rhei vero Semina Coronae maturata habeo, praesenti decrescente mense terrae committenda. Viventem Jovis Florem vidi nunquam. Porro, dum piam TUAM de plantis noxiis et suspectis monitionem considerassem, occasionem arripui TIBI mittendi ac declarandi plantam non ubique nascentem, scilicet Selaginem Linnaei Lycopodii Speciem, cujus ingentem in montibus sedem Bardotz a Csik, discriminantibus copiam cum Fratre meo reperimus: hanc vulgus Részeg-György füve, id est, Herbam Georgii ebrii nominat, juxta Pagum Parajd habitantibus autem Serke fü audit. Decocto hujus, in obstinatissimis chronicis quibusque morbis alvum sollicitare, rusticis harum regionum in more positum ac ordinarium ferme est: vi sua tormenti instar agente ac mortalium vix non latera (ut Reverendus Genitor meus, juvenis tentaminis reus, saepe meminit) extrudente, profuit quibusdam, nocuit pluribus. Idem multi factitant cum tantillo radicis Belladonnae decocto, quo praeterita proxime aestate rationem omnem post aliquot horas redeuntem et vitam prope, mulier quaedam hac mea in patria amiserat. — Miras illa habuit imaginationes disturbationem rationis suae initio. Quantum ad Mineralia: Ea quoque mihi perplacent, habeoque quasdam Lapideo e Regno collectiones. Aliquod hujus, juxta ac Regni Animalis Specimen, in praememorato meo de Transilvaniae opere, dedi. Fortassis plura, Deo juvante, aetas, quam 33 annorum habeo, mihi suggeret, dum aliquem aliquando habeam, cum quo talia conferre valeam.*)

*) A Mike Sándor gyüjteményében levő eredetiből.

IV.

2061. 1775.

Excellentissime Domine L. B. Regie Plenipotentiarie et Praeses, Excelsum Regium Magni Principatus Transilvaniae Gubernium, Domine, Domini, Benignissime, Gratiosissimi!

Commissionales Excelsi Regii Gubernii sub numero 9942, ex repraesentatione Inclitae Sanitatis Commissionis, ad me indignissimum datae, et humillimo obsequii cultu 28. Febr. acceptae, ingenti me adfecere gaudio, non ex eo solum, quod Supremus magni hujus Principatus Magistratus, cum singulari complacentia, quantulamcunque in Re Botanica meam notitiam, et ex ea, ad communicanda quaevis, advenientibus Singulis, proclivitatem, juste intelligere non dedignatus fuerit; sed, et maxime quidem, quod paterna prorsus sollicitudine ad promovendam Botanicem, Scientiam videlicet utilissimam, sed hac in Provincia adeo hactenus neglectam, curas converterit. Hoc namque felici et composito ad Scientias Seculo, dum omnibus ferme Europae angulis, Vegetabile ac reliqua duo Naturae Regna ad Leges et notitiam complurium composita conspiciatur; nostra Sane Transilvania, paucis Eruditorum exceptis, quid Historiae Naturalis nomine intelligendum veniat, haud mediocri Scholasticae imprimis juventutis damno, ignorare cogitur.

Quanto itaque, hac in ora, Scientia Botanica est jejunior; tanto mihi, naturali licet ductu Scientiaeque tam amoenae utilitate ad eam proclivi, ejus cultura extitit difficilior, nec ideo ultra Botanophili nomen adsurgere mihi licuit: diligenti tamen plantarum Sponte nostra regione provenientium et in hortis cultarum investigatione, Botanicorumque recentiorum lectione, ut et plantarum nonnullarum hoc Solo non crescentium in hortum meum conquisitione, adjutus, eam me adquisivisse notitiam, qua huic se Scientiae addicentibus aliquid prodesse possim, non sine crubescentia quidem, at ad benignum Excelsi Regii Gubernii jussum, ingenue confiteor. Nec diffiteor interim, magnum mihi coninuandi hujus Studii calcar additum fuisse commissionalibus

Excelsi Regii Gubernii, A. 1773. 12. Junii datis, quibus ex providentissimo Matris Augustae mandato, praeter aquarum Soteriarum explorationem, Herbarum quoque Specialium inquisitio, quoad fieri posset, Circulis omnibus injungebatur, Simulque curiosis rerum Naturalium amatoribus, earundem investigatione, opportuna bene de Patria merendi occasio offerebatur. Tunc proinde Declarationem ego quoque meam Excelso R. Gubernio devote Submiseram.

Nunc ad commissionales Ejusdem Excelsi R. Gubernii, quibus quaeritur: An publicas in arte Botanica Praelectiones Cibinii et Coronae suscipiendi animum habeam, ita quidem, ut illas a 1-ma Julii usque 15-tum Septembris Anni 1775. Ordiendo, Sequente tandem anno 1776. easdem Coronae continuare illis itidem Mensibus posse credam, quibusque Sub conditionibus hujus generis Praelectionibus vacare possim?

Declarationem meam, Punctis Sequentibus exhibeo humillime:

I.) Licet nihil mihi prius sit, quam Superiorum voluntati obsequi, publicaeque utilitati, in Re cumprimis Botanica, Si quid valeam, consulere: juxta tamen praescriptam Normam, pro anno praesente, obligare fidem meam capax non sum. Praeter enim curas minores, domesticas v. l. et hortenses illas, quas plantis in hortum meum illatis dicare soleo, Pastoratus, simulque in Dioecesi Erdövidékensi Notariatus officium, dimidium, et duos continuos menses me abesse haud sinunt. — Totidem tamen Mensibus partitè Supputatis, dimidiatis scilicet, Majo, Junio, Julio, Augusto et Septembri, Rem Botanicam pro publica me tractaturum utilitate, juxta sequentia puncta, prompte promitto: cum hunc in modum Solemnioribus Officiorum meorum negotiis adesse possim.

II.) Quum igitur distantior loci situs tot mihi vicibus Cibinium eundi occasionem praecludat: facile patet, non ultra Coronam Praelectionum mearum Sphaeram, hoc saltem, prout dixi, anno, extendere me posse, coronae vero, aut hoc anno praesente modoque praemisso, aut juxta Punctum IV-tum me vel maxime velle. Et est in his idonea quaedam ad promovendum Institutum

commoditas, tam quod Coronae Herbariorum vivorum compositio apud juniores quosdam Pharmacopolas, me ductore, sub incude sint, quam quod ante 1-mum Julii plantae quaedam vel prorsus evanescant, vel absolvant fructificationem, ex qua essentiales characteres peti debebant.

III.) Sed ne me Cibinio abstrahere velle, et fallere fidem meam, eludereque paternam Excelsi R. Gubernii Intentionem videar; dummodo mandetur mihi, veniam omnino anno labente Cibinium, ea aestatis parte, quae pro Herbationibus erit opportunior, commoraborque ibidem, quamdiu plantas in territorio Civitatis reperibiles, discere aventibus, pro Specimine monstrabo, cum iisque de tractando Studio Botanico, de comparandis Botanicis Auctoribus et huc pertinentibus aliis circumstantiis consultando conferam, et ulteriorem Excelsi Regii Gubernii dispositionem intelligam, meque ad futura determinare valeam.

IV.) Obligatam Punctis 1-mo et 2-do fidem meam solvere licet paratus sim: praestaret tamen, ut mihi quidem videtur, currente anno 1775-to instituere Adparatum, quo futuris temporibus, negotium Botanicum utilius tractari posset. — Forte scilicet praestaret, si cum Puncti III-tii et V-ti implemento, quasdam adhuc Excursiones Botanicas et itinerationes, locis nondum a me perlustratis, et maxime Cibinio advicinantibus facerem; Plantas (immo quasdam etiam opes Lapidei et Animalis Regni) colligerem non hactenus repertas sed fors reperiundas, Siccos Hortos sive Herbaria, et unum quidem pro Dicasterio Rei Botanicae curam gerente, aliud pro Auditorio Cibiniensi construerem, Sicque Cibinium aliquando adirem ditior: cum enim non omnes ferat tellus Cibiniensis plantas, nec discentibus, peregre pro Herbarizationibus abesse contingat, consequitur, utilius cum hoc aut simili Adparatu subjectum Institutum fore processurum.

V.) Esset certe gaudium ingens mihi, si gratuitam in his negotiis operam, taliterque meum erga patriam amorem ardentissimum contestare liceret: ast quoniam Pastorali meae functioni aliquis mercede per me conducendus et substituendus, porroque itinerum et excursionum, similiter et fatigationum ac expensarum molestiae mihi devorandae futurae sint; non possum Augustissimae Majestatis et Excelsi Regii Gubernii Benignitati, ex bene

placito suo prorsus quidem promanati, non me commendatum velle humillime.

VI.) Postquam Regia fultus fuero Benignitate, praelectionumque et investigationum botanicarum occassione munitus; ut in dies rationem reddam occupationum mearum, dabo sollicitam omnino operam, dabo et industriam, ut curae meae, aliquid Saltem tandem aliquando conferant. a) In usum Pharmaceuticum (Officinis Scilicet coronensibus) quatenus Plantae nondum Pharmacopolis notae, quarum virtutes Celebres Medici forsan, ut fieri consvevit, elicient, et in Officinas inferent, manifestabuntur; aut vulgo commendatae, monstrabuntur. Exempli gratia: Petasites de radice non pridem commendata et ab Excelso R. Gubernio publicata, nostro vicinisque circulis nota nemini, a me monstrata erat.

b) In usum Oeconomicum. Nec plura dicam; intra decursum anni labentis docebo forte, Rhoem coriariam, non raram in Transilvania, nec cultura difficilem plantam, Cerdonibus vero maxime commodam; et Rhoe Cotino, vulgo Szkumpia dicta, — a R. P. Fridwaldszki laudabili industria reperta, usibus coriariis longe aptiorem, qua Cerdones Hispani, ac precipue Cordubenses (unde pelles hac planta paratae kordovány dici consveverunt) utuntur, oeconomicum exhibere usum.

c) In usum Litterarium; erudito Siquidem Orbi Naturalis Transilvaniae status et decus nativum, his similibusque mediis innotescat.

Jam demum, cum premissae Declarationis, meique ipsius indignissimi, in Benignitatem et Gratiam Excelsi Regii Gubernii submissione emoriar

Excellentiae Vestrae et
Excelsi Regii Gubernii

Servus humillimus
Josephus Benkő
Parochus Ecclesiae Helv.
Confess. Közép-Ajtensis m. p.

Köpetz, 1775. 12. mart. *)

*) Az eredetiből.

V.

3906. 1775.

Suae Matti Sacramae.

Cib. 6-a Julii 1775.

Inter alia Rem Sanitatis respicientia momenta repraesentatum cum initio a. c. fuerat Gubernio per hujatem sanitatis Commissionem, Magnum huncce Principatum quoad Regnum etiam Vegetabile certa gaudere prae aliis Ditionibus praelatione, complures enim hic existere Herbas salutiferas in variis Provinciis haud reperibiles, proprosuitque hac occasione praelibata Sanitatis Commissio Josephum Benkő Ecclesiae Reformatae Possessionis Közép-Ajta Sedi Siculicali Miklósvár ingremiatae Parochum velut Botanicum praestantissimum, qui singularem in Re Botanica acquisivisse notitiam, et suscepta, explorandarum herbarum fine per Sedes Siculicales, Districtumque Coronensem itineratione, hortum proprium sibi comparando ultra quadringentas herbarum Species ac inter eas exoticus etiam eo inplantasse fertur, Herbariumque Siculicum nuncupandum, Herbas salutiferas in Siculia provenientes continens pro bono communi edere meditatus, interea etiam ex adepta herbarum cognitione amore Patriae ad communicanda quaevis advenientibus singulis proclivem se exhibens. Quibus intellectis commendato huic subjecto perscribendum, ejusque Informationem hauriendam existimabamus, super eo: an publicas in hac arte Praelectiones Cibinii et Coronae (cum in his duabus Civitatibus numerosiora habeantur Pharmacopolia) suscipiendi animum habeat, ita quidem: ut illas a 1-a Julii usque 15-m 7-bris anni 1775. Cibinii ordiendo, sequente tandem anno 1776. easdem Coronae continuare illis itidem Mensibus posse credat? quibusve sub conditionibus, quove tempore hujus generis Praelectionibus vacare possit? Advenientem subinde ejus Declarationem Sanitatis Commissioni eo fine communicantes: ut cum Se memoratus Benkő ad suscipiendas in arte Botanica praelectiones sub certis Conditionibus proclivem offerat, Consessus Medicus Conditiones illas propositas uberius examinet, et suam tam de modo promovendi hujus Instituti, quum etiam de Subsistentia aut elargienda aliqua Consolatione Opinionem Gubernio commu-

nicet; e cujus Communicatione tandem intelligentes fructuosum censeri, si repetitus Benkő sub declaratis Conditionibus, et per eos Menses, in quibus ab ordinario Officio abesse posse se obtulit, pro informanda Juventute artem Medicam et Chyrurgicam addiscere volente huc Cibinum accerseretur, eique pro ulteriori dilatando hocce studio, aliorumque excitatione Consolatio quaedam determinaretur. — Cui opinioni nos quoque accedentes, ad assequendum scopum, et promovendum hoc in Re Herbaria Institutum, ac ut alii etiam ad utilia ejus generis Studia excitarentur, existimabamus Eidem Praelegenti penes assignationem Hospitii in duobus Cubiculis definiendi e cassa Provinciali bonificandi, pro singulis Diebus quibus Informationibus incumbet 2 Rflos aeque ex Cassa Provinciali largiendos fore. De quibus autem dum Majestatem Vestram Sacrmam demisse prius informare, Altissimamque Ejus annuentiam exorare, sustinemus, fideli subjectione perennamus. *)

VI.

5515. 1775.

a) D. Josepho Benkő Ecclesiae Reform. közép-Ajtaiensis Parocho Cibinii 1-mo 7-bris 1775.

Ad demissam Gubernii Repraesentationem, quoad Praelectiones circa Rem Botanicam per D. Vestram Cibinii et Coronae instituendas Majestati suae Sacratissimae sub 6-ta Julii a. c. substratam, dignata est Altissima Eadem medio benigni Decreti Aulici 9-na Mensis Augusti A. C. emanati Gubernii Regii Opinionem depromendam benigne jubere; an non, considerato eo, quod Juventus Artem Medicam et Chyrurgicam addiscere volens Claudiopoli, ubi Magister Chyrurgiae jam stabilitus et Professor quoque Medicinae juxta Intentionem Regiam sucessu temporis constituetur, facilius huic quoque Studio vacare possit, Cathedra Botanices D. Vestrae potius Claudiopoli, cum minori omnium, qui in hac Scientia progressum facere intendunt aggravio anno futuro assignanda esset? Cujus supremae Ordinationis Regiae tenorem D. Vestrae eum in finem communicandum duxit Guber-

*) Az eredetiből.

nium: quatenus Declarationem suam, an ex recensitis in Regio Decreto rationibus tradendas in Re Botanica Praelectiones potius Claudiopoli, quam Cibinii aut Coronae suscipiendi animum habeat? Gubernio quantocyus submittere haud intermittat. *)

993. 1775.

b) Sacratissimae Caesareae, et Regiae Apostolicae Majestatis Dominae, Dominae nostrae clementissimae Nomine, Regio in Magno Principatu Transylvaniae Gubernio intimandum:

Quantumvis praelectiones circa rem Botanicam Cibinii vel Coronae instituere relate ad Pharmacopolas juxta tenorem informationis ddo 6-a Julii anni currentis numero 3906 signatae utilius visum sit, occurrit tamen ex altera parte consideratio, quod juventus artem medicam, et Chyrurgicam addiscere volens, Claudiopoli, ubi Magister Chyrurgiae jam stabilitus, et Professor quoquae Medicinae juxta Altissimam intentionem successu temporis constituetur, facilius huic quoque studio vacare posset. Jubet proinde Altefata Sua Majestas, ut praelaudatum Regium Gubernium ulterius opinionem suam depromat, an non Cathedra Botanicae Josepho Benkő, potius Claudiopoli, cum minori omnium, qui in hac scientia progressum facere volunt, aggravio, anno futuro adsignanda esset, etc. etc.

VII.

Tiszteletes Doctor és Professor Uram! nékem minden érdemem és ismeretségem nélkül méltóztatott nagy Jó Fautor Uram!

A Kegyelmed drága szép könyveinek olvasását és azokból sok árkos írásoknak kiszedését, ezelőtt nem kevés napokkal elvégezvén, valóban utánna vigyáztam az alkalmatosságnak, melyen viszszaküldhetem vala, de mintsem annyi kézen fordulyon meg, jobbnak tartám várakozni egy kevés ideig (azonkivül is az idő, mely ezen könyvekhez tartozott vólna, már eltelvén) valami Árkosi ember után, kinek az Unitarium Collegiumban ta-

*) Az eredetiből.

nuló fijához bizonyosan útja lészen éppen Kolosvárra. Alázatosan kérem azért Tiszteletes Professor Uramat, muljék el ellenem méltán származhatott nehézsége. Szégyenlem is, de bánom is, hogy kételenségből igy betévém magam előtt kegyelmed megnyilt ajtaját.

Mégis mindazáltal ugyan azon zörgetni bátorkodom újabban is más színű és fontos dologban: nóha eléggé képzelem, hogy én soha semmivel magamnak nem kötelezvén Tiszteletes Professor Uram kegyességét, nagy szemtelenség és orczátlanság nélkül ezt nem cselekedhetem. A dolog ez: Felséges Aszszonyunknak submittálván a Felséges királyi Gubernium maga szándékát, mely szerént Szebenben és Brassóban Botanica Praelectiókat akarna általam tétetni nyári holnapokon, inkább tettszett Ő Felségének, hogy a Tanulóknak jobb kezek ügyiben léteért Kolosváratt lennének a Praelectiók, és 9-dik Augusti költ Rescriptum által akarja kegyelmesen nékem adsignáltatni az ottani Universitásban való Botanica Cathedrát. Erre való válaszomat sietteti a Felséges királyi Gubernium, és ugyan azont javallja Tiszteletes Málnási Uram is Szebenből, de nem olyan sietö hogy tanácskozás nélkül tégyem azt. Magamtól ha tanátsot kérdek, a tsak abból áll, biztatom-é magamat? A Szebeni Praelectióra már kigondoltam volt az Ideát; választottam vala magamnak Manualist is, ú. m. Reussii Compendium Botanicum: ez a Tubingai Professor tavaly 28 árkoson in 8-vo kiadott munkájában, Terminologiát ád elő, igen jól és világosan, s Németül is exprimálván a Botanicus Terminusokat Linnaeus „Philos. Botanic.“ és Lipp-nek „Enchiridion“-ja szerént, azután Plantas Germaniae indigenas (de a mint látom, korántsem mind) recenset secundum Classes Linnaeanas, ugy pedig, hogy mindenik occurált plantának először genericus charactereit, juxta Genera Plantarum Linnaei előadja, s mindjárt mindenik genusnak utánna vetegeti a Német földön találtatott Specieseket a Linnaeus descriptióival, oda tévén Német neveit, virágzása idejét, termő helyét, Ereit, s Oeconomicus hasznait. Ugy tartatik, hogy Institutióra in Re Botanica, ennél jobb ki nem jött; ezt pedig jól értem, másokkal is megértetni tudom: annyi plántát is talám találok Erdélyben, mint benne vannak feljegyezve. De

hiszem, ha tsak két, háromszáz félét esmértethetnék is most elsőbben másokkal, szinte elég volna ezen a földön. Nem kivány nyák, hogy a Linnaeus Systemájában valókat, melyeket ő maga sem látott mind egyig, mind eltanitsam, hanem tsak az Erdélyben valókat. Ha pedig kert jó móddal erigáltatnék, a mi oda másunnan megszereztetnék, azonnal meg lehetne ismérni. Tudom ugyan, hogy a kik ez előtt ismértek engemet, nem gondolhatják hol tanulhattam volna; de tudja az én sok fáradságom, tanulásom és ezek mellé ragasztott sok költségem: jóllehet én bizony nem oly gondolattal tselekedtem ezeket, hogy a Botanica Chatedrával tsak álmodozni is tudtam vólna eleve. De ez az én magamnak való felelésem igen tsonka, mivelhogy ha egy részről sok serkentő okaim láttatnak, másfelől sok akadékok tűnnek előmbe a conditiónak amplectálása felől. Én azért tsak titkosan, Édes Tiszteletes Professor Uram, a Kegyelmed jó Lelkétől várok (Szebenből is két Suffragiumot még ehez várok, és úgy kivánok concludálni) egy egyenes és minden simitás nélkül való tanácsot, melyet minden más tanátsoknak bizonyosan elejekké tészek. Valyon mit tselekedjem? Lenne-é ott kert, lakni való jó alkalmatosság, Reformátusnak bátorság és tsendesség? Én feleséges, Gyermekes ember vagyok, igen kevés költéssel nem élhetek, avagy tsak a közepes becsületre vigyáznom kell. Tudom, hogy a Chyrurgiae Professornak 400 Rh. forint rendeltetett. Rendeltetik nem sokára (a királyi Rescriptum tenora szerint) Medicinae Professor is, de nem iratik fizetése. Nékem is arról semmi emlékezet nem tétetett. A sok egyéb difficultásokat elhallgatom, melyeket Tiszteletes Professor Uram nálamnál százszor is jobban meg tud hányni, vetni.

Mit kell hát tselekednem?

Igen bizodalmason és alázatos szívből kérem Tiszteletes Doctor és Professor Uramat, ne sajnálya e dologba belé tekinteni, és tanátsát velem a Postán Brassóra közleni, által adván a betsületes Typographus Legénynek Közép-Ajtai Szabó Györgynek (kinek is e felől irtam) a Levelet, hogy Ő kegyelme a maga pénzin feltégye.

Kevés hegyet völgyet járhattam meg a nyáron, azért kevés olyan plántákra is akadtam, melyeket eddig nem találtam vólna. Találtam ugyantsak a napokban Marsileam Natan

tem, ezelőtt pedig: Stelleram Passerinam, Lythrum hyssopifolium, és a tavaszon Soldanellam alpinam, Triglochin palustrem (de talán ezeket más Levelemben is írtam vala) és még vagy kettőt.

Várván Tiszteletes Professor Uramnak ingyen való kegyes favorát, és abba magamat bizodalmas szívvel ajánlván, vagyok

Tiszteletes Professor Uramnak
Nagy Jó Fautor Uramnak
kegyességével meg-kötelezett
alázatos szolgája
Benkő József,
Közép-Ajtai Ref. Pap m. k.*)

Közép-Ján,
8. October 1775.

VIII.

11. 1776.

Erdélyi Nagy Fejedelemségbéli Méltóságos Fő Consistorium, Nagy Méltóságu Kegyes Atyák; igen Kegyes Patronus Uraim!

Az Apostoli Felségnek, és a Felséges királyi Guberniumnak nagy kegyelmessége, melyel, a mint vélem, nem valami periodica, hanem perennis Botanica Chatedrát, méltóztatott számomra a Kolozsvári Universitásban el rendelni, a mint tsudálatos előttem, ki ezen Hazánál külyebb alig léptem, úgy megköszönhetetlennek is tetszik. A Fűvészség előttem igen kedves volt, és talám mind időt, mind pedig tsekély állapotomhoz képest költséget tőlem többet édesgetett ki, mint kellett vólna, kiváltképpen, minekutánna a Szentséges Udvarnak és a Felséges királyi Guberniumnak, az hasznos vizek és orvos fűvek aránt való Parantsolatját megizelitettem vólna! de nem gondoltam, hogy éppen ilyen következése légyen. Mostan azért nem kevés gondolatok foglalták el elmémet, mit kelljen tselekednem ebben az érdemem felett való megtiszteltetésemben. Mert jóllehet, méltó akadályokat kell képzelnem nékem, ki falura való telepedésem után, egy ilyen Universitást megillető

*) Az eredetiből.

dolgokban magamat keveset foglaltam, és idegen éggel az előtt is magamat nem simogattam: mindazáltal az a kies Tudomány és annak másokkal való közlése engemet rettenteni nem tud; de másfelől sergesleg jőnek előmbe nékem Papnak, Feleséges és Gyermekes embernek, hazámban lakó s illendő betsületben lévő és a Falusi életnek alkalmatosságaival s könnyebbségeivel meg szövetkezett személynek, az akadályok, melyek a jövendő „kitudjá"-val fenyegetnek; szemembe tűnnek egyszersmind magától a Füvészség Tudományából származó nehézségek is, bizonyost nem tudván az aránt, ha valjon az ahoz kivántató kertre való költség, és legszükségesebb dolgok a Füvészség Tudományához, avagy tsak szűkölve is és a dolognak kitsin kezdetéhez képest, megadattatnak-é vagy nem. Ellenben nintsen nagy ösztönök nélkül az Hivatallal való kegyelmes királyi megkínálás is, mind annak az hasznos, de szokatlan Tudománynak megkezdéséért, mind pedig annak, Reformatus ember számára való el_intéztetéséért, a minemühöz hasonlót más Tudomány nyerjen-é, alig hihető. Mind ezek, ezt az Iró férget sok kételkedő gondolatokkal felfüggesztve tartyák, és maga tanácsánál sokkal magosabbakra szoritják.

Alázatosan könyörgök azért Kegyelmességteknek és Nagyságtoknak, méltóztassanak nékem kegyesen meghatározni, vagy legalább ujjal való mutatást tenni, mit kelljen tselekednem. Valyon egy alázatos hálaadó Megköszönnéssel véget vessek-é ezen Hivatalnak, és az ebből következendő s Nagy Emberek fáradságát kivánó foglalatosságoknak; vagy pedig, oly erősnek kelylyen a Földi Istennek kegyelmes szavát, (melyhez én, mint Sámuel nem szokott vala elein a Mennyeinek szavához, nem szoktam) tartanom, hogy egyenesen az előmbe mérettetett útba álljak. Fogok Kegyelmességteknek és Nagyságtoknak oly laptája lenni, ki a mely felé repítetem, arra szárnyalok; és a ki igen alázatos engedelmességgel Grátiájokba örökösön megmaradni igyekezvén, vagyok

Kegyelmességteknek és Nagyságtoknak

alázatos és tiszta engedelmességü

Brassóban, szolgája, Benkő Josef, m. k.

1775. 27: Octobr. Közép-Ajtai Pap. *)

*) Az eredetiből.

IX.

Perillustris ac Celeberrime Domine, Domine mihi Colendissime!

Jam tandem operis mei Partem Specialem Transsilvaniae absolvi, quam tamen non integram Vestrae Illustritati hac occasione transmisi, sed primum tantum Librum Terram Hungarorum complectentem, et XIII. Capitibus absolutum, in 45 philyris: certus enim sum ex Epistola Tit. Domini Kaprontzai Partem Generalem jam in duos Tomos divisam esse, et intuitu hujus considerationis, hic primus Liber pro uno Tomo sufficiet. Reliqui duo Libri breviores sunt divisim, quam hic primus, ita, ut in unum Tomum excudi queant, si placuerit; sin minus vero, Terra Siculorum in altero, Terra Saxonum in tertio Tomo prodeant. Paratos habeo alios quoque duos Libros, quemadmodum hunc, quem mitto; sed ut in iis scheda seu appendices, correctiones et cancellationes (quales in hoc Libro conspiciuntur) caveantur, de novo describam intra paucas hebdomatas, donec Primus hic Liber sub censura et Prelo desudabit, pariter Viennam transmissurus. Rogo confidentissime Illustritatem vestram, dignetur operam dare, quo tam Censura, quam impressio hujus aeque ac reliquorum Tomorum admaturetur. Meo quidem judicio tenui, res quam plurimae in hoc Tomo comparent, quae partim e tenebris in lucem revocavi, partim in oblivionem ire non sivi; ut proinde nihil dubitem, lucubrationes has meas gratiam apud Hungaros Transsilvanosque, imo etiam apud alios, adepturas. Paragraphos scripsi pro Lectoribus extraneis, qui notarum lectionem praetermittere possint, ipsas autem Notas, variis rarisque observationibus plenas pro Hungariae civibus, ac cumprimis popularibus meis Transsilvanis, qui hujusmodi Observationibus miro modo delectantur, sed hactenus paucas et jejunas in Geographicis nostris Libellis repererunt. Sunt complures in ipsis Notis observationes, quae ceteros quoque Europaeos Lectores Eruditos adlicient.

Scripsi Illustrissimo Domino Wolffgango Cserei de Nagy-Ajta, consiliario Aulico Tit. Epistolam, cujus admanuationem

Domino Kapronczai commendavi: edoctus enim sum eundem Illustrissimum Dominum futurum esse Censorem Partis Specialis mei operis. Notationes quasdam, alteri folio hujus Epistolae adposui, quas D. Typotheta observare debebit sedulo. Nunc adeoque me, pariter et Scripta mea, favori Illustritatis Vestrae commendo cordicitus, Illttem autem Vestram et Inclytam Domum Suam Divinae Benedictioni in perpetuum, perennoque. . . .

Illustritatis Vestrae

Servus humillimus
Josephus Benkő, m. pr.
V. D. M. Közép-Ajtensis
in Transsilvania. *)

Közép-Ajtae, 1777.
22. Febr.

Observanda.

1. Pagina 11. haec verba: LIBER I. DE TERRA HUNGARORUM pariter pag. 12. 279. et 307. ubi SECTIO PRIMA. DE COMITATIBUS etc. leguntur, majoribus caracteribus imprimantur, quam ceteri tituli Capitum.

2. Voces, quas una lineā subduxi (e. g. r—mens.), cursivis excudantur.

3. Quas duabus lineis subduxi voces atque literas (ut *Deus*, = pietas) majusculis imprimantur, ut: DEUS. Pietas.

3. Compluribus in locis, voces quasdam duabus lineolis notavi, sed postmodum alteram lineam transfixi aliquoties, ut pag. 159. Wolf de Bethlen, quo significare volo, tales voces non majusculis, sed cursivis tantum imprimendas esse.

4. Litteram *L* et *s* in initio vocum scripsi, Dominus Typotheta, pro more communi, litteram initialem minusculam *s* semper exprimat per *longum L* hunc in modum Lolus, Lalus, **) etc.

5. Saepe usus sum his notis: („) Gallis Guillemet dictis. Observandum probe, ubi Auctorum sententias his notis clausi,

*) Mike S. gyüjteményében lévő eredetijéből.

**) E jegy az eredetiben hoszszu *s*-et tesz.

uti pag. 20. haec verba: „Anno praenotato.“ Forsam ad curatius ante punctum eaedem notulae ponentur, sic: „Anno praenotato.“ Ut sic cognoscatur has notas ad praemissa, non ad sequentia referri. Ex. gr. in 3-tia philyra Partis Prioris, pag. 35. lin. 17. ante voces Et mox, habentur hae notulae, quasi ad has voces referrentur, cum tamen ad vocem noscuntur, pertineant.

6. Signum „“ notat dividendas esse voces prope nimium calami errore notatas, e. gr. ad„“dictum, ad dictum.

7. Signa parentheseos ( ) et exclusionis [ ] probe observentur, nec invicem permutentur.

8. In Parte Priore litteras y et ű, rubro colore notaveram, quo magis errores praecaverentur, hoc modo: y ü. Sed hoc in Tomo hunc colorem adhibendum supervaconeum censui; cum absque hoc etiam D. Typotheta, et DD. Correctores, menda evitare facile queant.

NB. Hae Observationes tenebuntur in sequentibus quoque Libris, quos dehinc transmissurus sum.

9. Aliquot locis ita Notas concinnavi, ut praeter numeros 1. 2. 3. etc. adhibuerim etiam *a. b. c.* etc., ut patet pag. 13 et sequentibus. Hae ergo Litterae non ad marginem ponantur, ut (pag. 13.) 2, sed interius, ut eadem in pagina (*a.* Ego quidem in scriptis meis hunc modum non ubique observavi; sed poterit D. Typotheta observare. Si tamen aliter placuerit Illustritati Vestrae, libenter adsentior.

10. Ubi lineolas interjeci, sic — — — — — — diligenter adhibeantur, nec usquam omittantur.

D. Typothetae precor Bona Omnia cumulatissime! *) Irtam volt ezt a Bétsi Typographusnak Kurtzbeck Urnak (Ur; mert sok ezerekkel bír, és Bétsi Nemes Ember) kiis az én munkáimat nyomtatta.

Notandum. Pag. 180. §. 107. not. 4. habentur haec verba: Quoniam indato Catalogo — — — texere pleniorem. Sed, si Catalogus Rectorum Scholae Claudiopolitanae Unitariorum, e Supplementis meis, notis §-phi CCLXV.

*) E három sor jegyzés is Benkő írása, de — úgy tetszik későbbi időbeli; s csak az olvasó elutasitása végett van ezen üresen maradt helyre beigtatva.

Partis I. insertus est; tum not. *b.* quae continet eundem Catalogum, omittatur, et verba haec sic mutantur:

Quoniam in dato Catalogo Pastorum Claudiop.

Unitariorum, plurium Superintendentium mentionem facimus; placet eorum quoque (licet Part. I. dederimus) Catalogum nunc texere pleniorem. Compareant ergo Nomina Superintendentium:

1. Franciscus Davidis. etc.*)

X.

1728. 1788.

Sacratissima Caeo. Reags. Apost. Majest. Dna. Dna. Clementissima!

Magnum Transsilvaniae Principatum Ssmae Matti Vtrae haereditarium, a nullo unquam auctore congrue descriptum, ac ideo apud plerasque gentes firmé incognitum historico, geographicoque Scribendi genere, rudi ego calamo periclitatus, ac jura Augustissimae Domus Austriacae, immensamque providentiam, et clementiam Ssmae Mattis Vestrae, ac divorum Suorum majorum in felicitatem hujus Regionis praestitam, Singulis ferme paginis complexus, graves Sane, et insomnes labores ab aliquot annis sustinui, et tantas impensas ad collectionem litteralium instrumentorum operi meo inservientium feci, ut mihi profecto, parum proventus habenti, domesticisque meis, vel ad victum ac amictum res angusta manserit, Sacratissimae igitur Majestatis Vestrae Benignitatem, quae bonis conatibus fidelium Subditorum in omni institutorum genere, celebranda per omne aevum exemplo, favere non desinit, ego etiam, dum aliquas jam laborum meorum primitias cum publico communicavi, et ad plura quoque intenderem, Supplex oro, quo Sacratissima Majestas Vestra conatus meos in rebus Patriae illustrandis promovere, et aliquod Subsidium elargiendo, me consolari clementer dignetur. Deum interim immortalem precibus ardentissimes invoco, ut Majestatem Vestram Sacratissimam in decus orbis, imperii Augustae-

*) A Mike Sándor gyüjteményében lévő eredetiből.

que domus gloriam, et populorum Salutem, diu sospitet, fideque nunquam emoritura perenno.

Sacratissimae Majestatis Vestrae

humillimus perpetuoque fidelis
subditus
Josephus Benkő, Trans. Sicculus. *)

XI.

3471. 1778.

Excellentissime Domine L. B. Gubernator Regie! Excelsum item M. Principatus Transsilvaniae Regium Gubernium!

Domini Domini Patroni Gratiosissimi!

Juxta benignas Commissionales Excelsi Regii Gubernii, EIDEM Excelso Regio Gubernio, humillime submitto operis mei Transsilvaniae titulo insigniti, Exemplar, et quidem, quoniam praeter hoc unicum nullum adhuc aliud ex Typographo longinquo obtinere quivi, non sine verecundia mea, maculosum illud, cujus phylyrae partitim et diversis vicibus a Typographo ad auctorem pro revisione transmissae, multa labe per diversas manus adspersae sunt. Suplex autem oro, Excellentiam Vestram, et Excelsum Regium Gubernium, dignentur benigne ponderare, quo loco, quasque inter res angustas, et quam innumeris sollicitudinibus, tenue licet, at pro Juventute Transsilvanica non prorsus inutile hoc opus elucubraverim, erratataque operis pro commissis non reputare, sed potius gratiosa SUA opinione, ad sublevandos conatus et promovendos adparatus meos, quos non in tres tantum Tomos Partis Specialis hujus submissi Operis, sed in alia quoque argumenta Rerum Patriarum, instituti, clementissimas manus Regias aperire, pro subsidio, et quidem, si fieri possit, in annualibus Pensionibus, benignissime mihi impertiendo; qui devota et confisa mente Excelsis Gratiis commendatus perenno,

Excellentiae Vestrae et
Excelsi Regii Gubernii

humillimus servus
Josephus Benkő. m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis.**)

Közép-Ajtae, 1778.
27. Maji.

*) Hivatalos másolatról.
**) Az eredetiből.

XII.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Ur, nékem Bizodalmas Nagy Jó Fautor Uram!

Erdély Históriáját Magyar nyelvenn, az edjütt való beszéd szerént, szerzegetem öszve, de nem lészen oly hamar talám, mint éppen kellene, a rajtam levő sokféle dolgok miatt: ugyan tsak meg lészen, ha Isten akarándja. Igen kivánnám én is tudni, mire méne az Erdély öt Mappájának dolga, s Erdélynek Losontzi István Uram szerént való leírása: kérem is alázatosonn, hogy ha maga T. Uram írni sokfélé való dolgai között nem érkezik, méltóztassék mondani valamit az Hum. Michäel Intzének és ő kegyelme engem tudósit. Nékem most a Milkoviám két Tomussa van végződő félbenn Bétsben. Ha e ki-végződik, mindjárt egyébhez fogatok.

Kolosváratt létembenn, nem lehetvén másodszori s többszöri szerentsém T. Uramhoz, hirtelen Válaszutra való kivittetése miatt, némely szükségeimet nem jelenthetém: de jelentem mostan, és bizodalmason kérem, hogyha Bétsi Professor Jacquin Urnak vagyon Tiszteletes Professor Uramnál ily könyve: Enumeratio Plantarum circa Vindobonam crescentium, ismét: ejusdem Observationes Botanicae; méltóztassék, jól betsináltatván, rövid haszon-vételemre elküldeni. Vagy ha azok nem, de ím ezek vólnának, avagy pedig valamelyik közülök: 1) Morandi historia botanica practica. 2) Seopoli anni Historico-Naturales. 3) Thesaurus rei herbariae hortensisque universalis. Kérem alázatoson, valamelyiket elküldeni méltóztassék: meg mutatom, hogy hoszszas tartóztatás nélkül és kimélve haza adom. Én is, a mik nálam lésznek, azokból igen örömest adandok a kis Botanophilus Pataki Uramnak. E felett, beszéll vala T. Professor Uram nékem két oly Diariumot (edjik talám edj hajdoni oda való Senatornak irása), melyekbenn nevezetes dolgok volnának megjegyezve, s Erdély Historiájára valami világosságot adnának. Kérem ezeket is alázatosonn; és bizony hamarább haza adom, mintsem gondolhatná T. Professor Uram. Igen jó s bátorságos alkalmatosság van most a béhozá-

sokra, hasonlót igyekezem szerezni ki-küldésekre is. Tudniillik, T. Sepsi Unitarius Esperest Uram jó gondviselés alatt elhozza. Az Hum. Intze pedig öszve kötözi, tsinálja, s elküldi.

Továbbá kivánok az Ur Istentől állandó jó egésséget, és minden áldásokat T. Professor Uramnak s Drága kedveseinek, és magamat favorába ajánlván, maradok örökös tisztelettel

Tekintetes és Tiszteletes Dr. Prof. uramnak

alázatos szolgája
Benkő Josef. m. k. *)

Közép-Ajtánn 1781.
13. Jan.

XIII.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Úr, nékem igaz nagy Jó Fautor Uram!

Nagy örömmel vettem vólt Tiszteletes Professor Uram Januarius végén hozzám irni méltóztatott Levelét, melyre hogy ily későn válaszlok (holott bizony napom sints, melyen eszemben ne forogjon T. Professor Uram, és a reám bizatott két vagy három rendbéli dolog), botsánatot kérek.

A Gesner Sacra Phytographyájának 11 darabból álló tsomóját köszönettel vettem, köszönettel is kivánom viszsza adni, minekutánna belőlök dolgomat végezem kiméllve.

A Losontzi Uram Munkácskáját megjobbitom, a mint tőlem kitelhetik, a Tiszteletes Professor Uram, és a Méltóságos Halmágyi István Ur tudós jegyzéseikből, és Pünköstre az Enyedi Sokadalom utjánn Kolosvárra elküldöm. Tovább halad az Historia, melyet vállaltam; de ennek dolga is annyiban vagyon, hogy nem kell mást keresni ezen munkára. Mindenikkel hamarébb bánnám, ha a Transsilvaniám hátra lévő Tomussai nem distráhálnának, és ha mostanság el nem vontak vólna a már ki jött Milkoviám két Tomussai, melyekből egy exemplárral jó szivvel szolgálok, és többel is, ha kelletik, Tiszteletes Professor Uramnak, mihelyen az exemplárokból hozathatok.

*) Az eredetiből.

Minden hazánk esmeretére való Historicum Monumentumokat szorgalmatosan szedegetek össze, hogy ne tsak Corpust, hanem talán corpusokat is tsináljunk és adjunk közhaszonra belőlök. Ösztönözött erre engem Méltóságos Gróf Consiliarius Teleki Sámuel Ur ő Nagysága is, éppen oly gondolatokkal, mintha T. Professor Urammal edgyütt tanácskoztanak vólna az ilyen dolgok aránt. Már, úgy ízelitem, oly Philosophicum Regnum következett, hogy bátrabban ki is adhatjuk a jó dolgokat, a mint mutatják Felséges Császárunk bölts szavai; talám nem sokat töröl ki belőlök a Censura. Ne tartsa késönek Tiszteletes Professor Uram, hogy most semmit nem specificálok, a mit colligáltam: mert ha engem Tiszteletes Professor Uram maga bérekesztve tartana is egy házban, hogy az ilyen dolgok körül fáradjak, többet nem tselekedhetném, mint igy tselekszem; ki vévén a Papi Hivatalt, mely (Istennek hálá) nékem igen könyü s kevés időmet kivánja ugyan: de mégis a praxis idő nélkül nem járhat. Semmire nékem olyan szükségem nem vólna, mintha két vagy 3 Jó Méltóság találtatnék, a kik edgy edgy Deáki Alumniával segitenének-meg, melyel irókat tarthatnék bár 3 esztendeig, mert pénzt szerezni nem tudok. Gondolkoztam én nevezetesen Méltóságos Gróff Bethlen Gergely (Vice Colonellus) Ur Ő Nagyságáról, mint Deák koromi Patronusomról, Méltóságos Gróff Székely Ádám Ur Ő Nagyságáról, stb. hogy jelentetném magamat és ajánltatnám ilyen Gratiájokba, de az utat ki nem találtam.

Továbbá, alig van már Erdélyre tartozó s közkézen forgó Mssa Historia, melyet meg nem szerzettem vólna, és mindenikre, olvasásaim között, colligáltam adnotatiókat is: ha azért az Hirlelő Levélbenn e félét olvasand Tiszteletes Professor Uram, légyen értésére, hogy én jelentettem a Mssa Historiák kiadásáról való szándékot; nem ugyan, mintha én azokra magamat elégségesnek itélném, hanem lesznek segédeim, Tanátsadóim, Fautoraim. Bízom nevezetesen Tisztelt Professor Uramhoz, és tanátsa s híre nélkül semmit nem tselekszünk. A Bethlen János Mssa Historiáját még nékem conferálnom kell vagy egy jó exemplárral, mert a melyeket eddig olvastam, mind hibások vóltak. Valyon az originált nem lehetne é megtalálni? Méltóságos Gróff V. Colonellus Bethlen Gergely Patronus Uram Ő Nagy-

ságának én irattam vólt edgyet Enyedi Deák koromban, bár azt szerezhetném kezemre: irok is Ő Nagyságának; de azonban kérem Tiszteletes Professor Uramat, hogy Ő Nagyságával találkozván, vegye reá, hogy a maga Bethlen Jánossát adja bé Kolosvárra, s onnan nékem által adatni engedje meg. El hozatom Szebenből is a Cosiliarius Gróf Teleki Sámuel Ur Ő Nagyságáét. Hosszas adnotatiókat edgyre sem tészek, hanem némely hosszabbatska Instrumentumokat (ha másoknak is tetszéndik) hátul adnectalunk, oly módon, mint Kazy-ban. A Miko Ferentz Magyar nyelven való Históriácskáját négy vagy öt esztendőkkel ez előtt cum adnotationibus, elkészitettem prelum alá: de ezt sem akarom addig kiküldeni, mig nem conferalom, vagy a Méltóságos Gróf Teleki Sámuel Ur Ő Nagyságáéval, vagy (a mely Ő Nagysága kezénél volt) a néhai Cserei Mihály Ur maga tulajdon irásával, mely most Frátán van, és a melynél igazabban le-irattat nem tartanak.

Not. A maga Históriája in authographo most, nállam van: edgy edgy órát lopok el minden estvéli álmomból, hogy magam leirjam; úgy irom pedig, hogy Compendiumba is szedem edgyszersmind, a menyiben lehet az auctor szavaival; ki tudja, hát ha ezt is megengedik igy kinyomtatni. Azt gondoltam, hogy a Magyar nyelven való Históriákat mind egymás után, s egyformára nyomtattatnók: ugy a Deákokat, hogy egymás után köttetvén, mint egy Scriptores Rer. Trannicarum névvel neveztethetnének. — Ezen én szándékomat Kolosváratt Tiszteletes Professor Uramon kivül szükséges tudni Tit. Kaprontzai Uramnak; de kár vólna talám másnak értésével lenni. — Szebenben Gróf Teleki Consiliarius Urnak tudni kell, és Tiszteletes Katona Imre Uramnak.

A Consiliarius Ur ő Nagysága szavai, melyeket mondott, itt a mult nyáron, bátoritottak ezekre engemet leginkább. Eddig lett valami a kolosvári Diáriumból, melynek leirattatását számomra Tiszteletes Professor Uram igérni méltóztatott vala. Vagynak nálam is nevezetes Diáriumok. Egy tsonkát, melyet valamely Ur, I. Rákótzi idejében irtt, megnyertem a kolosvári Bibliotheca számára oly okkal, hogy az igérő Urnak szépen leirassam abból, melyet én a régiből magamnak leirtam.

Ez az irás felette sietve esék, az alkalmatosságnak eleve

nem tudása miatt; de az én reménységem az, hogy Tiszteletes Professor Uram elégnek tartja, ha gondolataimat megértheti.

Én tiszta szívvel minden Jókat kivánván Tszls Prof. Uramnak és Uri kedvesseinek, magamat Favorába ajánlom, s vagyok

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Urnak

igen elkötelezett hív szolgája

Közép-Ajtán, 1781. 29. Mart. Benkő Jósef. m. k.

Miért tétettem hirré a Hirmondó által (mert talám eddig kihirdette (hogy a Mssa Históriáknak kiadása szándékban van? Azért, hogy ha valaki valamelyiket szándékozik kiadni rajtunk kivül, hirünkel essék annál inkább; vagy ha már fáradtunk véle, nekünk engedtessék a kinyomtattatás. Ezután hadd tudják meg (ugy akarom) hogy Tiszteletes Professor Uram igazgatása által jönek azok a világra.

A Huszti András Vajvodae Transsilvaniae nevü munkáját is leirattam jó és helyes exemplárból, ugy hogy prelum alá adhatjuk, de ezt bezzeg kellene augeálni; nálam nem sok van, mivel, de Koppi Ur is (most Rosnyait íratja számomra) Kolosvárról írta, noha szándékomat nem tudta, hogy Vajdai Diplomákat küld nemsokára.*)

XIV.

Copia Diplomatis Societatis Eruditorum Batavo-Harlemensis, ex Belgico in Latinum translati:

Societas Scientiarum Hollandica, quae est instituta Harlemi, universis, qui has Litteras videbunt, legent vel audient Salutem dicit.

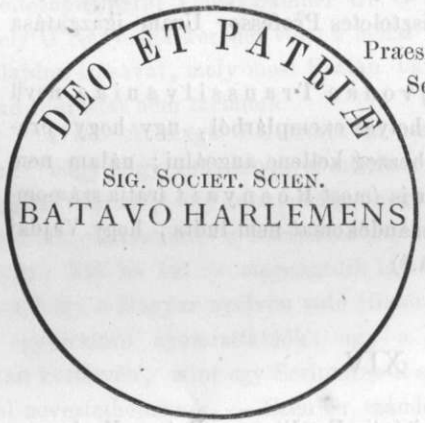
Quemadmodum summus noster scopus est, ut Artes, Scientiaeque utiles in chara nostra Patria floreant, et alantur: sic etiam bene intelligimus, quam utile sit, ut Viri Docti, qui consilio suo et labore bono huic scopo prodesse possunt, velut membra (Leden) in hanc Societatem adsumantur.

Hanc ergo ob rationem 21 maji anni 1781 reverendum ac

*) Mike Sándor gyüjteményében levő eredetijéből.

Doctissimum Dominum Josephum Benkő, V. D. Ministrum in Ecclesia Reformata, quae est Közép-Ajtae, etc. etc. Membrum (consocium) petivimus, et summa cum voluptate ejus propensionem, quod nobis invitantibus hujus Societatis Membrum esset, audivimus, eo magis quod non solum de bono ejus scopo, sed etiam de probata Eruditione, certiores facti sumus plenissime, ac de ejus Sedulitate industria-que omnia fausta speramus.

In manifestum Signum Ejus adsumtionis, tamquam consocii hujus Societatis, Domino supra memorato hasce litteras patentes tradidimus, plane bene sperantes de ejus optimo Consilio et auxilio, enixeque Deum rogantes, ut Personae huic ejusque lab(ori) benedicat. Dedimus Harlemi 5-a Septembris A. 17 (81) Nomine totius Societatis subscripsimusque et Sigillo Solito confirmavimus.

Praesidens C. A. van Sypestayse
Secretarius CC. H. van der Aa

Leges societatis, Belgica itidem lingua exaratae et Typis mandatae, constant 12 foliis in 8, quas, unacum Diplomate Dominus Secretarius transmisit penes honestissimas suas Litteras.*)

XV.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Ur, Nagy Fautor Uram!

A mult Őszszel jelentettem volt T. Professor Uramnak, az

*) Benkő Józsefnek a magyar nemzeti muzeum kézirattárában 1265 quart. lat. könyvtári jegy alatt levő gyüjteményéből.

Humanissimus Intze által, hogy össze-állván, T. Professor Uram kedves Fija ifju Pataky Sámuel Uram számára, T. Professor Pataky Mó'ses Uram, az Humanissimus Intze, és én magam, vennénk meg edgy néhány jó Botanicus könyveket, azokat egymás között osztanók fel, és azután rendre egymásénak is vennök költsönös Hasznát. Azt irta levelemre az H. Intze, hogy tetszett ez a dolog T. Prof. Uraiméknak. Én azért vétettem Bétsben válogatott jó Botanikusokat, melyeknek Specificatioját oly véggel küldöttem ki Intze Uramnak, hogy Tiszteletes Professor Uraiméknál hordozza el. Valamint tetszik megosztani Kolosvárott, én azon meg-nyugszom. Gmelin Sibirica Floráját és Haller Bibliothecáját ugyan a Bibliotheca számára kellene meg-venni, mind nagy hasznokért, mind költségesetske voltokért. Tudom, könnyen tud erre T. Prof. Uram fundust szerezni. A mely Botanicusokat én vásároltattam, azok tartattatnak ma legjobbaknak a Botanicának tanulására. Méltóztassék válaszolni T. Professor Uram, hogy a könyveknek Académiákra menők által felküldendő árrokról és lehozatásokról szorgalmatoskodhassam. T. Professor Uram Manuscriptumait már nemsokára haza küldhetem, mert hasznokat szinte kivettem. Az Erdélyi Históriás Szekrénybe ketteje Diariumát bé-tettem. Az ilyen Collectióknak kiadására senki engem oly hathatósan nem serkentett, mint T. Professor Uram. Minden esztendőben edgy Tomust kiadhatunk. Már kész az első. Szebenbe akarom küldeni; az honnan is igérte a Püspök Ur ő Excellentiája, hogy edgy Manuscriptum exemplum bé-vétetődik a Censurára. Lészen-é s mikor prelum Kolosváratt ennek a Munkának és Continuatiójának? Magyar Országon örömest kinyomtatnák két helyen is. Az ilyeneknek előre való kiadása által készitetik út arra, hogy az Erdélyi História sok szennyeiből kitisztuljon és tökéletesebb légyen. Nem tudhatám meg azt is, ha az 5 Mappák Bétsbe felmenének-é Kurzbecknek. Emendatus Losontzit én nem sokára kiküldhetem Kolosvárra, tsak a mappák ne késsének.

Doctor Weszprémi Úr irja Debreczenből, hogy Biographiájának 3-dik Darabját számomra küldötte T. Prof. Uramhoz nem kell annak M. Vásárhelyre küldésével fáradni, ha eddig meg nem esett, tsak az Hum. Mich. Intzének kell kezébe adni, s Ő kegyelme Enyed felől könnyen bé-küldheti.

Jelentéseimet, Kéréseimet, és egészben minden dolgaimot eléggé tapasztalt Gratiájába ajánlván, vagyok egész el-köteledzéssel.

Tekintetes és Tisztelendő Doctor
Professor Uramnak

alázatos szolgája
Benkő Jósef*)

Közép-Ajtán 1782.
9. Apr.

XVI.

Tekintetes Doctor Ur! Tiszteletes Professor Uram, igaz Jó Fautorom!

Mig Szebenből haza jöttem, mind a Campanula pyramidalisból (noha késötskén szokott nálunk virágozni), mind a Bonus Henricusból kifogytam, ebből az elein valo el-érés, amabból a barmok legelése miatt. Irtam volt ugyan Campanula mag aránt Bétsbe, s ha hagyott a nagy szárazság, reménylem, hogy küldenek. Bonus Henricusnak ugy vélem idei magból nőtt füvét ugyantsak találtam Nagy-Batzonban lett járásommal, és specimenül imé küldöttem. Küldök egy hüvelyketske leg-aprobb féle Faszulykát is. Borsót és nehányféle magokat is bizonnyal küdök más alkalmatossággal. Azok között fog lenni sárga Répa mag is, a minémüt a Bartzárol kivánt a Tekintetes Asszony: Répát ugyantsak magát két párt küldöttem magnak Kolosvári Betsületes Deáktol Demeter Uramtol a mult Héten.

Ha az én Milkoviáim megérkeztek, Tekintetes Ur számára belőle adni irtam Intze Mihály Uramnak. Reménlem, hogy jövő esztendőben a Transsilvaniám Specialis Parsával is udvarolhatok. Mind ezekbenn, régen bátorkodott jelentésem szerént, sokkal serényebben haladhatnék én, ha a mi Nagygyainktol valahonnan annyi segitséget nyerhetek vala, hogy iró emberre esztendőnként bár harmintz forintot fordithassak; mert már magamtol nem telik tovább az irogattatás.

*) Az eredetiből.

Ha Tiszteletes Professor Uram maga személyesen találna menni Sukra, jo lenne (méltoztassék is kérem) vinni egy Milkoviát az enyimekből. Transsilvániát magam vittem volt. Ő Nagysága engemet szépen segitett volt, mert Szederjesről 20. m. forintot küldetett: de én még meg nem köszöntem hálaadó Levelemmel, akarván menni Ő Nagyságához személyesen Potstelkére. Ugyantsak a Levél irást el nem mulatom. Ezek után magamat Gratiájába ajánlván, vagyok.

a Tekintetes és Tiszteletes Urnak

alázatos hív szolgája
Benkő Josef.

Közép-Ajtán
1782, 19. November.

Én most igaz Gyömbér gyökereket plántáltam: nem tudom mire vihetem; mert Treibhaus kellene nékie. *)

XVII.

Méltóságos R. sz. B. Grof Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Soha nékem nagyobb szükségem nem vólt könyvre, mint Nagyságodnak két Manuscriptum Volumenjére, az

1. Simigianus Ambrus Historiája, mely is nálam hibáson és talán nem is egészen van leírva.

2. Szamosköziі Pentades, melyből nincsen nálam egyéb valami excerptumnál. Ez egyben ugyan kettős nagy kérés. De hogy nem csak jó alkalmatosság lészen az adandó könyveknek el-hozására (annyira, hogy nem lehet a kártól félni) bátorkodom hozzá tenni:

3. A. Bod Scriptorum Historiae Hung. Notitiam in 4-to.

4. Relationem Historio Politicam — von Johann Hyeronym. Im-Hof, von Merlach-Sultzbach 1684 in 4-to.

5. Dissertationum ad Histor. Hungar. (a minemü 4 Tomus drága Colectioja van Nagyságodnak in 4-to) Tomum II-dum, melyben legelől van Attila Hunnorum Rex; sok ez és drága.

*) Az eredetiből.

De Nagyságos Uram! minthogy már a Transsilvániám Specialis Pársának kéz irásban való egész készülése (ki szülögeti már a Typographeum is) után, egészen arra forditottam elmémet, hogy minden kitelhető szorgalmatossággal, rész szerént ki kezdjem adni a jó Mssumoknak jobbjait, rész szerént pedig a többekből adnotatiokat tegyek hozzájok sat. a mint Nagyságod is ezt méltoztatta vólt jová hagyni, és segedelmemre kegyelmes ígéretét tenni; most van a legszükségesebb idő réá, hogy az a, nem csak Nagyságodnak és Nagyságos maradékainak (KIKET, Nagyságtokkal egyetemben az Isten hoszszu és boldog élettel szeressen!) hanem a közjónak számára szerzett drága Bibliotheca, számomra megnyiljék. Bizony megbecsüllöm a könyveket ugy, hogy soha ember inkább nem; nemis sinlődtetem magamnál, és kész leszek arra fogadandó emberem által kiküldeni, ha ily bizonyos és jó alkalmatosság nem lenne.

Azonban, Nagyságos Uram, kegyelmes Patronusom! szégyenemre lenne s tsaknem kissebbségére annak a könyvháznak, ha a mi abban az én tzélomra készen áll, azt a közjóra nem forditnám.

Közelebb, minthogy a Bethlen Farkas nyomtatás alatt sinlödő, vagyis, ottan igen késedelmező Continuatiojának megvizsgálása, s jobbitgatása (bizony sok helyen hever sok szókban láthatóképpen az hiba; de nem kell félnünk tőle) sőt egy helyen kipótolása is (de én azt különös titok módjára bátorkodom Nagyságodnak alázatosan jelenteni) az én tsekélységemre vagyon bízva; erre nézve és némelyik kért darabkönyvre valóban nagy szükségem vagyon. Ha valahogy látnók, hogy Hazánkban fegyveres mozdulatok lennének; ugy is legottan egytől egyig haza küldeni el nem mulasztanám.

Ha megnyerhetem azon könyveket; ugy biztam Tit. nobilis Kováts László Uramra, hogy nem tsak az hogy Ládájában hozza el, hanem e felett, jó takarókat is végyen, és félthetetlenekké tégye a romlástól.

Bezzeg nem érdemlek én ezek közül egyet is: mert a reám Nagyságodtól bizattatott dolgokban kevéssé jártam el. A mivel ditsekedni akartam, az az Enyedi István manuscriptuma, s eddig setétségben hevert Históriája (melyet igen szükséges volt leiratni; ámbár az eleje felől való dolgok jó részint Szalárdiban

is meg vannak) (mert az hátulsó felében főként, másutt nem találtató dolgok vagynak) de ezzel is ugy járék ez órában, hogy két árkos belőle, a réájok dölt tentám miatt kárba mene.

Mind az által igy is küldöm, hogy már feltettem tzélul; és a közben elmaradó hét árkust újra iratván, négy nap mulva Nagy-Ajtáról Szebenbe induló Tekintetes Cserei Miklós Ur által elküldöm. Akkor nevezetes bajaink felől, melyek Religiónkat illetik, feladásunk is lészen Nagyságtok eleibe.

A mely nap Szebenből haza indultam volt, azon találtam azon ritka könyvetskére: Gesta S. Nicetae, egy Catalogusban, Diaconus Miser Uram közölvén velem; a könyv megvételét biztam vala Cancellista Pap Jósef Uramra, minthogy akkor kézre nem tudám keriteni: méltóztassék Nagyságod ő kegyelmének azon könyv iránt parantsolni.

A más könyvek megszerzése rajtam haladott: mert soha tsak Brassóig való menetelre is még időt nem veheték. Magamat és tehetetlen igyekezeteimet Nagyságod kegyelmességébe ajánlván vagyok

Méltóságos Gr. Consiliarius Ur Nagyságodnak

alázatos szolgája

Benkő Jósef. *)

Közép-Ajtán 1783. 14. Jan.

XVIII.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, tselekedettel és valósággal Gratiosus Nagy Patronus Uram!

Nagyságod Gratiájának bővségéből vettem igen jól becsinálva, s következőleg mindennemü roncsolódás nélkül, ím ezen könyvbeli darabokat:

1. Simigianus Ambrus mssa Históriáját, in folio.
2. Szamosközi Pentadesseit, fol. Mss.
3. P. Bód Notitia Scriptor. Rer. Hung. ms. NB. kár ezt complete ki nem dolgozni, s adni.

*) A gr. Teleki könyvtárban levö eredetiből másolta b. Apor Károly kir. táblai elnök úr.

4. Imhoff Relation des Hungarischen Krieges 4-to.

5. Collectiones Dissertat. ad Hist. Hung. interquas I-a est de Attila.

Melyeket ki nem fejezhető alázatos háladatossággal azért kivánok feljegyezni, hogy mig haza küldhetem a könyveket, ezen irásom recognitionalis gyanánt legyen.

Most újjolag kéntelenitt engem Nagyságod terhelésére ilyen dolog. Már egy nehány apróság irások kerültek szemeim elébe, melyekben a szász irók azt akarják állitani, hogy 1) A más két nemzet a szászt megtsalta, s minekutánna 400 esztendők alatt a Szász Natio, boldogul tsak magára, külön vállva lett volna, réá vétettetett volna az uniora, még pedig 2) I. János király idejében 1538-ban. 3) A szász natiót állitják elébb való gradusunak voltnak lenni, mintsem a Székely natiót; melyre hamissan hivják bizonyságul a Három natiók Petséteinek inscriptióját, t. i. hogy a magyar-vármegyékején e volna: Ne mes-Há- a Szászokén: rom Nemzetből ál- a Székelyekén: ló Erdélyországa. Közelebb az Hammersdorffi Pap Seivert Uram is ezekkel kedveskedett hazájának, az Ungrisches Magazinnak tavalyi utolsóbb, az az negyedik Darabjában.

Mind ő, mind mások, a mennyiben láthatom, vették ezeket az ok nélkül való vádakat, és egyéb illetlenségeket, e Johannis Kinder, de Friedenberg, brevi et diplomatica Historia Nationis in Transsilvania Saxonicae (melyet, ha nintsen Nagyságodnak örömest leiratok) melynek valami kitsin részét már refutáltam Transsilvaniámnak prelum alatt forgó 3-ik Tomussában. De tsak arra nem hagyhatom, hanem minden szelidséggel, mintha ellenünk nem is irtak vólna, akarok ellenek egy rövid munkát kiadni kevés idő alatt, a Natiok Uniojáról és Petséteiről — megis készitettem a munkának Inait és Tsontjait, melyben megmutatom tzáfolhatatlanul 1) hogy nem 1538 tájatt lett az Unio. Mert Trapoldinus irásai között feltaláljuk az 1459-beli medgyesi Unionis instrumentumát az 3 nemzetnek. 2) Hogy a Petsétek inscriptióját nem igazán citálják. Mert a régi Petséteken, melyeket titkon láttam 1779-ben az országos Archivumában a Főméltóságos királyi Guberniumnak, ugy találtam, hogy az emlitett Epigrapheból egy betü is nintsen a Vármegyék Petsé-

tén. A Székelyekén van pedig a kezdete, mert azon ezek olvastatnak: l ó E r d é l y O r s z á g a. H a- a Szászokén pedig: r o m n e m z e t b ő l á l.

De hogy ebbeli munkám tökéletesebb legyen, mind tanáttsa, mind segitsége Nagyságodnak igen szükséges: Ugymint: 1) kellene nékem adcuratum exempluma az emlitett 1459-beli Unionis instrumentumnak. Annál inkább 2) ha még régibbet is találnánk az Unioról. Ezt pedig ugy hiszem, tudja Nagyságod; tudni kell erről azoknak a nagy Uraknak is, a kikkel conversatioja vagyon, Nagyságodnak. — 3) Kellene spanyor viaszba nyomva a régi Petséteknek formája, melyek is egy ládában állanak a régi Archivumban. — 4) A magyar Vármegyék, és Szász (mert a Székely natiojét bírom) Natio ujabb, vagyis mostani Petsétjének is képei. Mindezek in dupló lennének jók; hogy a mi egyik nyomott képen jól ki nem látszik, tessék meg a másikon. — 5) Szeretném tudni (de a könyvek meg nem tudnak tanítani) mikor formáltattak volt, mind a régibb, mind az ujjabb Nationalis Petsétek. Azt is 6) Minemü instrumentumok vagynak (bizonnyal találtatik egy, ha több nem is) erről a Fejérvári Káptalanban.

Nagyságos Uram! Patronusom! Várok kitelhető segedelmeket. — Kissebbségére lenne a Nagyságod állásának, ha ebben Nagyságod segedelme engem nem vezetne.

Más dologgal is kéntelenittetem terhelni Nagyságodat, lelkemismeretének ilyen nyughatatlanságából (melyet nem mérek egyenesen az egész Főméltóságos Consistorium eleibe terjeszteni: de méltóságod, ha jónak itélendi, jóra forditani bővebben is méltóztatik), hogy Ecclesiastica visitatiók folynak gyakran, mint mostan is megnyertük Nagyságtok intercessiojával. De, oh! mely kevés haszonnal! részszerént azért, hogy nem birunk sok dolgokkal; más részről, hogy a melyekkel bírnánk azokon sem iparkodunk. Én tsak ezt bátorkodom jelenteni: Hogy semmiért nagyobb szükség nem vólna a visitatióra, mint a papok, mesterek, és oskolák jobbitására. Tsekély projectumom: 1) Meg kellene kivánni, s visitalióban előkérni hitelesen minden Innepi és vasárnapi alkalmatosságokkal miről predikállottak; sőt miből dolgozták, és miképpen munkájokat. Kitsin fáradság, erről egy Papnak catalogust készitteni. 2) Adnák elő könyveiknek catalo-

gussait, hogy mindazoknak számát, mind haszonvehetőségeket, meg lehetne itélni, mind pedig azt, ha ujitják-é, szaporitják-é?

E két positió alatt való dolgokat submittálná osztán a visitatió is a Főméltóságú Consistoriumnak. Ezekre, avagy csak az ifjabb Papokat, 15 vagy 20 esztendeig igen hasznos vólna szoritani. 3) Számba kérni az ifjabb Papoktól, mesterektől, minemü könyvek olvasásával szokták a restséget űzni? 4) Istenfélő jó ifju Papokat (ha esperest és notarius aetássa nem elégséges arra) talán hasznos vólna Tractusonként nevezni, kik az oskolákat, néha néha megvizsgálják: mert a szokott examenek, melyekre, mint valamely színmutatásokra készittetnek a Tanulók, kevesebb hasznuk van.

Ezek a visitatiót illető dolgok. Vajha Nagyságtok ezekben még jobb utat mutatni, s intést tenni méltóztatnának! mert ámbár a mi Tractusunk effélét akar elkövetni, de nincsen auctoritásunk.

Im más színű dolgok is:

A miatyánkot, a mennyi Pap, majd annyiképpen, némely hibáson is, mondja, mely külömbség mindig eloszlatja az Hallgatónak figyelmezését. Ennek jövendőre, oh! mely könnyü vólna az Orvossága, ha Nagyságtok auctoritásából a Deáki seregek mind egyformán betüről betűre tanulnák elmondani az Uri imádságot. Sőt az Apostoli Hitformáját, és Parantsolatokat is szükség volna egy Stilussal tanittatni, az ifjusággal.

A mi Atyánkat és Parantsolatokat talán ugy a mint a szent irásban vagynak forditva.

2. Különös ez is, hogy egy Udvarhelyi, vagy más Deák, Papnak mégyen, és azt is ritkán tudja, hogy köszöntsön bé, Agendához stb. is száz közül alig szoktatta egy magát. Ennek a Collegiumban kellene a fundamentom. Az Ecclésiába való introductiót talán nem volna szégyen megtanulni a szászoktól.

De én mindezekben való alkalmatlanságomról, véghetetlenül könyörgök Nagyságodnak az engedelemért! Papokról szóllottam, magamat is ide értem in infimo gradu. Bizony az Clerusnak kellene az halkal való, s mint egy észre se vehetőképpen való Reformatio. Most ugyan igyekezik a Pápista Felsőség a maga Papjait kötelessége mellé szoritani. Nekünk is Protestans Papokul most annál inkább kellene igyekeznünk.

Már ismét könyvekről:

Enyedi István volt Felső-Bányai Nótárius 1660 tájatt, és a maga idejébeli Históriát írta hitelesen. Láttam én magam az autographumot. Jól irattatott le a miénk is belőle. Nem rég írtam, Bányára, hogy Enyediről többet tanuljak; ha tanulok, Nagyságoddal közleni el nem mulatom.

Nem emlékszem, hogy láttam vólna Nagyságod Collectiói között ezt:

Extractus Articulorum et Diplomatum Super Religionis negotio in inclyto Regno Hungariae. Én Bartel Bibliopoliumában vettem. Azért emlitem, hogyha nincsen, vétethessen Nagyságod. Az ember nehezen várakozván, még ezt írám, igen kelle sietnem

Könyörgök bocsánatért! és vagyok

Nagyságodnak kegyelmes Patronus Uramnak

Sokkötelességü alázatos szolgája

Közép-Ajtán, 1783. Benkő Jósef. m. k.

14. martius. Kis-Ajtai Ref. Pap.*)

XIX.

14631. 1784.

Majestät!

Durch meinen unverdrossenen Fleiss bemühe mich nicht nur die Geschichte Siebenbürgens, und dessen geographische Beschreibung (davon ich bereits in den zu Wien herausgegebenen Abhandlungen über Transsilvanien und Milkowisches Bisthum eine Probe gab) ans Licht tretten zu lassen, sondern auch ein besonders von Siebenbürgischen Pflanzen handelndes, und obwohl schon oft gewunschenes, doch bisher noch von Niemanden geleistetes, jetzt mit nöthigen medicinischen und vornehmlich oekonomischen Anmerkungen bereichertes Kräuterbuch herauszugeben, jedoch sowohl, mein gar geringes Einkommen, (bei welchem dass ich ein kostbares Werk der Welt zu liefern mich

*) A maros-vásárhelyi Teleki-könyvtárban levő ily könyvtári jegyü Gyüjteményből: Historiae Variorum, 1169. pag. 99—102.

unterfange, sich viele wundern) wie auch die Menge meiner Kinder, und überdiess die unglückliche Feuersbrunst, die mir den 4-ten September v. J. den grössten Theil meiner Habschaft verzehrte, setzen mir zu grosse Hindernisse, als dass ich mein angefangenes, und mit vieler Arbeit und Reisen fortgesetztes botanisches Werk gänzlich zu Stande bringen könnte: bitte daher kniefälligst, Euer Majestät möchten nach Höchst derselben angebornen Grossmuth, und Mildthätigkeit gnädigst geruhen mich zu unterstüzen, und auf diese Weise das gemeine Beste unsers Vaterlands auch in diesem Stück zu befördern.

Ich bin bereit meine vorhabende Arbeit zur Prüfung der Wiener Botanischen Censur einzuschicken. So bittet und flehet

Euer geheiligten Majestät

gehorsamster und demüthigster Unterthan Joseph Benkő, der Helv. Confess. Verwandten Prediger zu Közép-Ajta in Siebenbürgen in dem Háromszéker Comitat. *)

XX.

I. Erdélyi Tudománybéli Tudósitások.

Minthogy az Erdélyben termő Fák' és Füvek' felkeresésében és leirásában foglalatoskodó fáradozásomat annyira méltóztatta a Tudós Magyar Hirmondó, hogy azt a maga Érdemes Olvasóinak hirré tenni nem sajnállotta, és némellyeknek arra is okot szolgáltatott, hogy hozzám küldött Leveleikben tudakozódjanak ezen dologról: imé bátorkodom, sőt némellyekre nézve tartozom, kinyilatkoztatni, nem tsak azt, mennyire vihettem tsekély igyekezetemet az Erdély Florája **) készitgetésébenn, hanem azt is, minémü alkalmatosságok kezdették magokat előadni Erdélybenn a Füvészségnek (Botanica) tanulására.

*) Hivatalos másolatból.

**) Flora nevet visel ma közönségesen az ollyan könyv, mellyben valamelly tartománybann termő Fák és Füvek illendő renddel elöszámláltatnak.

Sokat fáradtam, megvallom, tiz esztendőktől fogva, s kevés jövedelmemhez képest, magam megeröltetésemmel is költöttem utazó alkalmatosságimra, az esméretlen hegyekenn, havasokonn, és egyéb helyekenn vezető emberekre, s több e félékre, hogy kitanulhassam, és ugy irhassam le magam látásomból, minémü Fái s Füvei teremnek Erdélynek. Bé is jártam már Hazámnak nagyobb részét, és tsaknem minden nevezetesebb helyeit. Megvizsgáltam a Nemes SZÉKELY FÖLDÖNN, Háromszéknek (Sepsinek, Kézdinek, és Orbainak) mezős és némely erdős helyeit is; néhol egyszer, néhol négyszer s többször is megfordulván. Miklósvár Székbenn, a mellybenn lakom, és Bardotz-Székbenn, az hol gyakorta kell járnom, alig buvhatott el valamelly fü előttem. Jártam Bardotz-Széknek Mező-Havassán is, mely ettől a kettős Csik-Széket elválasztja, s a szomszédos nagy erdőkönn. Békerültem Udvarhely és Maros-Széknek tartományjait, nagyobb részint; és ezen helyekről lefolyó két Homoród vizeinek, két Küküllő folyamatjainak, a míg ezek más vizekbe öntenek, egész völgyeibenn, s a közöttök fekvő hegyes völgyes földekenn, nemkülömben a Maros mellyékénn, Maros-Vásárhelytől fogva Déváig, füveket vizsgálva, lejártam. Nem kerültem el Aranyos-Széket is, és az Aranyos vizének tér tartományját.

A Nemes MAGYAR VÁRMEGYÉKNEK is mindenikébenn tettem széllyel fordulásokat, még pedig némelyeknek részeibenn egynehány rendbenn. Felső Fejér Vármegyének lakásomhoz közel lévő helyeinn, ugymint: Bodola, Hidvég, Szunyogszeg: Ürmös Felső s alsó-Rákos, és ezekkel szomszédos faluk határai között, nem egyszer mulattam füvészéssel magamat. Még félenn eső helyeitől is, a minémü Almakerék, Keresd, Réten stb. útazásomat nem kiméllettem. Alsó Fejér-vármegyének, egy rendben felső szélénn, a Forrói s Magyar-Herepei völgyönn, és ennek tájékánn fáradoztam; másszor közepe tájatt, Balásfalva, Buzás Botsárd, Csombord körül szemlélődtem, és Nagy-Enyed felől lemenvén Károlyvár vidékére, amaz hires füves Bilak hegyet is, a mellette fekvő mezőkkel egyetemben, ámbár nagyobb sietéssel, mint kívántam vólna, gyalog eljártam; harmad úttal, alsó szélénn, Vizakna, Kontza, Alvintz,

Csóra. s több helységek határainn, menőleg is jövőleg is keresgéltem a zöldelékeny Birodalomnak (Regni Vegetabilis) javait. Vizsgálódtam tzélomra Hunyad-vármegyének jó darab földében. Küküllő vármegyének terméseit alkalmasint számba vettem. Torda és Kolozsvár környékeit, hasonlóképen e két városról neveztetett vármegyéknek, úgy Dobókának is, a Mezőségenn eső s más nevezetes helyeit, sok verejtékeimmel öntöztem. Belső Szólnok vármegyének Dés körül elterjedő földeinn jártam, és onnan a Szamos völgyén mentem Kolozsvárra. Útamat folytattam Fogaras-Földénn is hosszára végig, és ugyanakkor, mind menet, mind jövet, láttam füveit a Sárkány nevü nagy erdőnek.

A Nemes SZÁSZ NEMZET FÖLDÉnn hasonló járásaim vóltanak. — Szeben-Szék lapályainak nagyobb részénn dólgaimat követtem, de sajnálva kéntelenittettem akadályok által elszakadni, hegyeinek és havassainak lábaimmal való nyomdoklásától. Szerdahely, Szász-Sebes, Szász-város, Medgyes, Segesvár és Kőhalom-Székeknek útamba ejthető tartományjaiban is tzélomat kergettem.—Nagy essők és árvizek által tiltattam el a kisded Új-egyház-Széknek, és Nagy-Sink-Szék egy részetskéjének be repdesésitől.—A Bartza vidékenn, sokszori járásaim utánn, már ujságot nem igen találhatok; sőt a Brassai és Zernesti nagy havasokra is, nem sok van, a miért többször kimásszak. — Az Erdélyi három Nemzet földénn tett illyen utaimban azon igyekeztem, hogy az aféle füveknek, mellyek az én lakásom földén nem termenek, vagy gyökereiket, vagy magvaikat hozzam, avagy arra hagyott Jó-akaróim által magamnak megküldessem, és termesszem kertembenn: az hol is illy móddal már a Füvek számát hat százig felszaporitottam; de az ollyanokét nagyobbára, melyek a mi egünket megszenvedik, módomban nem lévén üvegháznak az idegen Plántákért való tartására.

Azt mondhatná már valaki, hogy ennyi járásaimra, kiadhatom az Erdélyi Florát; és magam látom, némelly tartományoknak kevesebb utazásokból készült Florájit: de, ha tehetem, nemsokára még utazásomat szaporitom Csik, Gyergyó és Kászon-Székeknek a Székely földönn, Görgény vidékének Torda vármegyébenn, és a Szász-Földönn Beszter-

cze tartományjának, s még némely helyeknek megjárásával. Mert ámbár ugy vélekedhessék is némelly ember, hogy a melly Füvek, Erdélynek előszámlált feles és tágas tartományjaibann fel nem találtatnak, azok egyéb részeiben talám szintén tsak hijába kerestetnek: de nem ugy vagyon a dolog, hanem a mint a Füvészek (Botanici) tapa ztalva tudják, néha egész országnak minden más tartományjábann hiába kerestetik valamely olly füvecske, a melly eggyetlen egy halmotskájánn, vagy tótsájábann azon országnak feltaláltatik. — Elég szép része Erdélynek Három-Szék és Erdő-vidéke) ez Miklósvár és Bardotz-Székeket foglalja magábann) de én sok rendbéli járásaimra is még nem láttam sehol ezekenn az helyekenn, körkölyt (Myagrum perfoliatum Linnaei) és Vadzabot (Avena fatua Linnei) mellyek a mezőségenn ollykor némelly gabonákat tsak nem elfojtanak. Nem látunk itt, hanem ha a tőlem imitt amott elhányattatott magból kezdett szaporodni, Ökör-nyelv-füvet (Anchusa officinalis L.) sem kék Moly-füvet (Verbascum phoeniceum L.), sem Szarvas-Mákot (Chelidonium corniculatum L.), sem Kapor-Rózsát vagy sárga kükörtsint (Adonis Vernalis L.), sem Bértse virágot (Clematis integri folia L.), sem Matska tövisset vagy Ördög rokolyát (Eryngium campestre L.) *) és némellyeket, mellyek küljebb szintén mindenik vármegyében bővön találtatnak. — Továbbá, onosma echioides és Cancalis grandiflora nevü füveket, tsak Hunyad vármegyébenn, Fólt környékébenn szemléltem bővön; Cancalis platycarpos nevezetüt, Sárd, Igen, Botsárd, Krakko stb. határainn a Bilak körül; Acer tartaricum nevü fát is a tájatt, s nevezetesenn a Vajasd felett való kis berekbenn; Veronica austriaca t Szerdahely felé; Szelid-sisak füvet (Aconitum anthora L.) sem egyebütt, hanem Udvarhely-Székbéli Homorod Almás nevü falu erdejénn lévő ama hires és igen tsudálatos kőlyukaknál, mellyeket én leírtam, Imago Spe-

*) Ezelőtt 8 esztendőkkel, sok szemeskedéssel is illyen tövisset nem láttam Udvarhely-széknek a Nagy-Küküllő nn innen való részébenn: de már most a két Homorod között is nem ritkán kezdettem látni. Ugy hiszem, hogy a szél hajtotta erre magvát.

cuum Transsilvaniae admirandorum titulusa, világra jövendő munkátskámban.— Mindezek a példák tsak annak mutatására valók, hogy szükség volna még némelly helyeit Erdélynek szorgalmatosan felbolyonganom; de ha nem tselekedhetem, ennyi készülettel is a Florát világ eleibe botsátom. Lésznek talám jövendőbenn, a kik azt pótolgatják, a tőlem fel nem kereshetett Füvek neveinek megirásokkal, adja Isten! mert a hol én jártam is, nem lehettem olly száz szemü Árgus, a ki előtt tsak egy Fü is láttatlanul ne maradhatott volna. S ezenn kivül is, nem azon egy időbenn szoktak minden füvek zöldelleni és virágozni: hanem némellyek tsak tavasszal, mások ősszel; nagyobb részint nyárbann vagynak önnön magok korokbann. Ennyiben vagynak a Fákkal és Füvekkel való dolgaim. Következendő levelembenn azt tészem hirré, minémü alkalmatosságai kezdettek lenni Erdélybenn ezen kies és hasznos tudomány tanulásának. — Irám Közép-Ajtánn, Sz. András Havának 10-dik napján, 1780.

Benkő Jósef. *)

XXI.

I. Tudománybéli Tudósítások.

Magam kötelezésem szerént, tudósitást tészek már az alkalmatosságokról is, mellyek adódnak Erdélybenn a Füvészségnek tanulására. Elsők ezek között azok a kertek, mellyekbenn az idegen, és üvegházakba tartható plánták kezdettek szaporodni; a minémüek Hazánkbann atyáinknak idejekbenn nem vóltanak. Mert gyönyörüséges dolog, a nálunk önként termő Fákat és Füveket látni és esmérni: de annál kedvesebb, midőn az Indiákról s más messze országokról ide hozattatott nevezetes plántáknak látásával és haszonvételével is ujithatják magokat az efélékbenn gyönyörködők, s az Isten bölts teremtéseit mentől több tsuda dolgokbann szemlélhetik és tisztelhetik. Másutt irok én az Erdélyi jelesebb kertekről: most tsak a fővebbről szóllok.

*) A Magyar Hírmondó Első Esztendeje. Az az 1780-ban kelt tudósító levelei Posonbann. Patzkó Ferentz Ágoston betüivel 95 levél, 765. 770 ll.

Az Erdélybenn eddigelé hallatott, és mostan látható kerteknek fejedelme, vagyon az Ólt mellett, Fogaras Földe végébenn, Fellek (Németül Freck) nevü, Szeben-széki falubann. Ezt maga szép palotái mellé épittette, szép forrásu s kristály színü vizek folyamatival bővölködő igen kies és nagy helyre, M. Báró Bruckenthal Sámuel Erdélyi Gubernator Ur ő Excellentiája; és nem tsak közönséges téli üvegházakkal, s azokba illő sokféle Fákkal és Füvekkel gazdagitotta meg; hanem, ezeknek felette, nyárbann is bémelegittetni szokott házzal, mellybenn vagynak ama ritka s drága izü sok Ananás nevü gyümöltsök; Cactus,*) Passiflora, és sok egyéb idegen plántáknak külömb-külömbféle nemei, a minémüeket soha ez ideig Erdély nem látott; künn telelő, s a mi levegő egünkhöz szokott, de azonbann nem közönséges Fák és Füvek is, a konyhai veteményekenn kivül, oly sokasággal vagynak, hogy a ki eféléket kiván tanulni, meszsze helyről is ide méltán elfáradhat — Érzéketlen légyen pedig bár az, a ki itt gyönyörködést nem találhat. Nem kevés bezzeg a költés, melly erre ment s mégyen, és mellyet ezen kertnek mivolta szerént való, s felső országról hozattatott kertész vészen. Nagyon fogja ez utánn segiteni az eféle Tudományt is, és az egész Természeti Históriát, az ő Excellentiája sok ezer árru Szebeni könyves háza, mellybe mindenféle hasznos tudományokra való drága könyveket szerzett, és most is szüntelenül szerez, olly kegyes véggel, hogy arra való emberek azoknak szabadoson hasznokat vehessék. — Könyves ház is soha Erdélybenn ollyan nem volt, mint ez. Sem ollyan, mint ugyan Szebenbenn (oda vitetvén Sáromberkéről) a Méltóságos B. Sz. B. Gróf Széki Teleki Sámuel Guberniális Tanáts Ur ő Nagysága könyvbéli vagyonja, a mellyre sok ezer költség ment fel, és mégyen is minden esztendőnként: ennek is ottan minden jó emberek hasznát vehetik ő Nagysága kegyességéből. Szép ke-

*) Ennek edj neme, mellynek Cactus grandiflora a neve, arról emlékezetes, hogy tsak edj éjtszaka virágzik; mikor a virág tokja megnyilik, akkor fél mértföldnyire is el hat körös körül annak kedves illatja. Én azt, a Göttingai Universitásnak füves kerjében 1776-ban láttam virágozni. Kis-Asszony havának 3-ik napjánn, délesti 6 órakor nyilt vala meg; másnap reggel pedig, mint edj 5 óra tájbann, szép nagy virágja viszont elhervadott, és fonnyadottan hanyatlott s hullani kezdett. — A. M. H. jegyzése.

gyességek ezeknek a Tudós és Nagy Méltóságoknak!*) kik a Tudományoknak terjedésébenn gyönyörködnek. — Bóldog ideje van külömben is Erdèllybenn a könyvek szaporodásának. Ezelőtt ötven esztendőkkel, nem hiszem, hogy egész Erdélynek annyi könyve lett légyen, tsak a Magyar Históriára is, mint most vagyon egyedül ama Tudós királyi Professornak, az Áhitatos Oskolákbéli P. Koppi Károly Urnak, ki is a kolosvári k. Universitásbann kiváltképpen való ditsérettel tanitja az Históriákat.

De hadd térjek a Füvekre.

A Füvészség Tudományjának lábra kaptatására, különös drága gondolatait és sajnálatlan bőv költését kezdette forditani M. Boros-Jenői Gróf és H. K. komornik Székely Ádám Ur ő Nagysága; ki is feles és nagy áron könyveket hozatott a Füvész Tudománynak és Természeti Históriának jó móddal való tanulására, olly elintézéssel, hogy a könyvek a Kolosvári Református Tanuló Társaság (Collegium Scholasticum) számára valók legyenek.

Ezeket kivánnám az Erdélyi Füvészésre tartozó dolgokról jelenteni. Örömmel irnék arról is, mit tselekszik Amerikai Levelező, Balog Jósef Doctor Uram, az oda való füveknek szedésével; de régetske, hogy levelét nem vettem; talám azért, hogy utólszori tudósitása szerént, a Berbicei lakságból (Colonia) fogott útazni a Caribacai (karaibi) szigetekbe. Utolsó levelébenn Cassia occidentalis nevü, s még egy meg nem nevezett plántának magvait küldé, és azt irá, hogy „Szándékozik küldeni egynehány száz plántákból való részeket, úgy száz kikészitett madarakat, és annyi halakat is, talám egyebeket is: mert (úgymond) itt bajos a meleg és nedvesség miatt tartani megveszés s rothadás nélkül.“

Irám Közép-Ajtánn, Sz. Márton napjánn, 1780.

Benkő Josef. **)

---

*) Az erdélyi Muzeum birtokában levő Könczei-féle ajándék III. számu kézirata némi fogalmat ad e gyüjteményekről.

**) Magyar Hírmondó stb. 1780. sz. 96. levél 771—776. ll.

XXII.

2180. 1785.

Ad Gratiosum Ex. R. Gubernii De 11. Januarii A. 1785 sub Nr. 35 exaratum Decretum per consultissimam Tabulam R. Comitatus Háromszékiensis mihi transmissum de Subsidis in Opus Botanicum Transsilvanicum, ab Augustissimo Imperatore nuper Orato Sequentem Eidum Exc. Gubernio Declarationem perquam humillime submittit infrascriptus.

Exquo Augustissima quondam magna Princeps Maria Theresia, Patriae nostrae Mater Providentissima, naturae hac in Provincia Producta Sparsis Anno 1774. Gratiosis Gubernialis Decreti exemplis indaganda, et notificanda clementer jusserat, ac post modum, tam Sacratissimae suae Majestati, quam Excelso Regio Gubernio, meus in re Botanica conatus extiterat probatus, uti patet e Gratiosis Decretis Gubernialibus Anno 1775 Die 12. Januarii, sub Nr. 9942 item Die 1-ma Septembris. Sub Nr. 5515 ac Anno 1776. Die 5-ta Martii sub Nr. 831. nec non Die 14-ta Octobris sub Nr. 4994 emanatis dedi operam, in hunc Diem haud lassatam, ut susceptis proprio meo inpendio itineribus botanicis, Plantas in Transsilvania provenientes, inquirerem, et ad publicam notitiam proferrem. Fatigiorum meorum et itinerum Botanicorum testes sunt.

1) Non exigua pars Illustr. Patriae hujus, Magnatum Nobilium et Parochorum, quos in itineribus salutavi.

2) Quaedam Epistolae meae Botanicae Ephemerinibus Hungaricis Posoniensibus Magyar hírmondo dictis Anno 1780 sub Nris 95 et 96 insertae.

3) Nomenclatura Botanica Nomina Plantarum Latina, Hungarica, Germanica et Gallica, juxta methodum Linnei exhibens; in qua plura vocamina Hungarica Vegetabilium, ante me libris nunquam comprehensa ex usu Incolarum, patefeci; edidit hoc opus Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Abbas Regius Consiliarius etc. Joannes Molnár in suae eruditae Collectionis Magyar Könyv-Ház nuncupatae Tomo 1-mo Posonii 1783.

4) Nomina Vegetabilium Tomo 2-do ejusdem Ma-

gyar Könyv-Ház ibidem eodem inpressa; quo in opusculo praeter nomina plantarum Latina et Hungarica etiam Valachica nunquam ante hac vulgata, multo labore ac laberiosa investigatione, a me collecta omnium primus Orbi erudito publicavi, nec immerito, quum Gens Valachica plurimus herbas in officinis Pharmaceuticis nondum receptas in usus medicinales trahere consveverit.

5) Opusculum Téli Bokréta inscriptum et Anno 1781 Cibinii 4-ta Forma editum, in quo Natura Regni Vegetabilis et initia Philosophiae Botanicae lingua hungarica panduntur.

6) Optime Spei Adolescentes, quos Rudimentis Rei Herbariae, gratis initiavi, equib. nominare placet Samuelem Andrád et Paulum Egerpataki in Universitate Viennensi, Michaelem Intze in Pestiensi Medicinae precipua laude operam navantes.

7) Hortulus Botanicus, quem in hujate fundo Parochiali erexi, et Sexcentis circiter Plantis, eo fine effectum optatum sortito instruxi, ut discere cupientibus et adventantibus pro sanitate herbas cumprimis medicatas redderem notas; et morbo gravatis opem Simplicibus ex adparatu herbarum, medicamentis ferrem. prouti etiam tuli perquam plurimis, nulla unquam accepta mercede: id quod omnis, late vicinia confitetur, doletque fatali nuper incendio, hortum hunc magna sui parte destructum esse, quem tamen in Dies restaurandum suscepi.

8) Plantae pro vivis Herbariis collectae, et partim in Libros relatae quibus similiter dolendum, licet damnum intulit, memoratum incendium, possideo tamen specimina haud contemnenda, quumque deinceps colligendis complenda ac in aliorum, usus porro quoque convertenda.

9) Schedae et notationes quas manu mea feci ex itineribus et observationibus botanicis. Ex his jam praeparamentis adnitor concinnare.

1-o Transilvanicam Floram, hoc est, stilo botanico Librum Herbarium, methodo Linneana, cum Scopoliana temperata, qui complectatur vegetabilia in Transilvania habitantia, cum eorum descriptionibus, locis natalibus praecipuisque usibus medicinalibus ac oeconomicis et qui tam extraneis Eruditis voluptati, quam Patriae hujus Civibus desideratae utilitati deserviat.

At quoniam Liber tali modo componendus ob leniter tractatam, hucusque in Transilvania Scientiam Botanicam, haud rite, a patriotis intelligi queat, nisi prius Artis hujus Terminos, et plantarum partes distincte explicatas, habuerint: ideo conor Florae premittere.

2-o. Philosophiae Botanicae Compendium, id est Terminologiam Botanicam, Latinam, Germanicam et Hungaricam, nec non terminorum descriptionem, ac exempla cum necessariis figuris; imitaturus Christiani Friderici Revss Compendium Botanicos Ulmae a 1774. editum, Terminologiam vero Hungaricam noviter additurus. Ita scilicet utrumque opus ad votum, et pro materia dignitate absolutarus; si benignum Magni Principis Nostri Subsidium vires meas clementissime anserit.

Quibus Sic constitutis in planum evadit, Sequenti duplici modo mihi per vices Subveniri posse.

Primo. Si certa pecunia Subsidiaria Suppeditabitur, qua adjutus, apud domum meam mansurus, et scripturus, tam commemoratum, Philosophiae Botanicae Compendium quantoeyus hoc Anno edam, quam dictae Florae Praeparamenta, in justum ordinem ita redigam, ut si completam talem Floram, qualem mente concepi, et quem futuris meis itineribus adhuc ditare constitui, mors inopinata praeveniret; tamen scriptum meum si non Florae, saltem Speciminis Flora Transsilvanicae titulo in lucem emitti mereatur. Ne autem Caesareum Subsidium per me eludi possit, Angariatim, vel menstruatim illud suppeditari posset, penes Testimonium Dicasterii, cui operationes meas, earumque quantitatem, de tempore, in tempus demonstrare obliger.

Secundo. Quia restant adhuc quaedam Loca, praesertim Alpestria, et a me remotiora, quae vel nondum vel simplici tantum vice peragravi; multum vero intererit, ut ex eorum peragratione Flora et ditior, et Caesareis Suppetiis dignior in lucem prodeat: propterea subsidium in certo diurno, et perficienda cum adjungendo viae ductore itinera, si elargietur iis sub conditionibus, ut singulorum itineris dierum et locorum profectuumque exactam rationem reddere, nec non ex omnibus repertis et reperiundis Plantis Specimina in Librum, vulgo Vivum Herbarium dictum, cum adnotatione nominum, et natalis loci colligere, et

Augustissimo Imperatori in testimonium diligentiae submittere adstringar.

Oro igitur mente devota Excellent. Dominum L. Baronem Gubernatorem Regium, atque Excelsmum R. Gubernium ut hanc praefatam a me subveniendi Modalitatem, pro felici precum mearum Augustissimo Imperatori humillime submissarum eventu, penes gratiosam suam informationem, suae Majestati Sacratissimae porrigere dignentar benignissime. Dabam Közép-Ajtae, die 22. Febr. 1785.

Josephus Benkő m. pr.
Minister Helveticae Confessioni
addictor. Közép-Ajtensis.*)

XXIII.

205. 1787.

Méltóságos L. B. Status Consiliarius és Fő Curator Úr, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!

Nyelvem, pennám és valamivel látható jeleket tehetnék, mind elégtelenek kiadására annak az alázatos buzgó háladatosságnak, mellyel az Excellentziád sok rendbéli kegyelmességéből tele vagyon az én szivem. Elevenítette hálaadó indulataimat közelebbről az a Kegyelme Excellentziádnak, mely szerént az Údvarhelyi egyik Professorság reám bizattatott. Erről ugyan Excellentziádhoz és a Méltóságos Fő Consistoriumhoz hálaadó Levelemet felbocsátani el nem mulatom, mihelyen jobb iró helyet találok ennél a Csáni mezőnél: de addig is bátorkodom alázatosan folyamodni Excellentziád Kegyelmességéhez ím ezen alázatos jelentésemmel, hogy ámbár a Professori fizetésnek nexussa a tanitással és az Ifjuság körül való munkálódással, nem pedig a Professornak külső környülállásaival vagyon; mindazáltal ha mód vagyon benne, méltóztassanak Excellentziátok az én terhes állapotomon segiteni, a néhai Tiszteletes Professor Kiss Uram egész fizetésének számomra való meghagyásával. Mert 8 élő

*) A hivatalos másolatról

Gyermekeknek attyok vagyok, és szükségképpen 11 vagy 12 személyeknek eledelekre, öltözetekre s nevelésekre kell gondomnak lenni; azonban a falusi élet módját is kénytelen lészek költségesebbre változtatni. A mi az általam tractálandó Tudományokat illeti, minthogy az oskolaiaktól ennyi esztendők alatt képes nem volt alkalmasint el nem szoknom, és igy különös szorgalmatosságot kell mostan reájok adnom; az Orientalis Nyelveknek tanitásához, ugy, a mint egy Professortól várhatni, avagy csak egy elsőben, nem foghatok, kivált a 'Sidóhoz (mert a Görög nékem nem igen nehéz) de továbbad, ha nékem marad ez a Sparta, fogok tanuló társok lenni benne a Deákoknak. Ugyantsak, ha kitelik, jobbnak látnám ifjabb emberre bizni ezen Nyelveket. A Deák Literaturát, a mennyire a mostani aetásban szükséges, igen szivesen tractálnám. 'Sidót tanulni eddig sem érkezett az Udvarhelyi Deákság.

Vállaltam a Theologiát egészen minden részeiben, és igy a Catecheticát is: nem is jó, hogy a Catechizatiót két Professor vigye, a mennyiben Deák koromban experiálhattam. Vállaltam a Concionandi Methodust, melyre nagy szükség van, minthogy már Udvarhelyről is Papjaink kezdettek szaporodni. Vállaltam az Históriát universim; különösen az Hazáét. A Geographiát. A Naturalis Históriának Principiumait, és haszonra leginkább forditható czikkelyeit. De ezekre igyekezném rendkivül való órákat szabni, hogy a cardinalisabb Tudományok ne szenvedjenek miattak. Ezeknek alázatos jelentésekkel, magamat és Instantiámat Excellentziád Kegyelmébe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Excellentziádnak

alázatos cliense
Benkő Jósef t. k.
Közép-Ajtai Pap.

A N.-Csáni mezőben
midőn Kolozsvárra mennék.
1787. 24. Junii. *)

XXIV.

203. 1787.

Kegyelmes Uram!

Bizonyos okból ezen Levelemet Kolozsvárról el nem küld-

*) Az eredetiből.

vén, magammal hoztam M.-Vásárhelyre; jól is esett: mert itt holmiket corrigálok benne. Úgy látom Tiszteletes Bodola Uram Leveléből, hogy a 'Sidó és Görög Nyelvek reám maradnak; tsak fel is ujitom azokbéli régi tanulásaimat, és meg is szaporitom. A Deák Literatura hogy légyen, megegyezünk Tiszteletes Bodola Urammal. M.-Vásárhelyen, 1787. 5. Julii.*)

XXV.

252. 1787.

Méltóságos Fő Consistorium. Kegyelmes Nagy Patronus Uraim!

Már régetskén vettem vala Excellentziátok és Nagyságtok kegyelmes parancsolatját, hogy a közelebb múlt Generális Synoduson reám a leírás végett bizatott Agendát, Tisztelendő Püspök Uram által, a Méltóságos Fő Consistoriumba felbocsátanám.

Szégyenlem valóban, hogy okot szolgáltattam a Méltóságos Fő Consistoriumnak ezen nyughatatlanitó gondoskodásra, holott régen el kellett vólna készitenem. De minthogy a Synodus igen kivánta volna látni az három Synodusokon készült Ágendát, mellyet ez előtt submittáltunk Excelentiátoknak, és nevezetesen Méltóságos R. Sz. B. Gróf Teleki Josef Deputatus Urunk ő Nagysága is nagyon gondoskodik vala látása aránt: mind eddig szorgalmatoskodtam, hogy azt megkerithetném, és az is ujonnan a Méltóságos Fő Consistoriumba fel menne e jelen való ujabbal együtt. De sem annak P u r u m á t itten Udvarhelyen néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram Irásai közül, sem i m p u r u m á t magamnál meg nem találhatám, mivelhogy a Közép-Ajtai Papi uj Háznak beszakadása, s azután következett költözködő rakodásaim miatt, igen öszve hányodtanak irásaim.

Már azért a Gernyeszegi Synodus végezése szerént való Agendát (mert tetszett ezt a titulust meghagyni a Synodusnak) küldöm a Tisztelendő Püspök Uramnak kezébe, hogy onnan Excelentiátok eleibe promoveáltassék. De hogy Excelentiátok ez

*) Az eredetiből.

aránt bizonyosabbak lenni méltóztassanak, ím küldöm annak mását a Méltóságos Fő Consistoriumba is, mellyis az Enyedre küldettetettel szóról szóra megegyez. E pedig legkissebb pontig írva vagyon a Generalis Synodus megegyezett értelméből.

Az irás nem ékes; mert leakartam újra írni; de költözködésem minden időmet s majd kevés eszemet is elvette. Méltóztassanak Exeellentiátok és Nagyságtok ezen nagy hibáimat kegyelmes feledékenységbe meriteni. Mellyel magamat Kegyelmekbe ajánlván, mélységes tisztelettel vagyok

Excellentiátoknak és
Nagyságtoknak

alázatos méltatlan szolgájok
Benkő Josef t. k.

Székely-Udvarhely 1787. 22. Sept. *)

XXVI.

Hiradások.

Szégyennel tselekeszem, hogy a Ujjság-levelekben jelentsem mentségemet, kiváltképen ez okból, hogy sok Érdemes Urak és Aszszonyok olvassák ezeket, a kikre nem néz az én jelentésem. De minthogy, ellenben olyanok is sokak olvassák, a kik velem Levelezést tartottak, és bizonyos dolgokat is parantsoltak nem kevés felől, hogy azokban, gyenge tehetségemhez képest, szólgálnék; azonban pedig én, kevés napok alatt, nem győzök minden-felé feleleteket írni: tsak reá bátoritám magamot, ámbár bizony tellyes Ortza-pirulással, hogy itt és mostan tégyem hírré mentségeimet ezekben.

1. Vagynak Magyar-országon ollyan Érdemes Uraim, a kik rész-szerént magok Familiájokról közlöttek velem nevezetes irásokat bizonyos végre, részszerént pedig tőllem tudakozódtanak magok nemzetségeket illető dolgok aránt, minthogy M. országnak azon részein laknak, melyeket Erdélyi Fejedelmeink bírtanak, és így ditséretes Eleik vagy Erdélyben laktanak a Fejedelmek szolgálatjában, vagy legalább itt viseltenek dolgokat, és ezek-szerént

*) Az eredetiből.

itten hagyták jó emlékezeteket. Tudtokra adom azért egész tisztelettel, hogy jóllehet még némelyeknek parantsolatyokra keveset; másokéra semmit sem érkeztem szolgálni, az alább megírandó akadályok miatt; de már nem sok idő mulva különkülön mindeneknek meg-fogom mutatni, mennyire mehettem a parantsollt dolgokban, edgy Tekintetes Familián kivűl, mely-is engemet edgy Tisztelendő katólikus Pap Ur által keresett vólt meg, és a melynek diszesitésére semmi Irásokat nem tudok elé venni az én Gyűjteményeimből.

2. Találkoznak igen számosan még ez Hazában is, sokkal inkább pedig ezen kivűl, és főképpen Bétsben, Posonban, Győrben, Pesten, Debretzenben, sat. jóltevőim, Jóakaroim, Barátim, kik-közűl némelyektől kérettettem, hogy kiadandó Munkájokhoz én-is valamit adnék azokból, a mik nálam találtatnak; másoktól, hogy magam félbe szakadott Munkátskáimnak ki vagy nem adásokról tudósitanám; másoktól más okokon vettem Leveleket; igérem mindeneknek hogy egésségem maradván, a jövő Husvétig mindenüvé irok, s a mi tőlem ki-telik, egész készséggel közlöm.

3. Némelyek kértenek, hogy bizonyos ritka Manuscriptumokat a Magyar Historiára pénzes irók által szereznék meg számokra: ez-is meg-lészen ha békességben maradhatunk; legjobb szívvel pedig azoknak, a kik költsönösön iratnának másokat számomra. Én továbbat közlöm is a Magyar Tudósokkal némely még eddig esmeretlen de nagy hasznu Manuscriptumoknak neveiket, melyeket sok utánna való járással és költéssel szerezgettem öszve. Mert ha így nem tészünk edgymással, sok hasznos irások hirtelen elveszhetnek, hazánk kárával.

4. Kértek némelyek Erdélyi Diaetalis Articulusokat (melyek t. i. Erdélynek Magyarországtól lett elszakadásától fogva költenek), igyekezem iratni; minthogy nálam jól leírva, némelyek in originalibus is, mások nyomtatásban is találtatnak. Ezek pedig oly dolgok, melyek nélkül Erdélynek Históriáját nem lehet jól tudni. Ime mely bővön és könnyen igérék! Ez utolsókat kiváltképen oda, az honnan nékem is igérték Felső-Magyarországról. Brutus Manuscriptumát.

5. Hogy eddig nem szolgálhattam, mentségem van azoknál, a kik tudják, hogy 1784-dikbéli Sz. Mihály havának 4-ik napján a szerentsétlen tűz elrontván engemet, s aztán új Ház

építéséhez kezdvén a Közép-Ajtai Ekklésia (melyben 21 esztendeig viseltem a Papi Hivatalt), minden könyveim és írásaim öszvehányva s ládákba rakva állottanak szintén mostanig; mely miatt igen bajoson lehetett valamit munkálódnom. A közelebb múlt nyáron és öszön pedig Udvarhelyre költözvén által, ismét nem nyúlhattam könyveimhez. De már ezután nyúlhatok, és jó Uraim parantsolatjokra munkálódni igyekezem; ha szintén senki nem kötelezett is engemet jutalommal. Azért

6) Ha kik engemet ezután akarnak Leveleikkel megszóllitani, az Erdélyi Posta-utat igy alkalmaztassák a Levél boritékján: per Hermanstadt, Schaesburg, a Sz.-Udvarhely, mert Brassó felől már igen késöre vehetném.

7. Rágalmazást szenvedtem némelyektől, az Erdélyi Calendarium Majus Titulare végéhez az Esztendő elején ragasztott Elenchusért, mely elé adja: Nomina Civitatum, Oppidorum et Pagorum, in Comitatibus M. Principatus Transylvaniae (én igy szoktam irni Transsilvaniae) juxta Circulos et Processus existentium, prout Hungarice, Latine, Germanice, et Valachice submissa sunt, exhibens. De a kiknek a szemek a fejekben vagyon, látniok kell, hogy nintsen nékem részem azokban a soha eddig nem hallatott, hanem most költtetetett Deák és egyébb nevekben, minthogy azokat az egész Erdélyi Processualis Szolga-Bíró Uraktól kérték, és igy mindenfelé költvén, ugy küldötték bé Szebenbe, ki keze alá? nem tudom; ott pedig ismét sokat változtatták. Meg kell vallanom magam mentségemre, hogy ez a Munka sok kárt tett az Helységek Neveikben. Mi szükség vala olyan neveket adni, melyeket soha nem adtak magok a Lakosok? Deákul, Németűl, Olhul, miért nem tarthatjuk meg valamely Magyar Falunak Magyar-nevét, ha eddig más nyelven való nevei nem voltanak? mi szükség szaporitani a szót az elme terhelésére? Ki hallotta valaha, hogy Közép-Ajtának Deák neve Mediolanum lett vólna, mint itt adattatott? vagy oláhul Köz-ajton? holott az oláhok mind Fel-ájtának nevezik. Az én Milkoviámat hijába emlited; mert abban a különböző nyelveken való Neveik az Helységeknek tsak azok, a melyek szükségesek, szokásban vóltak és vagynak; a melyeket va-

lami bővitéssel adok ki nemsokára az én Transsilvaniam Specialis Parsában. — Költ ezen Elenchus, edgy kéz irás, ily név alatt: Ilias in Nuce, az az, Erdélyben egész Világ; mert t. i. a mostani ujj nevek között találtatnak: Albania, Nicopolis, Hellespontus, és igen sok illyenek.

8. Ezelőtt is, a Postától távol lakván, sok bosszuságot és kárt vallottam Leveleimben; de legnagyobb a múlt nyári történet, midőn a Paraszt annyi eszet kapott, hogy Postára küldött Leveleimet elsikasztotta, s a postapénzt magára költötte. Melyből már ez a bajom is van, hogy nem tudhatom bizonnyal, hová irott Leveleim vesztenek el. Azért, a kinek dolga vagyon hozzám, méltóztassék ujolag irni. Ezek után, a kikért ezen Mentségemet készitettem, azoknak kegyességekbe s békességes türésekbe magamat bizodalmasan ajánlván, vagyok hív tisztelettel, elkötelezett szolgájok

Benkő Jósef m. k.

Irám Brassóban 1787. karátson Havának 29-ik napján. *)

XXVII.

Copia.

Hogy a Nemes Udvarhelyi Reformatum Collegium számára általam conferált 1000 ezer m. forintoknak Interesse, melyet mind ez ideig néhai Tiszteletes Professor Kis Gergely Uram maga Professori fizetésének pótlására esztendőnként percipiált; Ennekutánna az mostani Tiszteletes Professor Benkő Jósef Uram két Fiainak, Benkő Jósefnek, és Benkő Sámuelnek számokra percipiáltassék mindaddig, mig az Nemes Udvarhelyi Reformatus Gymnasiumba tanulásokat folytatytyák, arról való Tettzésemet kivántam ezen Irásom által jelenteni mind azoknak a kiknek illik.

Signatum Alamor 1788. Die 26-a Mensis Martii

G. Toroczkai Susánna

(L. S.)

(Az Originált küldöm vala; de féjtvén az útban való el-

*) Magyar Kurir, 1788. január 19-ki szám, 52—56 ll.

veszhetéstől, bátorkodom tsak a Copiát küldeni. Hogy pedig e betüről betüre ügy van, igaz hitem szerént irom)

Benkő Jósef t. k. *)

XXVIII.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és Nagy Patronus Uraim!

Mostani környülállásaim mennyi szégyennel és bánattal boritottak el, akárki megitélheti. Mindazáltal nem lévén bennem munkátlan az Isteni kegyelem, reménység nélkül valóvá nem lettem. Ezen reménységemnek erősitésére pedig és vigasztalásomra rendelte az Isteni Irgalmasság Excellentziátok és Nagyságtok hozzám való különös Kegyelmességét; mely is a mint sok egyébb jelekből, és ide rendeltetésemből, megvilágosodott, ugy a Méltóságos Fő Consistorium most utolján hozzám irni méltóztatott Atyai Levelének minden betüiből is valóban kitetszik.

Meg is nyugodtam azért háladatos indulatokkal az Excellentziátok Rendelésében, és bölcs tanáttsok szerént szegény s tiz gyermekü terhes házamhoz Közép-Ajtára telepedem. Könyörögvén Excellentziátoknak és Nagyságtoknak ezekért:

1. Ne tulajdonittassék nékem vétségül, hogy még itten vagyok, és valamely kevés ideig még itten lenni kéntelenittetem. Mert jóllehet, mihelyen a Rendelést vettem, azonnal költöződni kezdettem: de teljességgel nem tudtam szert tenni elegendő szekerekre egész elköltözésemre. Én ugyan itt nem kivánok késni, merő kisirtetem lévén az itt való lakás.

2. Ezen oskolai esztendőre, mely is Junius végével határozódik, méltóztassanak Excellentziátok nékem adatni a Professori fizetést, ily romlásaimnak gyámolitására, s arról (ha megnyerhetem) kegyelmes Commissiójokat hozzám küldeni.

3. A kegyelmesen megigért Stipendiumom ne essék ki Excellentziátok és Nagyságtok könyörülő szivekből.

4. Méltóztassék elszenvedni a Méltóságos Fő Consistorium, hogy az ellenem való vádakra mostan semmi mentségemet nem

*) Az eredetiből.

submittálom. Mihelyt innen elköltözhetem, bátorkodom mindeneket megírni, minden tsendességgel, titkos formán, és Vallásomnak megbecsülésével. Akkor sok dolgokban fog Excellentiátok álmélkodni, s engemet inkább is szánni. Megvallatja azt velem a jó lelkiesméret, hogy sokat hibáztam, de azokra vittek engemet, minden szokásom ellen, az én roszsz-akaróimnak munkái, melyek miatt edgyik hiba könnyen mást szülhetett.

5. Tartoznám, tartozom is, mind külön külön írni, a Méltóságos Fő Consistorium nagy Méltóságu Tagjainak; melyet el sem mulatok: de hogy ezen alázatos kötelességgel késleltet mostani bolyongásom, az aránt való kegyes botsánatjokért Excellentiátoknak alázatosan instálok.

Végre pedig jelentem alázatosan, hogy a Hazai dolgok körül való munkáimmal kívánom minden szorgalmatossággal magamhoz forditani Excellentiátok és Nagyságtok kegyelmes szemeit, mint a ki élni és halni kivánok

A méltóságos Fő Consistorium

gratiájában megnyugodott
alázatos szolgája, cliense
Benkő Josef. t. k. *)

Székely-Udvarhely,
23. Maji, 1789.

XXIX.

145. 1790.

a) Erdélyi Méltóságos Fő Consistorium!

Kegyelmes, Nagyságos és Fő Méltóságu Patronus Uraim és részszerént Tisztelendő Fautor Uraim!

Sok szégyen vallásaim és hányódásaim után, melyeket én ekkorátska személy emberi gondolat felett elviselék éjjeli, nappali kiirhatatlan gyötrelmeimben; ímé az én végső veszedelmemet jövendölve váró gondolatok, és engemet végső romlásra s még elmémtől való megfosztattatásra is szorgalmaztatva készíteni

*) Az eredetiből.

kivánó hírlelések ellen, szerencsém vagyon ép elmével és megujjult testtel leborulnom Excellentziátok és Nagyságtok Kegyelmes tekinteti előtt, s keservesen vallást tennem arról, hogy ámbár testi s kézi munkákra is, melyektől soha üres nem voltam, alkalmatlan nem vagyok; de ezek után ilyen bajos időben és helyen, az hol tavaly majd semmi gabona nem termett, harmadéve pedig jégeső által elrontattatott, lehetetlen tíz személyü nyomorúlt házammal élnem; minekutánna a gabonák köblinek öt, tíz s több forintokon való vétele eltsüggesztett. Elmém, Irásaim és azokhoz tartozó Gyüjteményeim után kellene azért élnem; de a külső eszközöktől való megfosztattásom ebben is felette igen késedelmeztet.

Akármint kerüljem azért a szemérmetességből, kéntelenitetem a szükségtől, töredelmes alázatossággal esedezni a Méltóságos Fő Consistoriumnak, hogy ingyen való Kegyelméből származott Levelében hozzám tenni méltóztatott Igérete szerént, méltóztassék engemet a kegyes Pensioval felemelni terhes elesésemből, és mintegy újj életre hozni, s a munkálódásra mind inkább inkább alkalmatossá tenni, és ebben (távol légyen tőlem a ditsekedés, a ki nyomoruságnál egyébbel ditsekedni nem tudok) az Hazára kiterjedhető hasznocskát is Atyaiképpen tekinteni.

Ha bizonyos lehetek én Pensiomnak menyiségéről és állandóságáról; így házi s külső foglalatosságaimot tágitván, azokba kezdek merülni, melyeket tsaknem gyermekségemtől fogva szedegettem sok utazással, fáradsággal és költéssel az Haza Geographiájára, Históriájára stb. Házam népének gyakorta való megszükösitésével is.

Mióta házamhoz szorultam is ugyan, nem ültem Irásbéli munka nélkül. Mert jóllehet Bardotzon özvegységre maradott Papné Hugom segitségére, Juniustól fogva mostanig, a Papi szolgálatot nagy részben én tettem (az hol az Eklésia magáévá is tenni kiván vala; de én mind különben, mind a Pensiora nézve kivántam magamat a Méltóságos Fő Connistorium Kegyelmes Leveléhez tartani), mindazáltal küldöttem oly Irást Hochmeister Uram kezébe a talám meg lévő nyomtatás végett, melyből és kivált utolsó szakaszából, melyet Jelentés név alatt készitettem, észre lehet venni mind igyekezetemet, mind megtett munkálódásaimot. Készitettem ennek felette közelebb két Munkátskát,

Hazánk régiségeivel és igen ritka Irásokkal megrakva; edgyikét az Három Nemzet Uniojáról, Pecséteiről stb. másikat az immineáló Diaetára nézve De Comitiis Transsilvanicis, melyek ismét mentegetni fognak az engemet kissebiteni még meg nem szünt némely kormányatlan nyelvek ellen. Ez utolsóban az Erdélyben celebrált Diaeták is elészámlálva találtatnak. Hogy egyebekkel ne alkalmatlankodjam: valyon nem elég volna-é ezen Hivatal nélkül való még nem egész esztendőmre a Wolffgango-Bethleniana Historia 6-ik Tomussának két Manuscriptumból és egyéb Irásokból (mivel a Manuscriptumok igen depráválva vagynak) rabi munkához hasonlóval való készitése a nyomtatás alá? Ennek pedig eleje már Hochmeister Uramnál vagyon, és a több részét is Május elsejével oda küldöm. Kitetszik ezen dolognak fáradsággal teljes volta az 5-ik Tomus eleibe nyomtattatott Praefatiomból.

Hát az ilyen Historicumokon kivül, hova lésznek az Erdélyi Botanicára tett Irásaim, melyeket szerzettem az Haza hegyeinek, völgyeinek, havassainak stb. sokszori költséges eljárásaival, ha Excellentziátok és Nagyságtok segedelmétől megfosztattatnám? Mert egyebet világra nem adhattam a két rendbéli Botanica Nomenclaturákon kivül, melyeket néhai Molnár János Ur nyomtattatott ki Magyar-könyv-Házaiban.

Mig Transsilvaniám Specialis Parsának (melyet már régetskén készitettem) 3 Tomussai, s Milkoviámhoz való Additamentumom világra jő, csak a Correspondentiára való sok költést is Bétsig kiállanom szintén erőm felett vagyon. Ezekből is már némely árkusok ki vagynak nyomtatva.

Hogy azért ezekre nézve ha szintén eddig való sok verejtékeim szembe nem ötlődnének is, a Méltóságos Fő Consistorium állandó Kegyelmét bizonyosabban kinyerhetném, oh mely hasznos volna, ha Szebenben (mert a közel való szomszédosság gyakorta legártalmasabb) az én Munkáimnak revisiojára, valakit vagy valakiket rendelni méltóztatnék, míg azok rész szerént praelumra, rész szerént depositoriumba mennének. Sőt gondolkodtam, hogy sok Collectioim és ritkább könyveim a Méltóságos Fő Consistorium keze alá jutnának mint az Evangelicusoknál az Hanerianumok. Ha a Méltóságos Fő Consistorium méltóztatott engem Kegyelmes Resolutiojára, vagy a Pensiora is,

Hochmeister Uramnál leszen a bátorságos hely. Végre magamat kegyelmekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

A Méltóságos Fő Consistoriumnak

legalázatosabb méltatlan szolgája

Közép-Ajtán, Benkő Jósef. t. k. *)

17. Apr. 1790.

145. 1790.

b) Közép-Ajtai Tisz. Benkő József Atyánkfiának!

Néhai Gróf Székelly Ádám Úrtól, Fő Consistoriumunk szabad rendelése alá hagyott ingó Jókból béjöhető Pénzbeli Fundusnak mennyisége még nem tudódhatván, az Instánsnak maga Személlyére Fő Consistoriumunktól megigért Segedelem Pénzt is mind eddig meghatározni nem lehet. Méltó tekintetbe vévén mindazáltal az Instánsnak mostani Hivatal nélkül való állapottyában, Házának a szűk idő miatt még jobban is terhesült Környülállásit: ez úttal 150 német Forintokat kivánt Kegyelmednek jelen való Szükségeinek felsegéllésekre Fundorum Consistorialium Administrator Tiszt. Málnási Atyánkfiához a szükséges rendelés meg is tétetett.

Költ N.-Szebenben Pünkösd Havának 2-ik napján 1790.**)

XXX.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor és Professor Ur, Kegyes Nagy Fautor Uram:

A régen félbeszakasztott levelezést bátorkodom ujitani, melyet sok változásaim megakadályoztattak vala. Utolsó Levelemet Udvarhelyről 1788-béli Kolosvári nyári Sokadalomra küldöttem vala Kállai Györgyné nevü Tsizmadiánétól, a néhai Tiszteletes Professor Kis Gergely Uram könyvei közül vett három (többet meg nem vehetvén, sokkal drágább árrok miatt,

*) Az eredetiből.

**) Ugyanott.

mint Tekintetes Ur fixe committálta volt) darabokkal edjütt, melyre választ maig sem vehettem: holott nem igen kételkedhetem meg menése felöl, megmenvén ugyan azon alkalmatossággal akkor Kolosváratt volt Leányomnak küldött Levelem.

Már a jelentés tőlem ez: hogyha az Hármas Tükörnek edjik része u. m. Erdély kis Tüköre tetszeni fog, kiküldhetem. Ugyan jól esett ennek (sok változásaim miatt) ennyire tett haladása; minthogy Erdélynek sok változásai is rövideden belé mentenek. Mind erről, mind a következendőkről, ha tetszeni fognak jelentéseim, Levelét Tekintetes Ur könnyen küldheti, akár a Dominus Josephus Intzének, Kolosvári Jó igyekezetü Deáknak adván által, akár pedig, ha szorgos lenne, a Brassai Postára.

A Székelyek Törvénye is, mely 1555-ben irásba vétettetett vólt publica auctoritate, készen van nálam prelum alá cum notis, magyarul. E valami 8 árkusra mégyen nyomtatásba.

Az Erdélyi Fő Ispányok, és Fő- s Szász Király Bírák Catalogussai is magyarul; melyeket sok apró darabokban a Vármegyék- és Székenként, mint periodicum Scriptumot, kivánom kiadni. Sok ritkaság vagyon bennek.

Van a Diaetáról is valami sok ritkaságokkal megtömött Munkám deákul, mely talám most nyomtatódik Szebenben. Felmégyen többre 20 árkusnál. Ebből egy kis Compendiumot Magyarul irok (a Diaeták Catalogussával együtt) és szándékozom az imminealó Diaetára kiküldeni Kolosvárra, kivált ha addig Tekintetes ur válaszát vehetem. Azt bizonnyal tudom, hogy a Diaetákról való Munkáimnak, melyeket senki censurájától nem féltek, keletek lészen. Jó volna sietve kinyomtatni, s a Diaeta folyása alatt jó pénzt kapni belőle. Ha ez a tőv-szomszédos okom nem volna, hogy t. i. a Diaeta mellett nyomtatódjék, elég helyen találok prelumot.

Jelentéseimet és magamat, Gratiájába ajánlván, vagyok örökös tisztelettel

Tekintetes és Tiszteletes Urnak

alázatos szolgája
Benkő Jósef, t. k.

Közép-Ajtán 16. Oct. 1790.

Követem alázotosan maculált irásomról, mely is az eleve nem tudott, futó alkalmatosság miatt esett. *)

*) Az eredetiből.

XXXI.

117. 1791.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és Nagyméltóságu Patronus Uraim!

A kegyesen megigért Pensiót 150 Rforintban Excellentiátok és Nagyságtok Gratiájából tavalyi Junius végén kinyertem vala. Bizván ebbéli kegyelmekhez, mostan előre való kiadásáért, a mi számomra fog kirendeltetni, alázatosan könyörgök, terhes házam, és gabonátlan állapotom miatt, melyért gyötrelem nélkül való napom nintsen.

Ezenkivül, az Udvarhelyi Collegium eltartotta sok pénzemet, edgy részét olyan Exemplárokért, mint Zakariás, stb. melyeket néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram kiosztatott, és én fel nem szedethettem; más részét ú. m. 60 M. forintokat azért, hogy néhai méltóságos Gróf Székely Lászlóné Aszszony ő Nagysága, annyit adván nehány esztendők alatt néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram fizetésének pótlására, azt annakutánna két fiaimnak Alumniául forditotta, mihelyt T. Kis Gergely Uram megholt azt irván Udvarhelyre, hogy többé Professornak nem adja, hanem két Alumnusnak; mint ezt Tiszteletes Kassai Sámuel Uram, és Domesticus Curator Ardai Pál Uram előre nékünk Professoroknak által adták. Én pedig, hogy fiaimnak fordittassék, soha elmémre sem vettem, hanem valamely engemet szánó jó Uram vitte végbe egy említésével a néhai Gróf Aszszonynál; mely adományról ő Nagysága Irásának mássát ide kaptsoltam. Edgy nehány véka buzám is benn maradott. Ezek, és többek rajtam könnyen megeshettek, a ki sok gyötrelmeim közt két hétig sem ettem, sem aluttam, és a víztől is részeg voltam.

Könyörgök azért, méltóztassanak Excellentziátok és Nagyságtok e részben is velem jól tenni, s kirendelni, hogy irt Ardai Pál Uram (a ki velem külömben mindenkor igen becsületesen tselekedett, és talán ezeket is valami igézésből tselekedte) velem oly számot vessen, melyet a Méltóságos Fő Consistoriumba vihessek.

Ebben Méltóságos Gróf, Fő király Bíró s Curator Bethlen

János Úr ő Nagysága Gratiáját főképpen ki instálom, Excellentziátok és Nagyságtok intézése szerént.

A mi az én kötelességemet illeti; melyet a Méltóságos Fő Consistorium igért Pensióm mellé tenni méltóztatott, hogy t. i. az Haza Históriája mellett munkálódni meg ne szünnyem; tudja Isten, hogy ettől való pihenésem nintsen. Mert a mint tavalyra az Országos Gyűlésekről való Munkám már kijött; ügy az időre is (igy) a nagy Bethlen Farkas Cancellarius Ur minden más Históriáinkat feljül muló Históriájának hatodik Tomussát is igen sok munkával recenseáltam, és nyomtattatik; ezt tselekedtem continuatioképpen Bojtinus Gáspár Históriájával is; Irtam ezenkivül deákul és magyarul a Nemes Székely Nemzetről nyomtatás alá, mely dolog nyilván vagyon Kolosvárott. Kész Munkám van továbbá legtöbb fáradsággal az Három Nemes Nemzet Uniojáról.

De mind ezek mellett, ha Excellentiátok és Nagyságtok Gratiájából valami kenyerem nem lészen, a súlyos szükölködés minden igyekezettől el fog, és kedvetlen gondolataim (mint eddig is történt gyászos szomorúságomra) roszszabbá tésznek. Ezek szerént várván a Kegyelmet, vagyok örökös mély tisztelettel

A Méltóságos Fő Consistoriumnak

legméltatlanabb alázatos szolgája

Benkő Jó'sef.

Közép-Ajtán, 7-a Aprilis
1791.

Magam ügyem felett jelentem alázatos buzgósággal, hogy néhai Tiszteletes Fogarasi Pap Baló Bálint Uram könyvei között valami 14 Tomus olyan Halotti Actiók Collectiója maradott, a minémü bizonyára Erdélyben nem volt és nintsen. Ezek minthogy az Haza Historiáját és Uri s Nemes Familiák Genealogiáit majd más Emlékezetek felett segitik, méltóztassanak Excellentiátok és Nagyságtok valamelyik Collegium Thecájába bé vétetetni. Ezt Tisztelendő Generalis Notárius Uramnak is régetskén elmémjére adtam vala, hogy a Méltóságos Fő Consistoriumnak bejelenteni ne terheltessék.*)

*) Az eredetiből.

XXXII.

8651. 1791.

Méltóságos Főigazgató Tanácsnak.

Közép-Ajtán lakozó Benkő József ő kegyelme hozzám utasitott irása által a többi között az iránt kért meg, hogy a Méltóságos Főigazgató Tanácstól azon hathatós parantsolatnak megtételét eszközöljem ki, melynek erejénél fogva ezen Nagy Fejedelemség Helységeiből Városonként, s Falunként a Ló Bélyegek össze szedettetnének, és minthogy azokat valamely rövid Geographiabeli hasznos jedzésekkel, sőt még a nevezetesebb helységek Tzimereinek s Petséteinek is hozzáadásokkal együtt, a mennyire tudniillik ezekhez is a Méltóságos Főigazgató Tanátsnak ereje által juthatna, ki készitteni szándékozna, a most emlitett Tzélra nézve kezéhez szolgáltatnának.

A fenn nevezett Könyörgő reménli, hogy ezen általa készittendő irásnak kinyomtatására, s hozzája tartozandó képetskéknek kimetszésére edgy az előadott munkát maga nyereségére felválalandó könyvnyomtatóra talál; de reménli főképpen aztot, hogy midőn könyvetskéje ezen Nagy Fejedelemségben elterjedni fogott, különösen a lovak lopásának kinyomozásában is a Tartománybéli külömbféle Tisztségeknek nagy könnyebbségek lehet.

A sokszor emlitett Benkő Jósefnek fenn eléadott alázatos kérését, arra végre kivántam a Méltóságos Főigazgató Tanács eleibe terjeszteni, hogy a mit abban a dologban parantsolni szükségesnek itélne, meg is tehessen.

Kolosvár, 3-ik october 1791.

Gr. Bánffy György. *)

XXXIII.

8651. 1791.

Kerülő Levél.

A Vármegyék, Székelly és Szász Székek Tisztyeihez, és a Városok Magistratusaihoz.

*) Az eredetiből.

Közép-Ajtán lakó Benkő Jósef ő kegyelme szándékozik ezen Nagyfejedelemség Ló Bélyegeit, valamely rövid Geographiabéli Jedzésekkel, sőt a nevezetesebb Hellységek Czimereinek s Petséteinek is hozzáadásokkal elkészitteni; e végre bényujtott alázatos esedczése által megtalálta ezen Fő Igazgató Tanátsot is az iránt, hogy az emlitett Ló Béllyegek ezen Nagyfejedelemség Hellységeiből a most emlitett czélra szedettetnének öszve és vélle közöltetnének: mellyre nézve kegyelmetek kötelessége fog lenni (ha azt valami különös megfontolást érdemlő okok nem ellenzik) az irt Benkő Jósefnek midőn magát jelenteni fogja illő segitséggel lenni, hogy a kivánt Béllyegeket, és Czimereket a kegyelmetek segedelme által a lerajzolás végett megkaphassa.

Kolosvártt 8-ik 8-ris 1791.

Gr. Teleki László m. k.
Secr. *)

XXXIV.

Tisztelendő Professor Ur! Kegyes Fautor Uram!

Illy sok időnek lefolyása után bátorkodom levelezésemet ujitani innen Köpetzről, az hol Sz. György naptól fogva Papi Hivatalt viselek. De mit irjak? Cicero szerént a Levélnek az is argumentuma lehet, ha megirják, hogy nintsen mit irjunk. Lehetne irnom aprólék dolgokról; de azokkal nem terhelem. Elég nagy, és nékem igen kedves ez, hogy ezelőtt hat Héttel Tiszt. Professor Uramnak kellemetes egésségét örömmel érthettem, melynek állandóságát sok esztendőkre igen szivesen kivánom.

Ezen levelemet megvivő igen betsületes és nagy igyekezetü s reménységü Keller Bálint nevü Deákot, ki is ide való Nemzetségü, nagy bizodalommal ajánlom favorába, mint magamat is, ki nagy tisztelettel vagyok

Tisztelendő Professor Urnak

alázatos szolgája

Köpetz, 25. aug. 1793. Benkő Josef, t. k.

Kívül: Tisztelendő és Fő-tudós Professor
Benkő Ferentz
Urnak, teljes tisztelettel. N.-Enyed.**)

*) Az eredetiről.

**) A gr. Toldalagi Victor birtokában levő eredetiről.

XXXV.

4449. 1794.

Ad Inclitam Deputationem Regnicolarem in Objectis Cameralibus, et Commercialibus Operantem.

Dominus Michael de Fronius, Civitatis et Districtus Coronensis Primarius Iudex sequentia mihi retulit:

„Parochus Ecclesiae Reformatae Köpetziensis Josephus „Benkő transmiserat mihi Herbam quandam, quam C o r i a r i a m „nominabat, ut cum eadem, loco hactenus in praeparando Cor„debiso (vulgo Corduan) usitatae Herbae S z k u m p i a dietae, „Probam instituerem: an non ejusdem foret Effectus?

„Non defui igitur eandem Herbam Coriario vel Cordebisi „Fabricatori hujati Henrico Fuhrmann admanuare: qui post in„stitutam cum nonnullis Pellibus Caprinis et Ovinis Probam, „retulit mihi: quod eadem Herba pro conficiendo Cordebiso ad„modum apta, et ejusdem plane sit Effectus, uti Szkumpia ab „exteris turcicis Ditionibus invecta, prout in majorem isthujus „assertionis Fidem, Si desideraretur, Pellem etiam Oviuam tali„ter praeparatam submittere non deero.

„Quodsi vero juxta Declarationem praenominati Parochi „haec Herba in tanta abundantia propagari, procrearique valeret „ut Invectio Szkumpiae ab Exteris Provinciis ex integro evitari „posset, annuatim ad minimum 10,000 Leonini lucrari possent, „et Provincia haec maximum exinde caperet Emolumentum.“

Haec Inclitae huic Deputationi Regnicolari finem in illum communicanda esse volui, ut in serie Objectorum Commercialium hujus quoque, uti superius perhibetur, eomprobati Inventi usus haberi, et ea, quae e re fore videbuntur, idcirco disponi possint.

Claudiopoli Die 29-a X-bris 1749.

Gr. Bánffi. *)

*) Az eredetiből.

XXXVI.

208. 1795.

Erdélyi Nagyfejedelemségbéli Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmes és Nagyméltóságu Patronus Uraim!

Minekutánna az Isteni méltó dorgálás által sok és keserves változásokon által menvén, magam Közép-Ajtai kunyhómba rekesztettem volna, a Méltóságos Fő Consistoriumnak 150 rh. for. segedelem pénzével, adattatott vala hivatalom edgy Papságra; de azt szomoru környülállásaimban nem vállalhattam; félvén hogy a megigért P e n s i ó t is elszalasztom. De azután a Méltóságos Fő Consistoriumhoz folyamodván és tanátsot kérdvén méltóztatott vala idvezült Méltóságos Báró Consiliarius és S. Consistorii Praeses B á n f i F a r k a s Ur Excellentziája kegyesen azt válaszolni maga kezeivel, hogy örömmel fogná venni a Méltóságos Fő Consistorium, ha még magamra Papi hivatalt vállalnék és azzal a megigért Pensiomot is el nem veszteném. Ehez való bizodalommal azért két esztendővel ezelőtt vállaltam a köpetzi Papságot; az hol igaz, hogy magamnak, s terhes és népes Házamnak kenyere vagyon; de láttya az Isten, hogy sem öltözetünkre, sem egyébb sokféle szükségeinkre jövedelmünk nintsen; mindennap szűkölködöm, ugy hogy minden naponként fejem füsti mégyen fel, miképpen folytassam Hivatalomat, és miképpen használhassak az Hazának sok Irásbeli Gyűjteményeimből, melyeknek megszerzésére forditottam egész életembéli keresetemnek nagyobb részét; kiváltképpen, hogy kéntelenitettem igen terhesen meg is adósodni a mult igen szűk Esztendőkben, vévén a drága Buzának köblit sok Személyeinkre tizennégy s több forintokkal is.

Folyamodom azért a Méltóságos Fő Consistoriumnak könyörületességéhez, méltóztassék kegyesen megigért két Esztendei Pensiómat mostan, fogadott és küldött, bizonyos Emberem kezébe kiadni, s ez után is kiszolgáltatni: hogy így alkalmatos lehessek mind Papi hivatalomnak jó kedvel való folytatására, mind a Nemes Hazának, Gyűjteményeimmel és Irásaimmal való szolgálattyára.

Bátorkodám mondani, hogy az Hazának szolgálattyára, mert ennek most is küldöm jeleit Nagyméltóságu Gubernátor Ur

Excellentziájához, és az Erdélyi Tudós Társaság Méltóságos Tanátsához 8 darab kézirásos, és szintén másfél száz árkusból álló, s nyomtatás alá elkészitett Munkákban. Küldök ezeken kivül a Méltóságos Fő Consistorium Archivumába edgy Munkát, az Erdődön, Szathmár Vármegyében 1545-ben celebrált Generalis Synodusnak Confessióját, XII. Articulusokban, melyeket az Protestans Tudósok ez ideiglen elveszetteknek lenni gondoltanak, és tsak nem sirattanak, mint Haner, Párizpápai, és Lampo Ecclesiastica Históriáikban látjuk: de az Isteni gondviselés ezt számomra s a közhaszonra megtartotta. Küldöm az ugyan Erdődön 1555-ben celebrált Synodusnak XX. Articulussait; melyekről a mi Iróink még tsak nem is emlékeznek. Ezek mellé, s közzé sok izzadással való munkámat tettem. Ezekből láthatni minemü lépést tettek legelsőbben a Magyar Protestánsok, mikor a Római Eklésia kebeléből kijöttenek. Ezek nélkül sovány a mi Egyházi Históriánk.

Ezen mint egy 12 árkusból álló Munkámat ugyan én már a kinyomtatás végett, Academizáns Szotyori Jósef Uramtól elinditottam Göttingába, nagyhirü s nevü Correspondens Uramhoz-Professor és Consiliarius Heyne Urhoz: de még is könyörgök a, Méltóságos Fő Consistoriumnak, méltóztassék ezt a maga Archivumába bététetni, sőt a Kolosvári Ref. Collegiummal is leirattatni; hogy ha a Göttingába inditott Exemplar el találna is tévelyedni; ne vesszen el Hazánkban ez a két Confessioból álló drága Kints.

Továbbá akármint festsenek engemet, a még sem szünhető roszakarók; légyenek védelmem gyanánt szintén másfél száz árkusból álló Irásaim, melyekben az Haza Históriájára tartozó sarkalatos dolgok vagynak, mint fennebb is jelentettem.

Ezek után magamot, tsekély de fáradságos igyekezeteimet, és terhes szükségeimet Kegyelmességekbe ajjánlván mélységes tisztelettel vagyok

a Méltóságos Fő Consistoriumnak

Kegyes és nagy Patronus Uraimnak

legméltatlanabb alázatos szolgájok

Köpetz 13. Junii 1795.

Benkő Josef. t. k.
Köpetzi Prédicátor.*)

*) Az eredetiből.

XXXVII.

Tekintetes Doctor Ur!

Különös Nagy Jó Uram, Fautorom:

Bezzeg megfelelék a Becsületnek! Ennyi Esztendeig tartám magamnál az Erdély kis Tükörét; már, ha az uj kiadattatása aránt való szándéka Tekintetes Doctor Urnak meg nem változott, tessék parancsolni, és a mint kikészithettem, kiküldöm a nállam állott Irásokkal edgyütt. Ha mostan honn nem találná Levelem; tessék kikérem bizodalmasan, akármi kitsin Válasz tzédulát adni T. Pap Josef Ingrosista Urhoz, kedves fogadott Fijamhoz, és onnan híven el fog jöni. A Mappát most küldöm, alázatoson bocsánatot kérvén nálam ily hoszszasan való állásáról. A könyveket is nemsokára haza küldöm, tsak azt várom, hogy Magyar Országról vehessem edgy ide igért exemplárját a Bar-tha Boldisár krónikájának, melynek igen sok hija van a Tekintetes Doctor Urében, és abból a tsonkaságokat kipótolhassam. Sok Confusióim között és miatt haladott eddig e kis munka: jóllehet olyan állapotomból való felébredésemig s újulásomig is nem hevertem, a mint kiadott Munkátskáim is bizonyitják, melyeken kívül Mikó és Bojtinus Históriájit is sajtó alá elkészitettem, sok Adnotatiókkal. A Tudós Társaság Méltóságos Tanátsának is beadtam már Gyüjteményeimből tisztán leírva tíz Darabot. Ezek között vagynak a Bánfi György és Vizaknai Beretzk Napló Könyveik, melyeknek elöljáróbeszédeikben illendőül megjelentettem, hogy azoknak Originálajkat Tekintetes Doctor Urtól nyertem ki.

Készitettem 13 árkosra még edgy Munkát a Reformatiónak Magyar Országon való kezdetéről, melyben eddig homály volt, az első, ú. m. Erdődön 1545-ben tartatott Synodus Confessiojának, a mint Eccl. Hist. Iróink vélték, elveszése miatt.

De ezt én Munkámba belé irtam, az 1555-ben ugyanott celebráltatott Synodus Confessiojának 20 Articulusaival edgyütt, melyekről még tsak emlékezet sintsen a mi Iróinknál. Ezen Munkámat a kinyomtatás végett Göttingába utasitottam,

nagy Correspondens Jó Uram Heyne Professor és Consiliarius Urhoz, Academiákra ment. Szotyori Josef nevü érdemes Ifju által: de hogy valamiszerént el ne vesszen, edgy exemplárt belöle a Fő Consistoriale, mást a Püspöki Archivumba, 3-dikat a Brassai Gymnasium Bibliothecájába is bététettem.

Ezekután hozzám gyakorlott Kegyességének megujitását teljes szivvel kikérvén. Tekintetes Urnak áldott hosszu életet kivánván, és magamat nagy Jóságába bizodalmason ajánlván vagyok nagy tisztelettel

Tekintetes Doctor Urnak

elkötelezett alázatos szolgája
Benkő Jósef. t. k.
Köpetzi Prédikátor.

Közép-Ajtai házamnál, 27. Aug. 1795. roszsz iró szerszámmal, a jobb Köpetzen maradván. *)

XXXVIII.

6013. 1795.

Felséges Királyi Fő Igazgató Tanáts!

A Köpeczi Reformatus Pap Tiszteletes Benkő Josef Uram által a kordoványnak készittésére a más Országból drágán hozni szokott Szkumpia helyett éppen olyan haszonnal feltaláltatott Plánta iránt méltóztattván a Felséges Királyi Gubernium Augusztusnak 10-dik napján 4440-dik Szám alatt költ Parantsolattjában kegyesen parantsolni, hogy fenn emlitett T. Benkő Josef eő kegyelmétől járnék annak végire, hogy azon Plántának mi volna az neve? hol és mitsoda mennyiségben teremne? hogy lehetne azt szaporitani? és hogy abból egynehány szálat a Felséges Királyi Guberniumnak papirosra lenyomtattva béküldenék; alázatos kötelességem szerént el nem mulattam azon fenn tisztelt Rendelésnek vételével tösstént az mult Hónapnak 22-dik napján fenn nevezett Reformatus Pap eő kegyelmének intimálni, hogy ide én

*) Mind az eredetiekből szó szerént híven.

hozzám azon Plántából egynehány szálat hozván, itten én előttem a fenn megirt Kérdésekre nyilattkoztatná ki magát, hogy a szerént a Felséges Királyi Gubernium parantsolattjának én is eleget tehettnék: A ki is ezen Rendelésemnek következéseül hozzám által jövén, mind az Oláh Országból hozni szokott Szkumpia levélből egy ágatskát, mind pedig az kordoványok készittésére hasonló haszonnal fordítható fennemlitett magától most próbáltatott fának leveleiből egynehányat hozván, valamint azon Leveleket papirosra nyomtattván ide zárva alázatosan a Felséges Királyi Guberniumnak által küldeni kivántam: Ugy Benkő Josef Uram magyarázattyából írhatom, hogy ezen kérdésben forgó fa nem más, hanem a mit ezen Hazában Eczet fának hivnak, — Deákul Linnaeus szerént Rhus coriaria. Németül Gerber-Baum oder Essig-Baum. Nem terem közönségesen a Mezőn, hanem a kertekben, némely helyt ültetik mind czifraságra, mind pedig a Gyümöltsének hasznára nézve: a melyből az Erdélyi Gazda Asszonyok Eczet ágyat szoktak készitteni; a föld nemében mindazonáltal nem válogató fa lévén, akár mitsoda földben megterem s a tövéből szapora növéssel hánnya ki tsemetéit s legbizonyosabban ültetés által lehet szaporitani, noha meleg helyeken a magvának elvetése által is lehet termeszteni. Reménlem, hogy Kolosvártt a kertekben lehet ilyent találni, s nevezetesen Méltóságos Gubernátor Ur eő Excellentziájának Bonczhidai Kertyében emlékezik Benkő Josef Uram, hogy bizonyosan látott volna. Hogy ezen Fa Leveleinek a bőrök készittésére való haszonvétele nem újj találmány légyen, bizonyityák azon Könyvek, melyek azon fának hasznairól írnak; közelebbről itten lévő kevés könyveim között a Naturalis Históriáról ós oeconomiáról szóllókat megvizsgálván, minémü bővebb leirást találtam légyen ezen fának Czinkens Urnak Oeconomiai Lexiconnyában, azt onnét ki irattván, a kitett kérdések tökélletes megvilágositására nézve alázatosan ide zárva küldem; hasonló módon ezen fának és annak hasznainak leirását találtuk itten nállam levő Krünicz Ur Oeconomiai Encyclopediájának a Brüni 1788-beli edetio szerént a 15-ik Thomussában a „Gerber-Baum“ szó alatt. Mely könyvet mivel Kolosvárt is lehet találni, abból ezen leirást kiirattni szükségesnek lenni nem tartottam; mindazonáltal mégis ditséretet érdemel a Tiszteletes Pap ur, hogy ezen fának hasz-

naira, a melynek mind a kordovány készittésére (a mint ezt Brassóban jó kimenetellel megpróbálták,) mind pedig a Közönséges életben, orvosló, festő és tápláló ereire s hasznaira nézve jó hasznát lehet venni; az Erdélyi Publicumot is reá emlékeztette. És mivel tudva vagyon, hogy ezen Hazából a Szkumpiáért sok pénz megyen ki, igen hasznos lészen a Passivum Commerciumnak megakadályoztatására, ha az Felséges Királyi Gubernium praemiumoknak igérése és más módoknak meghatározása által ezen fának Hazánkban leendő szaporitását eszközölni méltóztatik. A sokszor emlitett Tiszteletes Pap Ur bővebb leirását ezen fának egy nyomtatásban kiadandó Dissertatiojában világra fogja bocsáttani s annak hasznait a Publicummal jobban is megismértettni: az alatt is megigérte, hogy a Felséges Királyi Guberniumhoz ezen fából nagyobb és gyökerestől való ágakat is fog Imreh Domokos Pupillaris Exactor Ur által Kolosvárra küldeni. Melyeknek alázatos Jelentése után mélységes tisztelettel maradok

A Felséges Királyi Guberniumnak

alázatos szolgája
G. Mikes János. *)

Uzon 8-va 8-br 1795.

XXXIX.

ad 6013.

Circulares. Claud. d. 25. Octbr. 1795.

A Köpetzi Reformatus Pap Benkő Jósef ő kegyelme által a kordoványnak készittésére Oláhországból drágán hozni szokott Szkumpia helyett éppen olyan hasznos Plánta találtatván fel ezen Hazába, tudniillik: az Eczetfa: Deékul, Rhus Coriaria, németül Gerber-Baum oder Essig-Baum; mely jóllehet ebben az Hazában ismeretes, de annyira nem gyarapodott, hogy eddigelé nevezetes hasznát vehették volna; szükségesnek találta ezen K. Gubernium a közönséges Jónak előmozdittására

*) Az eredetiből.

való nézt, hogy az fenn irt Eczet fa ebben az Országban nagyobb bővségben plántáltassék és szaporittassék. Ezen fának szaporitását és hasznait bővebben világra fogja bocsáttani fenn irt Pap Benkő Jósef egy nyomtatásban kiadandó Dissertatiojában.

Addig is pedig mig az kiadattatnék kegyelmetek az Birtokosokat, Papokat és más emhereket is, kik fundusokat birnak és mivelnek, arra birják, hogy mind magok hasznokra, mind a közönséges Jóra való nézt, a fenn megirt Eczet fát plántálni és szaporitani ügyekezzenek.*)

XL.

Főméltóságu Királyi Gubernator Ur! és Méltóságos Tudós Társaság Tanátsa! Kegyelmes Uraim, Jóltévőim!

Excellentziátok és Nagyságtok hozzám régen eljött méltóságos Parantsolatja szerént, kellett volna sokkal ezelőtt 4 darab irásokat bémutatnom: de ketteje azoknak a néhai Tiszteletes Roth Pál, Szász Hermányi Prédikátor sok szép könyvei s gyüjteményei között lévén; minthogy mind azokat öszveséggel a Brassai Gymnasium számára hagyta, s onnat e mái napig is mind ki nem rakattathattak, a Bibliothecának nagyobbitatása várattatván; nékem azokhoz még szerencsém nem lehetett. Én pedig azokból tsak a nékem tettszett dolgokat jegyeztem volt ki magamnak. Rosnyai Dávidnak is tsak az 1663-ra való kitsin, de különben igen szép históriátskáját küldhettem volna fel. Az ő nagy, és igen sarkalatos Munkáját pedig most irogatom, magam, az ő régi, s már az olvasásra igen bajossá lett irásából; ritkán találván magam mellé alkalmatos segitőt ezen az igen Falusi helyen: mert különben eddig, ugy érzem, hogy sok kézirásokat bocsátottam volna a Méltóságos Tanáts eleibe. Ezeket mentségemre elől botsátván alázatosan:

Most ugyantsak e kitsin darabot, mint tizenegyediket, u. m. Hieronimus Ostermayer, hajdon Brassai igen hires neves organista Krónikáját mélységes tisztelettel küldöm. Az irás melyből által irattam, régi, s igen nehezen olvasható, melyen

*) Az eredetiből.

magam elsem mehettem vólna, ámbár Brassóban a legértelmesebb Deákok keze által költ: mindazáltal a leírásban némely hibák estenek. De a Brassai Gymnasium Tudos Rectorának, T. Teutsch János uramnak szemessége, s keze által mindenütt tökéletesen megjobbittattak. A mely kivonások és jobbitások miatt csaknem impurumnak tetszhetik, de már ebből igen könnyü nyomtatás alá tisztábban leírni.

A mi magát a munkát illeti, az én rövid látásom szerént, elég szép és jó. Mert noha nem sok dolgok vagynak benne, melyek másokban is meg nem találtatnának; de hiszem annál hitelesebbek a dolgok, mentől többek azoknak bizonyságaik. Továbbá, csonkának vehetné valaki a munka eleibe tett Jegyzésből: „In welchem weder der Anfang, noch das Ende zu finden ist," és lehet, hogy 1520-nál fennebb kezdette irását, de ha tizzel, és több esztendőkkel kevesebb időre írt volna is, nem volna csonka Irás, a magában foglalt dolgokra nézve. Ha kinek tetszik, szabadságában áll, tsak edgy vagy két esztendőre való Krónikát írni. A mi pedig nézi ennek végét, Ostermayerre nézve éppen nem tsonka: mert 1561-dikén végezi, s ő is abban az esztendőben megholt. Hanem bizonyos, hogy azt valaki szaporitotta volt 1570-ig; a mint ezt magam is futólag láttam vala sok idővel ez előtt, Teutsch Jó'sef nevü szász Hermányi Pap' maradékainál Brassóban; az előtt nem is tudván semmit e kisded munkáról. És ez az oka, hogy Transsilvániám 2-ik Darabjának 622-ik lapján azt írtam, hogy Ostermayer 1570-ig vitte volna; nem olvasván én hirtelen, és igy észre nem vehetvén az ő 1561-ben történt halálát. Bátorkodám erről ily hoszszasan írni, a végre, hogy midőn idővel a munka ki fog nyomtatódnit akkor a ki ennek Előljáró Beszédet írand, innenis netalán valami kis világosságot vehessen.

Ezeknek jelentésével, magamat, és tsekély igyekezetemet meg-esmért kegyelmességekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Excellentiátoknak és
Nagyságtoknak

igen alázatos és legméltatlanabb
szolgájok Benkő József. t. k.
köpetzi prédikátor.

Köpetzen Böjtmás Hav:
első napján. 1796.

Litterae hae ex ipsis originalibus (quas possidat Dominus Samuel Demjén Praefectus Bonorum Excellentissimae Dominae Comitissae Catharinae Bethlen, viduae quondam Comitis Samuelis Kemény) retenta orthographia exscripta sunt Gerendini 15-a Septembris 1832.*)

XLI.

Tekintetes Curator Úr! Tisztelendő Esperest, és Pro Senior Uraim! és Tiszteletes Sz. Partialis Synodus!

A köpeczi Nemes Eklesia képében, némely Becsületes Hallgatóim fogják béadni egy Tzédulámat, kivánván azzal bizonyitani, hogy Káplánnak mellém való hozására, a mennyiben rajtam állott, facultáltam vólna. De azon én Tzédulám ennyi tekintetben koránt sem igaz; mert

1) Ennek ki-facsarására hozzám edgy néhány különös feltételü Hallgatóim ugy jöttek, a Becsületes Megye Biránkat is erre erővel erőltetvén, mintha egész Eklesia akaratját adnák előmbe: az Eklesiának nagyobb része pedig a mint ebben akkor semmit sem tudott; ugy ma is teljességgel nem akarja; látván azt, hogy ha akkor lábamnak futosó köszvénye miatt nem egészen teljesithettem is (tsupántsak a Mives napi) Szolgálatomat, — de már egésségem tökéletesen helybe állván, Hivatalomnak épen eleget tehetek.

2) Azon Tzédulára hoszszas unszolással engemet, mint igen confusus Beteget, koránt jó reggeli fel-ébredésemkor, oly okvetés alatt erőltettek és vettek, hogy az egész Eklesiát összegyüjtvén, és azzal Tzédulámat eleve közölvén, annakutánna magamat is oda hivnának, és ottan edgyütt (a mint az én szóm volt) nyelbe ütnök; azaz, minthogy ezt tsak ugy adtam volt, mint p r i m u m f o r m u l á r é t, ottan bővebben és a szükséges C o n d i t i ó k n a k (melyeknek sok meg-határozás kivántatnék) fel-tételével irnók meg, pecsét alatt. De egész Eklesia Gyülése teljességgel

*) Gr. Kemény József sajátkezü másolatából, mely van az ugyan tőle sajátkezüleg másolt Ostermayer-féle krónika elébe igtatva (az Erdélyi Muzeum kézirattárában,) ily jegy és czim alatt: I o s. C o m. K e m é n y C o l l e c t i o M t o r MS H i s t. T o m. IX.

nem volt; engemet is oda nem hivtanak. Miképpen lehetne tehát Papnak Káplánt hozni, Pap hire nélkül; nem olyan volna ez, mint valakit maga hire nélkül meg-házasitani?

Méltóztassék azért a Sz. Partialis Synodus azon erővel kicsikort Tzédulámat számba sem venni; s ennek felette megtekinteni, hogy (a mint nevezetesen Tisztelendő Esperest Uram jól tudja, s a nálam lévő resolutio bizonyitja) a Dévai Generalis Sz. Synodus a Köpeczi Eklesiát és annak Papját egymásra bizta, és a Káplán hozáshoz nem szólani. Azt pedig különösön instálom, több Hallgatóimnak kivánságokra, hogy a Káplánság dolgának investigatiójára, Votorum Collectorokul két Tiszteletes Atyafit, a kivántató napra, kirendelni méltóztassék az én szives költésemre. A többit én a Mlgos Fő Consistoriumnál hamar el-igazitani kivánom. Melyeknek jelentésével, magamat kegyességekbe ajánlván, vagyok hív tisztelettel,

A Sz. Partialisnak

Köpecz, 23. Maji, 1796.

alázatos szolgája
Benkő Jósef t. k.
Köpeczi Pap.

XLII.

3833. 1796.

Nagyméltóságu Gróf Királyi Gubernator Úr! és Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Uraim!

A Felséges K. Guberniumnak még az 1793-dik Esztendőbeli B. Asszony havának 22-dikén költ Parantsolatját vette vala Nemes Háromszék is, az aránt, hogy egy nehány ritka s még addig Hazánkban meg nem találtatott Diaetalis Articulusokat, ha itten valakinél lennének, botsátanák fel a Törvényekben foglalatoskodó Méltóságos Systematica Deputatio kivánságára.

Az én Dietalis Articulusaim, melyeket igen keveseken kivűl, vagy Authenticum kézirásokból gyüjtögettem öszve, vagy Nyomtatványokból állanak, akkor nagyobb részént más jó Uraimnál el széledve lévén, nem tudtam vélek a Felséges Parantsolatra szolgálni.

Mostan pedig, ha végképpen el nem késtem volna vélek, e végre, a Rendelés szerént, fogadott emberemtől küldök három rendbélit, ugy mint, a melyek költek:

1) Anno 1540, Festo Beati Adalberti Episcopi et Martyris, Thordae.

2) A. 1540. Dominica post Festum Bartholomaei, Segesvár.

3) A. 1542. In Crastino Conversionis S. Pauli Apostoli, Székely-Vásárhely.

Ezek közül az elsőt irtam-ki abból az Originálból, melyet maga Verbőtzi István hires Itélő mester Ur subscribált, és petsételt volt meg. Azért, ha a Mlgos Deputatióhoz el késni találtam is véle; méltó fog lenni arra, hogy a Flgs K. Gubernium Archivumában bététessék.

Melyeknek felküldések mellett, magamat kegyelmességekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Excellentiátoknak

legméltatlanabb és alázatosabb szolgája

25. Maji. 1796.

Benkő Jósef t. k.

Köpetzi Predikátor. *)

XLIII.

4890. 1796.

a)

Sacratissimae Caeo-Regiae et Apostol. Majestatis, Domini Domini nostri Clementissimi Nomine, Regio in Mo. Principatu Tranniae Gubernio intimandum.

Ad Relationem Gubernii Regii circa Dissertationem Helveticae Confessioni addicti verbi Divini Ministri Josephi Benkő, de usu Plantae Rhus Coriaria dictae, ad praeparandas pelles Corduan nominatas, sub 25-a Junii a. c. et Nro 2508. horsum submissam, Dignata est altefata sua Mattas Clementissime idulgere, ut memorata Dissertatio, in quantum illa pro iis, qui fruticem hunc aut plantare, aut in elaboratione Coriorum adhibere vellent, pro instructione servit, omissis reliquis ejusdem punctis,

*) Az eredetiből.

ad culturam, usum et propagationem hujus fruticis minus necessariis, sumtibus Cassae proalis Typis excudatur, et in Provincia gratis distribuatur, quo per introducendum ejus usum, pecuniae pro S z k u m p i a in Turcicas Provincias evectio praepediri possit. Ipsi Josepho Benkő autem in Signum Altissimae complacentiae Regiae adjacentem hicce Monetam auream Viginti Ducatorum, transponendam Clementer jussit. Quod ipsum Gubernio Regio ad ejusdem Relationem penes acclusorum readvolutinem pro procuranda Dissertationis Divulgatione, ac praedeclaratae Monetae admanuatione hisce rescribitur. Cui in reliquo Summefata Mattas Gratia sua Caeo Regia ac Principali bgne propensa manet. Datum Viennae Austriae, die 30-a Junii 1796.

Samuel Comes Teleki.

C. Joannes Nepom. Eszterházy. *)

4890. 1796.

b)

Josepho Benkő Ecclae Helveticae Confessioni addictor. Köpetziensium V. D. Ministro.

Dissertatione de usu plantae Rhus Coriaria dictae ad praeparandas pelles Cordovan vocatas applicandae per D. Vram concinnata, et medio supremi Judicis Regii Sedis Siculicalis Háromszék horsum exhibita, prout etiam Specimine eatenus isthic producto, suae Matti Ssmae demisse representatis, eadem altefata virtute benigni Sub 30-a Junii a. c., exarati Decreti clementissime indulsit, ut memorata Dissertatio, in quantum illa iis, qui fruticem hunc aut plantare, aut in elaboratione Coriorum adhibere vellent, pro instructione deservit, omissis reliquis illius punctis ad culturam, usum, et propagationem hujus fruticis minus necessariis, Sumtibus Cassae Provincialis Typis excudatur, et in Provincia hac gratis distribuatur, quo per introducendum ejus usum pecuniae pro Szkumpia in Turcicas provincias evectio praepediri possit; ipsi autem D. Vrae in Signum complacentiae Reae, et in recognitionem praevia ratione cum promotione emolumenti publici connexae ejusdem industriae et impensi Laboris 20. Ducatorum monetam auream clementer transponere dignata est.

*) Az eredetiből.

Editis proinde de impressione hujus Dissertationis suis locis necessariis dispositionibus, altissimam hanc resolutionem Dvrae ea cum declaratione Significari, quod antelata Moneta Aurea fine consignationis sub hodierno, supra fato Sedis Háromszék Judici Regio transposita exstiterit.

Claud. d. 28-a Julii 1796.

Danczkay. *)

XLIV.

Tiszteletes Professor Úr, Kedves Drága Uram Öcsém!

Kiirhatatlan vigasztalódásommal vettem igen becses levelét T. Prof. Uramnak, melyet a közelebb mult Sz. Mih. Havának első napján, nékem kedvességgel megsózva írni méltóztatott. Annak kezdete méltó panasz, a Levelezésnek félbe-szakasztásáról; oh! újuljon meg az! E jelenvaló pedig, hogy T. Professor Uramat kellemetes békességben és környül állások között tisztelhesse; teljes szivemből óhajtom; most esak mint egy vendég képpen (K. Ajtai terheink másképpen nem engedhetvén) velem lakó kedves Feleségemnek is buzgó köszöntését ide ragasztván.

A Közép Ajtai vén Templomban találtatott Scithiai betükkel költ Irást most ugyan nem küldhetem, K. Ajtai házamnál lévén; de előadandó legelső alkalmatossággal kiküldeni el nem mulatom mind Enyedre, mind Göttingába T. Gyarmati Urnak; parantsolván onnan ez a nagy érdemü Barátunk Urunk aránta, s egyszersmind ösztönözvén, hogy az Erdélyi Flórámat is már valahára purizalván, felküldeném; hogy míg ottan mulatna, kinyomtatódnék, Hoffman ifju de igen tudós Botanices Professor közbenvetése által, ki maga is Német Országnak hires Floráját tette közönségessé kitsin formában.

Az Erdődi Synodusokról, és így a M. Országi Reformationak kezdetéről való Munkámat bé-tettem egy exemplárban a Fő Consistoriumi, másban a Püspöki Archivumokban, harmadikban a Brassai Bibliothekába, negyedik magamnál vagyon inpure; az Ötödiket pedig Szotyori József Uramra ugy biz-

*) Az eredetiből.

tam, hogy T. Prof. Uram kezére adván, ha mód lészen benne, az Enyedi Bibliotheca számára leírattassék; hogy igy ennyi helyen lévén, ez a ritkaság annyival inkább el ne veszhessen. Az Enyedre küldettet pedig Szotyori Uram vinné vagy küldené Göttingába Heyne Professor és Consiliarius Ur kezébe; reménylvén, hogy azt ottan ki fognák nyomtatni, vagy legalább gondosan megtartani. Kérem azért nagy bizodalommal Tiszt. Pr. Ötsém Uramat, méltóztassék hibátlan irókkal le-iratni azon Enyedi Collegium számára, az én Irásomnak pedig (melyet már régen Göttingában lenni véltem) felküldésére módot gondolni. Én Bétsig a Deligencet gondoltam; onnan pedig vagy Tit. Bikfalvi Sám. Uram, vagy más Jóakaróm Heyne Urnak talán elküldi.

Köszönöm nagy indulattal segitségemre való maga kedves ajánlását T. Prof. Uramnak, melyre sok szükségem van. Közelebbről, igen bizodalmasan kérem, hogy egy értelmes Deákkal méltóztassék leiratni, az Angliai Bibliából summás értelmét a Predikátori könyv XII-dik Részének, t. i. a Vénségnek mesterséges leírását, és a mikor módom lészen, én megkerestetem. De talán egy jó serény Deák most tsak egy éjszakán is végbe vihetné; minthogy igen rövid extractust kívánok; és igy ezen levelemet megadó köpetzi Benkő Márton jó atyámfia elhozná, 4 vagy 5 kövér szőlő fából való késalja fával.

Tkts Bibartzfalvi Osváth László Ur igen sokat fáradott és költött vala T. Prof. Uram levelére az Enyedi Collegium Batzoni, Balói adósságának felvételében; most azon instál közel kedves vér Attyafiának Tompa Lászlónak egy Principiát nyerhetne, instálok én is — méltóztassék válaszában erről emlékezni, hogy számot adhassak véle. — Magamat kegyességébe ajánlván, vagyok örökös hív tisztelettel

Tisz. Professor kedves
Uram Ötsémnek

alázatos szolgája
hív attyafia
Benkő Jósef. t. k.*)

Köpetz 12. Oct. 1796.

*) A gr. Toldalagi Victor birtokában levő eredetiből.

XLV.

ad 2508. 1796.

A Közép-Ajtai Szkumpia vagy esmeretesebb Neven Etzet fa és annak kordovány Bőr készitésre való haszna. Leiratott Benkő Jósef által. MDCCXCVI Esztendőben.

E kis munkának foglalatja 1-ső Rész A Szkumpiának neveiről, formájáról, Terméséről és Hazájáról.

2-ik Rész: A Szkumpiának hasznairól.

1. Rész: A Szkumpiának Neveiről, formájáról, Terméséről és Hazájáról.

§. I.

Erdéllyben közönségesen Szkumpiának neveztetik a Növények között egy ollyan Tsemetének, avagy helyesebb névvel Fatságnak Neme, melynek ifju vesszős ágaival és leveleivel szokta nállunk minden Timár a kordovány Bőrt készíteni. Ennek nevei a Füvészeknél (Botanikusoknál) Deákul: Coeconilla, Coecygria, Cotinus coriaria; Linneusnál pedig ujabb meghatározással Rhus Cotinus. Németül Färberbaum, Prickenbaum; Magyarul: Szkumpia, vagy szkompia, melly név az Oláhoktól jött hozzánk; a Szkump nállok Drágát avagy Árrost, jelentvén. Ez ugyanis Oláh Országban termesztetvén, és önként is teremvén (mint szintén az Olasz Országi Lombárdiában; az Appeninus nevü Havasok aljain és Karnioliában) s onnan hozzánk drága árran hordattatván által az Harmintzadokon; az árruval edgyütt a nevét is által vettük. E pedig maga edgy szép növény ugymint a melynek pirosló sima fiatal Jövésein, avagy veszszein és ágain kerekded zöld, és végre ősszel szépen megpirosuló, hosszu szsru levelei nőnek illendő sürüséggel. Látni fogunk erről többetskét is a XI. szám alatt.

1-ső. Az Élőfák, füvek, Mohok (musei) Gombák és egyéb efféle Termések, deákul vegetabiles mind öszvességgel Vegetabile Regnum alatt adatattak elő a Tudósoktól: magyarul pedig némely időnkbeli Irók, kik nyelvünknek bővité-

sén ékesittésén igyekeznek Nötevénynek mások Növö-tenynek, és legközelebbről tisztelendő (már néhai) Bojti Antal ur a Magyar nyelv Tudományában, úgy T. Földi János Orvos Doctor ur is a Füvek Tudományáról való Magyar kritikájában s Rajzolattyában Növevénynek irák a Vegetabilet; és ezen utolsót, minthogy ettől a szótól Növök igen helyesen jő, méltó lészen állandóvá tennünk.

2-do. Meg ne borzadjon Valaki midőn a Fatságot hallja, mert nem új; de nem is hellytelen szó ez; a mint ez előtt is közép-Ajtai Dohány nevezet alatt Világra botsátott Munkátskámnak 6-ik lapján megjegyzettem vala. Ugyanis, más az Élőfa Deákul Arbor, németül Baum; minékünk a Tser-Bükk, Körös, Alma és több sok ölekre magassan felnevekedő s széljesen elterjedő Fák! más a Fatság Deákul Frutex németül Strauch avagy Staude, millyenek a Rosa, Egres, Magyaro, Borza, Kánya, és más sok törpe s vékony növésü Fák; millyeket szoros értelemben Fáknak sem mondhatnánk. Tudom ugyan, hogy a mi nyelvünkön való Szótár (Lexicon)ainkban, a Frutex magyarul Tsemetének és kórónak fordittatik, de nem helyesen; mert a Tsemetén értetik az Élőfának akár tövéből, avagy Tőkéjéből (truncus), akár derekából (caudex) kijövő gyenge, mintegy esztendős vesszeje, minemüeket látunk bővséggel az Füzfákból, melyeknek héjjokat a Gyermekek lehántván meg is eszik. A Csemetét azért, az igaz Diák Surculus-nak, Stolo-nak, és a régi Varro Római Tudóssal Flagellum-nak is nevezi, Kórónak pedig senki nem mondja nállunk, valamelly Fának vagy Fatságnak nemét, hanem akár melly vastagabb rendbeli Fűnek a Földről felemelkedett, felmagasodott, avagy huzalkodott részit; mint látjuk ezekben, Garáditskóró, Somkóró, Katangkóró stb.

Mellyre nézve, ha netalám másutt, vagy felhagyták, vagy nem is éltek a Fatság névvel, hanem tsak a Székely Földnek némelly szélső faluiban lakó, s kiváltképpen idősb Emberek; kik közzül való volt az én néhai Tiszteletes atyám, Benkő Mihállj Esperest is, kitől sok régi hathatós szókat tanultam; ne engedjük mindazonáltal meghalni az illyen szükséges és hatós szókat.

§. II.

De a Közép-Ajtai Szkumpián nem értem én a már megnevezett Cotinust, hanem a Coriaria nevü Plántát, melly kettő semmit nem edgyez külső formájára nézve, mindazonáltal egy nemnek (genusnak) Fajai (Speciessei) Rus lévén mindezeknek nemi neve, melly név alatt a Néhai mások felett hires neves Svetziai füvész Linne Károly, még e kettőn kivül tizenhárom fajokat számlál, de azoknak leírásokra itten semmi szükségünk nintsen.

Nem csak illő azért, hanem szükséges is tudnunk, hogy ezen mi Szkumpiánknak ím e következő nevei vadnak.

A Deák nyelven 1-o Rus Coriaria vagy Coriariorum, mint hogy ezzel a Coriariusok azaz Tímárok Bőrt készitnek. 2-o Rus Rubrum Veres Rus. 5-o Rus Culinaria konyhai Rus. 4-o Summach Arabum Arabsok Summachja, azaz melyet igy neveztek az Arabsok. 5-o Summach Obsoniorum-nak azaz ételekhez való Summach, mivel ennek Gyümöltseivel ugy éltenek a régiek, az ételeknek megízesitésére, mint különös jó ízü gyenge sóval. De már Linne szerént a mostaniaknál meghatározott neve Rus coriaria.

Német nyelven 1-o Gerberbaum azaz Tímárok fája, mert Tímár németül Gerbernek neveztetik. 2-o Selingbaum. 3-o. Summach. 5. Essigbaum. 5. Hirschbaum, Hirschkornbaum, Hirschkolbenbaum azaz Őzfa, vagy Őzszarvfa azért hogy midőn ennek ágainak hegyei Tavasszal szintén kinyílni kezdenek, sőt egyébkor is nagyon hasonlitanak az őz ollonak, és fiú Őznek szőrös szarvatskáihoz.

Frantziául 4-o Summach. 2-o Rouchs (igy!) vagy Rour des Corieurs. Spanyolul és Olaszul 1-o Summach, 2-o Summagre.

Nállunk ha kevesen is a kik ezt esmerik, Etzetfának nevezik; én pedig közép-Ajtai Szkumpiának bátorkodtam nevezni, de bizony minden ditsekedés nélkül Szkumpiának, azért hogy drága, és mint a Cotinus (§. 1-o) hasznos, sőt hasznosabb a kordoványnak készitésére. 2-o Közép-Ajtainak, mert én ennek hasznát még régen kitanulván, szert tettem

reá, s magam kezdettem legelsőben e mi Hazánkban közép-Ajtai kertemben jó móddal termeszteni, ollyan bizodalommal, hogy ez még idővel közönséges haszonra fogna fordittatni.

§. III.

Formáját avagy termetét ennek a mi illeti: Ez is csak Fatság avagy kisded törpe Fának neme: (§. 1. 2.) nagyobbra nem nevekedvén mint a közönséges Borza fa, gyökere follyó (Repens) az a földnek külső boritékja, vagy színe alatt nem pedig méllyen a föld) mintha ugyan mászna könnyü szaporodással terjedő Czöllönkjei vagy vesszei (Deákosan Trunculi) nagy bélüek és töredékenyek, ifiantan Gesztenye, vagy inkább seprő színüek és igen szőrösök, vénülvén pedig szürke szabásuak és simák, közel mint a szilvafák, melyek eléggé széljel ágoznak, az ágok hegyei teljesek, levelei, melyek Pünkösd havánál elébb ki nem nyilnak, szárnyosok (folia pennata) azaz állásokra nézve hasonlók a Büdös Berkenyének (Sorbus aucuparia) Körös-fának stb. leveleikhez, melyek egy száron sok apró levelkéket párosan nevelnek. — Ennek nevezetesen egy száron nem tsak öt s hat, hanem tizenhat pár levélkéi is nőnek a kövér földben; melyeket feülről páratlan végez bé; mind ezek pedig alólról fehérlők és szőrösök, felyülről zöldek, és nem annyira pelyhesek. Virágjai az ágok hegyeiben zöldellő sárgák, édes izüek, és tsomólékban vagy bokréta formában vagynak. Gyümöltsei hasonlóképen sürü kemény, vereslő szőrös, savanyú izű bojtokból, avagy bokrétákból állanak, melyek sok apró gömbölyü síma magokat teremnek.

§. IV.

Továbbá, termése felől főképen ezeket jegyezhetni meg: hogy minden kényesség nélkül való növevény, és ámbár kősziklán meg ne teremjen, mint a Tudós Páriz Pápai Ferencz vélte, Dictionariumában, az hol bizonyoson erről szóll, igy irván: Rhus, egy kóró, melly a kőszikláikon szokott felnőni: de mindazáltal jól tenyészik a követses hellyeken, kiváltképpen ha azokban puhaság vagyon, megterem a legsová-

nyabb hellyekenn is: de csak úgy, a mint részesül a földnek sirjában. Edgy szóval, akármelly földbenn megterem ugyan, mindazonáltal a kövérben és puhában legjobban és bővebben.

§. V.

Végezetre, ennek Hazája azaz, a melly Tartományokban úgy terem önként, minden emberi munka nélkül, mint nállunk a Borza fa, Tsigollya stb. Ázsiában Sidó ország és Siria; Európában Olasz és Portugallia, de főképpen Spanyolország. Itt mindazáltal, kivált Salamanka körül, ugy mivelik a vélle való kereskedésért, mint a Szőllőhegyeket. A mi Magyar és Székelly Tartományainkban pedigg, hogy erdőkön, mezőkön magától egy Szálatska is nevelkedett volna valaha, vagy nevelkednék, azt senki ne vélje; hanemha némelly Fő Emberek kertyeikbe külső földről hozattatott volna bé ritkaságnak okáért. A mi levegő egünket külömben jól szenvedi; ha szintén gyümöltsöt nem éppen minden esztendőben hoz is; mint a közelebb mult esztendőben tsak edgyet sem láttam.

II. RÉSZ.

A Szkumpiának hasznairól.

§. VI.

Ezen Növevénynek Hasznai négyfélék, u. m. konyhára, orvoslásra, festésre s kordovány készitésre valók. 1. Konyhai hasznáról vette Német nevét, t. i. Essig-Baum és Essig-Zapfen: minthogy ennek kellemetes gyenge etzet ize vagyon, és ezzel sütöményekben, s gyenge főzelékekben, nem tsak a Régiek éltenek, hanem ma is élnek némely hellyeken, Németországban. Ezen Deák neve is Rhus Culinaria és Summach Obsoniorum, az ételekhez való hasznáról adattak. 2. Hogy az Erdélyi Patikákban Orvosságokat készitenének belőle, sehol nem vettem észre, a melyekben megfordultam, de a külső országi Patikák mindenfelé élnek véle; én itt tsak azt jegyzem meg róla, hogy ennek gyü-

möltse megtörettvén és valamiféle Lévben bé vétettetvén, igen hasznos a hasfollyás, vérhas, vérpök és vérvizellet ellen; kivülről is gonosz kelevényekre. 3. Festésre való hasznáról semmit sem szóllok.

A Tudósabb, és német nyelvet értő olvasói jelen írásomnak, mind ezekről, és az Eczet Fának leirásáról, bővön láthatnak, az hires Krünitz György Oeconomische Encyclopedie nevü sok hasznu munkájának 15-ik kötetében avagy darabjában; Zinken Oeconomisches Lexicon-jában, és másutt.

§. VII.

De 4. mindenekfelett, és kiváltképpen való haszna vagyon a kordovány Bőrnek készittésére. Jól tudják azt az olvasott Emberek, hogy a Kordovánnak készittése Spanyol Országnak Korduba vagy Corduba nevü emlékezetes városában találtatott; s ugyan onnan nevezzük mi Kordoványnak és a Németek Kordvánnak: ezt pedig ottan eleitől fogva ezzel a Coriaria vagy Etzetfa nevű Növevénnyel készitteték, és készitik; nem külömben mindenütt a több napnyugoti Országokban, minden kétségen kivül helyeztetett dolog is az, hogy jobb ez a Cotinusnál avagy oláh Szkumpiánál, mellyel a mi Timáraink közönségesen élnek; a lévén az ehez értőknek értelmek, hogy az hol nintsen Coriaria, ott Cotinussal is élhetni.

Nagy érdemü Orvos Doctor Mátyus István Ur ugyan a maga Tudós Diaeteticájában ugy értett erről, hogy az Erdélyi Timárok is a Coriariával dolgoznák a kordoványt; de azt az értelmét könnyen megváltoztatta az én jelentésemre.

§. VIII.

Hogy pedig az az Eczetfa elégséges haszonra forditatthassék: ennek esztendős tsemetéit, mellyek edgy ölni magasságuak, és ha tetszik azon Esztendei ifiabb jövéseit is, Leveleivel edgyütt Juliusban, mikor t. i. a Levelek tökélletesen megnőttek, és azonban szép zöldek, szép száraz időben össze kell szedni, aratni, és hogy a napnak fényé erejeket el ne vegye, árnyékban vékonyon elteriteni, s egyszer, vagy többször is, hogy össze ne füljenek,

avagy penészedjenek, megforgatni, és illyen módon jól megszárasztván, porrá törni. Ebből a porból készitik osztán a Timárok azt a Varga levet (Németül Lohe), mellyet az össze varrott ketske bőrbe töltvén, és kinyomogatván a kordoványt vélle kikészitik.

1. A mint leirám, ollyan móddal szedik össze, szárasztják, és törik porrá a Spanyolok is, kik nem tsak ott az Országban forditják haszonra: hanem az ollyan port 'sákokra rakván, Amsterdamban, Hámburgban és több Tenger mellyéki tartományokban igen nagy kereskedést üznek vélle. A virginiai Szumákról (Rhus Typhinum) is azt irják, hogy ehez hasonló hasznu.

2. Nem tartozik ide, hogy a Timároknak ezzel való eszközléseket, és a bőr készitésnek módját előadjam: minthogy itten csak a vagyon czélul téve, hogy az Eczetfa ez Hazában esmeretessé tétessék, és azután szaporittassék. Nem szükség ebben tanitani a Timár Mester Embereket: minthogy a kik az oláh Szkumpiával élni tudnak, ezzel is éppen ugy készithetik a Kordoványokat; tsak ez edgyet teszem ide, hogy az Etzetfához harmad, vagy még negyed rész ifiu Cserfa héját is lehet elegyiteni.

§. IX.

Én mindezeket illy messze földről által látván, sok jó könyvekből való visgálodással szerzettem Közép-Ajtai kertemben, s egynehány esztendőtől fogva ottan alkalmasint szaporitottam, melly dologról én tudósitván Brasso Várossának és Bartza vidékének különös érdemü Fő Biráját Mlgos Fronius Mihály Consiliarius Urat, küldvén is ennek a növénynek tsupán tsak Leveleiből, azonnal próbát tétetni méltóztatott Brassóban egy Prussiából oda származott, és házasodott Heinrich Fuhrmann nevü jó mesterember által, ki jóllehet előre nem igen bizott, hogy szerencsésen menne ki a próba; minthogy az én honn nem lakásom miatt és rendelésem ellen, őszi harmatok után harmadánál több megsárgodva szedettetett volt le; mégis mind az által olly alkalmasan talált vele készitteni egy kordoványt, hogy azt Mlgos Biró Fronius Ur nem általallatta Nagy Méltóságu Gróf királlyi Gubernator (Titt. titt.) Urunk ő Excellentiájának Kolosvárra küldeni holott is, a mennyiben értettem, jónak találtatott.

§. X.

Értésére esvén ezen munka a királlyi kamara, és kereskedés dolgaiban munkálkodó Méltóságos Deputationak (Systhematica Deputatio, Regnicolaris in Cameralibus, et Commercialibus ordinata); jelentésit és kérését botsátotta a Felséges Királyi Guberniumhoz, hogy méltóztattnék ide parantsolatot adni annak feladásáról, és megjelentéséről minemü s nevü Plánta volna az, mellyet én a Brassai Mester Embernek a kordovány készitéséhez adtam. A F. K. Gubernium is azért a közelebb mult 1795-ki Esztendőbeli Kisasszony Havának 19-én Rendelést tévén ez aránt Ns Háromszéknek böltsen Igazgató Fő Királly Birájához, Mlgs zabolai Mikes János urhoz, én Ő Nagyságánál Uzoni Udvarában megjelentem: az honnan is, mint a közönséges Szkumpiából avagy Cotinusból (mellyet ugyan közép Ajtai kertemben tartok) mind ezen Etzetfából Pappirossokra Leveles Ágakat raggatván, jelül Kolosvárra küldettük. Erre tehát ujabban is méltóztatott a F. F. K. G. parantsolni, hogy azon Etzetfáról való munkámat felküldeném; imhol azért jelen vagyon arról ez a kisded tsekély munka.

§. XI.

Ezen Munkátskához ragasztom pedig ime következendő Jegyzéseket: 1. Az Etzetfát igen könnyü szaporitani, és ha az Hazabelieknek igyekezetek lészen mellette, tsak kevés esztendők alatt annyira vihetni, hogy az Erdéllyi Ember még ne is gondolkodjék az Oláh Országi Szkumpiáról, mivel hogy ennek gyökerei, ha egyszer megragadnak a földben, oly gyorsan terjednek, sok ujj jövéseket bocsátván ki, hogy méltán csuszó mászóknak (repens-eknek) neveztettenek a Füvészektől; és ha a gyökerek ki hányatattnak is a földből, de valami romladék részecskék benn maradnak, esmét tsak hamar szaporodva kiujjulnak. Az én Házamhoz tartozók látván, hogy ez a növény egy nehány Esztendőtől fogva helyet foglala kertemben, mégis semmi hasznot sem hajt az erszénybe, tsak tavally is jótskán kiirtottak belölle, de semmit sem fogyott a miatt. Egy közép Ajtai Oláh nem régen

panaszolja vala nékem, hogy az enyimből ő is ültetett effélét a maga kertébe, s a mult Tavasszal ki hányta, de talán még több nőtt helyette. Mely példákat azért hozék elő, hogy bizonyitanám termesztésének könnyü voltát.

2. Sokkal könnyebb ezt szaporitani, mint az Oláh Szkumpiát; amaz érdemes, és munkáiról esmeretes néhai Jesuita Fridvaldszki János szerzett Oláh Szkumpiát, és ahoz alkalmas helyen termesztett a Vajda Hunyadi uradalomban, de hogy ottan sokra terjedett volna a termés, semmi jelét nem tudom; ő erről illyen nevezet alatt való irást adott ki: Dissertatio de Szkumpia, seu Cotino Coriaria. Claudiopoli, Typis Collegii Reformati, 1773. in 4-to.

3. Nintsen ennek ollyan természete, hogy a földek között sok válogatást tenne; nem kell ennek számára szántó földeket foglalni: jól tenyészik martokban, mesdékben, omlásos helyeken s a t. az hol soha senki semmi hasznot nem vett.

4. Ha e mi Hazánkbeli Timárok szorgalmatosak lesznek ennek mivelésében, kevés idő mulva sok ezer forintokat tartóztattnak meg Erdélyben Oláh Országtól.

§. XII.

I g é r e t.

Ha fognak találkozni akár Tzéhek, akár magános személyek, kik ez (hogy már) Uj Szkumpiát termeszteni kivánják, töllem illendő okkal vihetnek egy nehány felé; nem szekerekkel ugyan hanem Ló terhekkel; de mindazonáltal annyit, a mennyiből hamar időn eleget tehetnek szándékoknak.

Rövid Toldalék.

Némely külső Országi Tudósok, és értelmes Mester Emberek, minémüek a Németek, Frantziák, Anglusok sat. a kordoványnak (Deákul Cordebisus, és Cordovisus) és egyéb böröknek kimivelésére a már leirt Szkumpiákon, és Tserfának héján kívül találtanak sok féle fákat, és Füveket; mellyek ha magokra nem elégségesek is erre a munkára, avagy tsak amazok tétettetvén,

segitségül és szaporitásul vétettethetnek. Illyenek a Nyirfa, Egerfa, Kökényfa, Büdös Berekenye (Scorbus ancuparia); Náspollya, Somfa, Áfonya, Havasi megy (vitis idea), Szály fü (vinca minor), Fekete nadály (Symphytam (igy) Officinale), Pipehur (Popentilla anserina), Vad sállya (salvia pratensis), Vizi Tök (nymphea lutea), Ördögborda (Pteris aquilina) és többek; a minemüeket Succow nevü Tudós, Oeconomische Botanicá-jában 46 ig számlál.*)

XLVI.

134. 1803.

a) 1800-ban. A Gernyeszegi Gen. Synodusban.

34-szer. Felvétetik a Köpetzi Ns Eccla instantiája, melyben bizonyos feltételek mellett, holtig való bér adásra való, magok elkötelezésekkel, magok közzé vitt, és annakutánna fél bérrel, magok közzül elbocsátott Papjok, T. Benkő Jósef eő kegyelme ellen beadott pontokban igen sok törvénytelen tselekedetei felfedezésére, és azok által maga kötelezésének megrontásáért, a holtig való béradásra lett kötelezés alól való felszabaditásokért esedeznek.

Válasz.

Ámbár alkalmasint mutogatyák a Köpetzi Eccla tagjai, a bepanaszlott Atyafi sok enormitássait; mind azon által, a meg halgatatlan itélet el távoztatására, s a maga missilissiben tett kérésére is, a Panaszok pontyai vélle közöltetnek, T. Püspök Uramnak pedig ajánlja G. Sz. Synodusunk, hogy az excessusok valósága ki tanulására, addig is investigatiot parantsolni méltóztassan és comperta rei veritate mind in Ecclesiastico Circulari tétesse közönségessé, hogy a kik magokat vélle copuláltatyák, ujj Copulatiora szorittatnak, és Ecclastica disciplina alá vettetnek; mind pedig a concernens külső Jurisdictioknak is az olyanak megbüntettetése iránt írni ne terheltessék, és fizetését is suspendálya.

*) A hivatalos másolatból.

b) 1801-ben —

35-ször. Felvétetik a Köpetzi Eccla Instantiája, melyben ez előtt, a Benkő Jósef eő kegyelme számára szakasztatott fele Papi bérnek mostani fungens Papja számára lejendő adattatását kéri, és Benkő Jósef eő kegyelmének sok más féle hibáit is felfedezi, mellyek ez előtt is fen forogván, meg hivatta vala ad conparendum, a T. Püspök Ur ezen Synodusra, de egéssége gyengeségeivel mentvén magát, elnem jött, ugyantsak ezen dologban lett illyen

Határozás.

Helyesnek találtatván a Köpetzi Eccla kérése, az eddig Benkő Jósef eő kegyelme számára járt fél bérnek fungens papja számára való fordítása megadatik, világos lévén másfelől, a G. Synodus előtt T. Benkő Jósef ő kegyelmének, szent Társaságunkat gyalázó, sok tilalmas tselekedete, hogy a papi hivatalhoz köttetett akár minemü dolgok folytatásában magát többé ne elegyitse injungáltatik, a kik pedig Copulatio végett nevezetesen, eő kegyelméhez folyamodnának, és az eő kegyelme copulatioja mellett Cohabitálnának, azokat G. Synodusunk reconciliatiora szoritya. Törvénytelen házasságokat semminek tartya, és a külső tisztek által lejendő megbüntetésit is méltónak itéli, melyre a Concernens papi tisztek is vigyázván, azoknak által adni el ne mulassák. *)

XLVII.

Közép-Ajtán 13. maji 1802.

Tisztelendő Professor Úr!

Kiváltképpen való kegyes Uram és Jóltevőm!

Nemrégiben becsületes Deák Tanitványaitól küldött igen kedves Levelét, a mellette való szép küldeményeivel edgyütt vettem vala tisztelettel és nagy szivességgel; melyeket mostan is köszönök telyes szivből. Az oltó ágatskáknak ugyan nedvességek

*) Az eredetiből.

elszáradása miatt, nem fogjuk hasznokt érni: de ugy köszönnyük, mintha azoknak sok terméseikkel éltünk volna.

Én ezuttal semmit sem tudok küldeni, a Feleségem sem egyebet, hanem vagy két főzet haritska lisztet, melynek nem kell szitálás. Bizony melléje uj Turót is szándékozom vala küldeni, de megtsala az előre fizetést vett Báts, és még tsak 8-ad napja is, hogy az Júhokat esztenára vitték. Az Ur Isten minden Javai között éltesse Tiszt. Személyét és virágoztassa Uri Házát! igaz szivvel kivánja

Tisztelendő Professor Urnak

hiv attyafia alázatos szolgája
Benkő Josef, t. k.

Vertatur.

Ezen ide rekesztett és a mi érdeink közzül sokakon bövön termő, s zöldségét télenis megtartó suffrutex valjon Enyed tájékán terem-é? s ha igen, minek nevezik ottan? szeretném tudni (mert nem emlékezem, hogy láttam volna) és már heven készülő Florámba bétenni.

E levél külső czimje: Tisztelendő Tudós Benkő Ferencz Urnak, a Nagy-Enyedi Nemes Ref. Collegiumban, az Historia Naturalis és Geographia Professorának, és a Jénai Természet vizsgáló Társaság érdemes Tagjának egész tisztelettel.

Ezen levél mellé tartozik a Haritska Liszt.

Nagy-Enye d.*)

XLVIII.

Tisztelendő Professor Ur!

Atyám helyett való Drága Ötsém Uram!

A nyári idő töltésemről nem elébb, hanem Gálnapi Sokadalomkor akarok számot adni. Előre mindazáltal azt akarom hirré tenni, hogy a Minerologiában nyomdokait követni

*) A gr. Toldalagi Victor birtokában levő eredetiből.

kivántam az Urnak, és másokat is azon nyomdokra vezetni, ezek közül való Bibartzfalvi Bertalan Mózes igen különös jóakaróm, ki is sokféle Collectiokat tett, és ezután az Urral közli; két fijai vagynak János és Jósef, Atyai lelkekre kötöm, mintha az én fijaim volnának. — Itthon szük a kenyerek, bővitse meg az Isteni Gondviselés Tisztelendő Professor Uramék kezek által. Az engemet érdemem felett megbecsüllött Tisztelendő Professorné Asszonyomat tsokolom az alázatosságnak tsokjával. Ismét azt irom, hogy Gálnapkor többet; csak most érettem Bertalan Jánosnak szolgáljon. — Néhai Tiszt. Baritz Uram Uj Esztendő napján ezzel áldotta volt meg hallgatóit: a Tüzes menkő üssön meg szerelmes hallgatóim; az honnan ez származnék, onnan szálljon sok millio áldás a Professor Ur Uri házára. Ezek után magamat továbbra is szivességekbe ajánlván vagyok

K. Ajtán 22-a Aug. 1802. igaz jóakarója
Benkő Jósef, t. k.

Elevél külső czimje:
Tisztelendő Benkő Ferencz Enyedi
Professor Urnak, Titt. Titt. Drága jó
Uramnak, nagy tisztelettel
N.-Enyed.*)

XLIX.

3345. 1803.

Fő Tisztelendő Püspök Urunk parantsolatjából, Tisztelendő Bitai Péter Erdő Vidéki Esperest Uram személyesen házamhoz jövén, és velem a Tit. Tit. Felsőbbség Parantsolatját közölvén, alázatosan és nagy tisztelettel felelem arra e következendőket - 1) Veszy Pojant hogy valakivel copuláltam légyen, bizony nem emlékezem, sőt tsak hogy nevét hallottam volna is, nem tudhatom.

2) Fel-Ajtának e mi Közép-Ajtánkat hivják az Oláhok, de itten Román Gudáta nevü személyt soha nem

*) A gr. Toldalagi Victor birtokában levő eredetiből.

hallottam, és hogy ki értethetnék rajta, tsak nem is gyanithatom, és így semmi dolgomat véle nem tudhatom.

3) Tot Sigmond nevü közkatonát is és házosulását bizony hogy láttam, és tselekedtem volna, telyességgel nem emlékezem. A Mennyei Nagy bíró büntessen meg engemet, ha igazságoson nem tészem ezen Jelentésemet. Azonban a Tit. Tit. Felsőbbségeknek, és Rendeléseiknek igaz és alázatos engedelmességemet igyekezem meg bizonyitani. Irám Közép-Ajtán 9. Febr. 1803.

Benkő Josef. t. k.
Ref. Prédikátor. *)

L.

195. 1803.

Méltóságos és Kegyesen Igazgató Fő Consistorium! Kegyelmes Jóltevő Uraim!

Nagyságtok Könyörületességéből egynehány Esztendőktől fogva volt sok kedvetlen változásaim között való pénzbéli Segitetésem Pensio név alatt. Erre mindenkor nagy szükségem volt és lészen; de vagyon kiváltképpen mostan, midőn mint sokakat másokat ezen Vidékben, ugy engemet is vónó és egyéb barmaimban nyomos kár talált, tavaly pedig ujonnan magam örökségemre (mivel zálogos Jószágon lakom) épült Házamat a szerentsétlen tűz elrontá. Nagyságtokhoz azért folyamodom igen alázatos könyörgésemmel, méltóztassanak mostanis abbéli kegyelmességekkel engemet nyomoruságaimból emelni. Tudom sok elvádoltatásaimat, melyek nem mind úgy vagynak, a mint feladattak; de teljes igyekezettel azon igyekezem, hegy már öregségemben az illyeket ellenkező jobbakkal válthassam fel. Azonban igen közel vagynak azok a napok, melyeken nem tsak a Magyar, hanem a külső Nemzetek előtt is meg-bizonyitatik, ha szintén magam hirtelen meghalnék is, hogy Nemes Hazámnak ujabban is használni igyekeztem sok keserves viszontagságaim között is kijövő Munkáim által; a minémüek közül való munkálkodá-

*) Az eredetiből.

saimtól meg nem szünöm holtomig, a míg vagyok magamat kegyelmességökbe ajánló

a Méltóságos Fő Consistoriumnak
Kegyelmes Jóltévő Uraimnak

igen alázatos, sok viszontagságokkal küszködő, méltatlan szolgájok, Benkő József t. k.
hajdan Erdővidéki Esperest.

Közép-Ajtán
3. Junii 1803. *)

LI.

90. 1804.

Erdély Országi Méltóságos Reform. Fő Consistorium!
Gratiosus Patronus Uraim!

A Felséges Királyi Fő Igazgató Tanátsnak 1170. szám alatt költ Decretuma mellett a T. Benkő Jósef eő kegyelme ellen feladott panasz aránt, és ennek előtte is az eő kegyelme ellen hozatott Határozása felől a Generalis Synodusnak hozzám utasitani méltóztatott levelét a Mlgs Fő Consistoriumnak alázatos tisztelettel vettem. A most jegyzett egésznek végire járni el nem mulatom. Különben igaz az, hogy nem régiben is tudósitást vettem az Erdővidéki Tiszteletes Esperestől az aránt, hogy Benkő Jósef eő kglme nem szűnik meg most is megesketni akarkit is a ki eő klméhez folyamodik, és a Generalis Synodusnak ide zárt határozása után is sokakat esketett.

Ezen Rendelése a Gen. Synodusnak publicáltatott Háromszéken és Erdővidékén és más Tractusokban is, tudva levén az Esperestek előtt, vígyázat alatt tartatott. De Fogaras, minthogy sem Glrs Synod., sem Püspöki hír tételekből az efféléket nem tudhattya, meglehet hogy a fogarasi Papnak ezen rendelés tudtára nincs A mi az eő klme állapottyát pro futuro nézi, arról ugy vélekedem, hogy igen illő és szükséges volna eő kegyelmét a

*) Az eredetiből.

Papi állapotból levetkezteti és a külső Jurisdictio alá nem tsak a concernens Széknek hanem a Felséges királyi Guberniumnak is által írni. Ezen tekintetre nézve közlöm a Mlgs Fő Consistoriummal azt a Relatoriát, melyet még 1800-ban eő kegyelme ellen készitettem, és a mely mellett 1801-ben tartatott G. Synodusunkra citáltattam vala, de minthogy akkor betegségével mentvén magát meg nem jelent, és a maga mentségét elő nem adhatta, az ide zárt határozásnál többre Gener. Synodusunk ki nem ereszkedhetett.

Bizonyos vagyok az aránt, hogy ha ujabban admonealtatik Genr. Synoduson való megjelenésre és Törvény állásra, s az utánni engedetlenségeiről való számadásra is, most is meg nem fogna jelenni, hanem ha valamely tiszti erő által kénszerittetik, vagy vitethetik az elő állásra.

Melyre nézve szükségesnek tartanám, hogy Visitatorium Mandatumom mellett (melyet különben is expediáltatni etiam pro hoc anno alázatosan instálok) a Concernens Széknek Tisztségét megkeressem, hogy ezt, ha magának módja nem volna is a Synodus eleibe való jövetelre, vagy erőtelenségével mentegetné is magát, mely hosszas részegeskedései miatt mindenkor vagyon, hatalommal is Gen. Synodusunk eleibe állitaná.

Abban az esetben, mikor a Papi Jurisdictio alól egészen proscribáltatnék, nem tudom megkellene-é tartani azt a régi szokást, hogy Papi ruhája elvágattassék; avagy tsak formatáját ha meg volna s elő adná elszaggatni és neve után a Protocollumba Proscribáltatását bé irni elégséges volna? Ez a Relatoria oly motskosan hozza bé, hogy az a megutálásig vagyon, de engedetlensége is oly terhes, hogy Ministeriumunk nagy gyalázattyára, nyughatatlanságára és vádoltatására szolgál. Melyek szerint másokra nézve is szükséges volna példát tennünk. — Ezen adnotált Relatoriának visszaküldetését alázatosan instálom, változhatlan tisztelettel maradván

A Mlgs Fő Consistoriumnak

alázatos hív szolgája
Abats János
Refor. Püspök. *)

Nagy-Enyed 1804. 11-ik Apr.

*) Az eredetiből.

LII.

90. 1804.

Tiszt. Erdélyi Ref. Püspök Abats János Atyánkfiának!

6. May 1804.

Expd Gr. Teleki Lajos.

A T. Püsp. Uram Tudósittásait, mely mellett a Benkő Jósef ő kegyelme helytelen, illetlen s botránkoztató Tselekedeteiről véghez vitetett Vallatásról való Levelét a Grls Sz. Synodk az ő kelme dolgába tett Végzése párjával együtt, ide bé-küldötte, vette Fő Consistoriumunk.

Mely Inquisitorio Relatoriát oly atyafiságos utasitással küld vissza T. Püspök Uramhoz Cő Consistoriumunk: Hogy Benkő Jósef ő klme a Grlis Synodus eleiben törvényesen meghivattatván, és reája az előbbeni végzés után tett helytelen Tselekedeteire nézve, Törvényt Láttatván, a gyakorlott Rendtartások módjával megegyezőleg, Törvény szerént büntettessék, és az ezutáni magokat előadható panaszok s rendetlenségek megelőzésére Papi hivatalától egészen megfosztassék, oly móddal mind azon által, hogy személyes prostitutioja, a mennyire lehet, eltávoztassék, és a Papi Sz. Hivatalnak kissebbittetésére ok ne adattassék.

Exped. Borsos. *)

LIII.

79. 1806.

Nagy Méltóságu Reformatum Fő Consistorium! Kegyelmes Jóltévő Uraim!

A Nagyságtok kiváltképpen való Gratiájokból számomra adattatni szokott Pensioért már szintén Esztendeje, hogy nem küldöttem; mind a lévén szándékom, hogy magam személyesen jelenjek meg bizonyos Mentségeimmel, de szegény Házam-

*) Az eredetiből.

nak sok szomoru változásai s egésségemnek is gyengülése meg nem engedték.

Mostan azért alázatos reménységgel bátorkodom folyamodni Nagyságtok Kegyelmességéhez, méltóztassanak azon Pensioběli Gratiájokat meg-újitani és fenn tartani; meg-tekintvén könyörületesen az én felettébb való nyomoruságos állapotomat, u. m. hogy szép szarvas marháimból a dög nem igen régiben kipusztita; Örökségemre (minthogy Zálogos Jószágban lakom, miolta hivatal nélkül vagyok) épült jó új Házamat a gonosz ember tüze meg-égeté; a Gabonának itteni nagy terméketlensége sok Nemesi Házakat is ejtett adósságokba; menyivel inkább engemet, a ki Oeconomiám mellé nem álhatok; és a mely Gazdaságomat folytató Mihály nevü fijam el-bujdosott vala, nintsen is reménységem haza jöveteléhez. Esztendeje szintén, hogy az Özvegységnek terhét is hordozom.

Méltóztatott vala Nagyságtok engemet ennekelőtte sokatska idővel Uri s Atyai-képpen meginteni, hogy ne Copulálgatnék jobb volna a Pensiommal élnem. Láttya Isten, hiven meg-fogadtam a Kegyelmes Intést. Igaz ugyan, hogy azután is fogtanak reám vagy két Copulatiot; nevezetesen Bartza Ujfalusi László Istvánnak és Máté Rebekának öszve-eskettetéseket; de a Brassai T. Magistratus ki-küldvén ide a Nemes Szék színére Máté Rebekát, egészlen el-romlott az ő Vallástétele; és ki-jött, hogy az én nevem alatt más Copulator adott olyan Irást, melyet magam is igen nehezen tudtam meg-mutatni (csak két betünek vonásából) hogy nem az én irásom.

Ezekhez képest alázatos töredelmességgel folyamodom Nagyságtok Kegyelmességéhez, hogy méltóztassanak az én siralmas állapotomat tekinteni, és Istenes Pensioval sok szükségeimből ki-segiteni; mely Kegyelmességeknek nagy reménységgel való várásával, vagyok mély tisztelettel

a Méltóságos Fő Consistoriumnak

igen alázatos és valóban
szegény Jótéteményes Szolgájok
Közép-Ajtai Benkő Jósef, t. k.
hajdan Udvarhelyi Ref. Professor.

Közép-Ajtán 10-a Aprilis 1806. *)

*) Az eredetiből.

LIV.

79. 1806.

Válasz az Historicus Benkő Jósef Atyánkfia Kérésére.

11-a May 1806. Expd. Gr. Teleki Lajos.

Az Instánsnak el-nyomorodott sorsa, előbbeni érdemeire nézve, méltó Tekintetben vétetvén Fő Consistoriumunk által, oly bizodalomnál fogva, hogy a rágalmazó nyelveknek tárgyul-való maga ki-tételétől ezután jobban is őrizkedik, meghatároztatott: Hogy Pensioja, mely az Instáns számára határoztatott, a Fő Consistorialis Cassából, azon időkre is, a mi olta ki nem vette, ki-adattassék. Melynek quietantiája mellett lejendő kivétele végett a Fő Cons. Cassának Administratoraihoz utasittatik.

A Fő Cons. Cassa Administratoraihoz!

A Benkő Jósef Atyánkfia esztendőnkint 150 Rfkat tévő Pensiojának ki-adattatása azon időkre is, a miólta ki nem vétette, meghatároztatván e mai napon, arra utasittatnak a Fő Consistorialis Cassánk Administratorai: hogy a megnevezett Pensionatus pénzét, quietantia mellett, a mint abban mód lészen, igyekezzék kifizetni. **)

Exp: Olosz Béniám.

LV.

41. 1809.

Huszár Kapitány Arany Urnak!

15. Januar 1809. Exp. Gr. Teleki Lajos.

A Benkő Jósef ő klme ellen abban tétetett panaszról béküldött becses Tudósittását a Kapitány Urnak: hogy Benkő Jósef ő Kegyelme Ürmösi Kovács János lovas katonát, kinek az házasodásra engedelme nem volt, Ketseti Elekes Susánnával

*) Az eredetiből.

**) Ugyanott.

öszve eskette légyen — vette Fő Consistoriumunk s jelenti illendőséggel: hogy megnevezett Benkő Jósef ő kegyelme, hasonló hibás Tselekedeteiért, mindennémű papi Hivatalnak folytatásától végképpen el-tiltatott légyen; és már most a Fő Consistoriumunk Hatalma alól kirekesztetve lévén, tsak annyiban vagyon függése: hogy régi érdemeinek megjutalmaztatásokra, számára szép Pensiot szokott adatni. Ennélfogva tehát keményen meg fog feddetni, és arról meg-intetni: hogy ha az e féle hibás tselekedetektől meg nem szűnik, Pensioja el fog vétetni *)

Benkő Jósef Professor ő kegyelmének.

Kinek kinek arról való meggyőződése, hogy a maga Tselekedeteire nézve, Lelkiesmérete tsendességben vagyon — nagy Boldogság! és a jó Hír név, egy a legbecsesebb Kintsek között.

Kegyelmed hasznos Munkái, s régibb Foglalatosságai által, ezen Kintsből szép részt nyert vala, és mind addig, mig erőtelenségének hibái, józan értelmén erőt nem vettenek, Hazánknak betsületére volt; de méltán lehet sajnállani: hogy szerzett szép Érdemeit, helytelen Tselekedetei által ottan-ottan nem átalja homállyban boritani!

Kegyelmed, noha tökélletes nyugodalomra tétetett a papi functiokra nézve, oly szoros értelemben: hogy azoktól egyáltaljában el is vagyon tiltatva, mégis nem szűnik-meg törvénytelen és a felsőbb Rendelésekkel ellenkező Tselekedetei által a kegyelmed ellen való panaszokra okot adni, és az által, a kegyelmed boldogságáról gondoskodóknak is kedvetlenséget okozni.

Panaszképpen, és elég-tételnek kérésével terjesztetett ugyanis közelebbről Fő Consistoriumunk eleibe: hogy kegyelmed az Ertz Hertzeg Jósef Lovas Ezrede-béli, Ürmösi Kovács János nevü közkatonát, kinek az Házasodásra engedelme nem volt, Ketseti Elekes Susánnával, törvénytelenül öszve eskette, és azt maga is kegyelmed arról adott irásával megesmérte légyen, melynek szomoru következése az lett: hogy a Katona keményen meg veretett; a Leány pedig gyalázatos szerentsétlenségbe esett.

Erről tehát, a midőn kegyelmedet keményen meg-feddeni köteleztetik Fő Consistoriumunk, arra inti atyaiképpen: hogy

*) Az eredetiből.

magát az illetén papi Hivatalt illető kötelességekben, főbbképpen az ilyenekbe, mellyek a királyi Rendelések által szorosan meg vagynak tiltva, többé avatni ne merészelje; mivel különben kéntelenittetni fog Consistoriumunk a kegyelmed Pensiojának, melyet érdemeiért rendelt, el-vonattatása végett Határozást s Rendelést tenni, s tart attól Consistoriumunk, hogy az effélékért a külső Tisztviselők által is oly móddal meg fog büntettetni, mely gyalázatos lenne. *)

LVI.

39. 1815.

Méltóságos Reformatum Consistorium!

A Régen volt Udvarhelyi Professor és Historicus Benkő Jósef eö kegyelmének ezen folyó Esztendőnek második Napján történt Halálát, az Erdővídéki Esperest, tudván azt, hogy emlitett Benkő Jósef eö kegyelme a Mlgs Fő Consistoriumtól Esztendőnként 180 Forint Pensiót szokott vala venni, énnékem a fel-jelentés végett megírta és tudtomra adta, melynek következéseül én is ezen változást alázatosan jelentvén, változhatatlan tisztelettel maradtam

A Méltóságos Reformatum
Fő Consistoriumnak

alázatos hív szolgája
Idősb Abats János,
Ref. Püspök.

N.-Enyed 14-dik Február 1815. *)

LVII.

Quaedam Mssta ea collectione Benkőina.

Fulmen Leopoldi 1. ad vindicandam religionem catholicam Gravamina politica Transsilvanorum de a. 1707.

*) Az eredetiből.

Ars Heraldica (Tsatarii) ungarico idiomate.*)

Ars Numismatica.

Chorographia Transilvaniae (Latine).

Josephi Hermanyi additamenta ad Volf. Bethlen.

Ejusdem — — ad historiam Apafii notae.

Articuli de quartis saxonicis ante a 1556 et postea.

Annae Bornemisza Testamentum.

Columba Noe (Nicolai Bethlen) cum epistola ejusdem ad Legatos O. o. Hollandiae, apud aulam. Viennensem: Ex manu adparet ipsius auctoris esse.

Litterae Joannis Kemény ad status et Rakoczium de 1657.

Acta Synodalia saxonum de annis 1578. 1580. 1607. 1614. 1616. 1627. 1634. 1644. 1672.

Litterae Draskovitsii episcopi Quinque eccles. Oratoris Caesarei in conc. Tridentino ad palatinum, Tridento.

Privilegium Ecclae. Albensis de 1243.

De Unione triumnationum a. 1437.

Promemoria in negotio valachorum, uti sunt annuenti(on)-ales Rakocziorum, Sigismundi et Georgii, confirmatio Apafi, Dipl Leopoldi, Confirmatio Carolii VI.

Articuli circa Jesuitas, episcopum cath. et Ref. Superintendentem.

Privilegium Saxonum in comit. Szepes 1286.

Transsumtum germanorum aug. Confessionis in Zalathna (authograph.)

Memoriale Joannis Kemény ex Captivitate (authograph.)

---

*) Ezt és a következö két müvet — úgy látszik — Kapronczai Ádámtól kapta. Ez ugyanis 1782-ban egyebek közt így ír hozzá: Most Sz. György napján Debreczenben jártam, az honnan elhoztam Tsatári Jánosnak némely munkáit, ú. m.

1) Osterwald a szerzetes rendröl forditás (Debreczen, 28. nov. 1781.)

2) Mausoleum Principum Transsilvaniae stilo lapidari.

3) Chorographia M. Principatus Transsilvaniae.

4) Commentatio Heraldico-Critica de Insignibus R. Hung. et Principatus Transsilvaniae Heraldicis.

5) Ars Heraldica vagy czímerekröl való tudomány.

6) Scientia Numismatica vagy pénzekröl való tudomány.

7) Antiqua Romanor. Numismat. sub nomine Provinciae Dacicae stb.

8) De Arce Várad Regibusque ibidem Sepultis.

9) Succincta juris hungarici Historia.

in quarto.

Vizaknai Bereczk naplókönyve.

Török Ferencz naplókönyve.

Metamorphosis Transilvaniae per Petrum Apor.

Nemes János Naplókönyve.

Benkő Josef füvészkönyve.

in 8-avo.

Kamuthi György Diariuma az Erdélybe hozatott idegen portékákról 1627.

Az Erdélyi kézirásokról (Benkő Józsefé).

Mssta compacta, ubi sunt inter caetera.*)

Collationales terra Aranyos, per Ladislaum confirmatae (per Carolum 1231 ?)

Litterae Andreae regis super Maramaros, ad Transilvaniam pertinente.

Clerici uxorati in Ungaria a 1333.

Castellanus Zebernikensis 1643.

Regestrum bonorum fiscalium in Transsilvania 1650.

Urbarium fiscale 1701. it. Cameratica, Conventiones Capitaneorum, instructiones decimatorum, tricesimatorum, in specie Verestornyiensis, formulae juramenti pro generali thesaurario.

Epistolae et Commissiones Francisci Rakoczi (autograph)

Replica ad easdem (apograph).

---

10) Martini Schmeitzel: Siebenbürgische Geschichte v. Jahr 1700 bis 1716. Ez a Schmeitzel írása:

11) Methodus vel Tabula Scientiam numismaticam tractans. Kapronczainak B-höz 1782. junius 14. írt eredeti leveléből. (Mike S. gyüjteményében.)

*) Hihetően ez egybekötve levő kéziratokból küldötte fel Benkő a törvénykezési ügyben kinevezve volt rendszeres bizottság használatára 1796-ban a kir. Főkormányszékhez az Erdélynek Magyarországtól való elválása első éveiben 1540 és 1542-ben kelt legnevezetesebb három darab t. czikket, melynek egyike itélőmester Verbőtzi István pecsétével és aláirásával volt hitelesítve. A kir. Főkormányszékhez 1796-ban május 25-én Köpetzről írt s 3833. 1796 főkorm. számmal jegyzett eredeti leveléből. (L. Okirattár XLI. sz. alatt.)

Historia Davidis Rozsnyai a Ferdinando I. ad Leopoldum I. ex monumentis turcicis (authograph.)

Acta Synodalia Erdődiensia (msptum. sec. 16.) it.

Apologia Ecclesiarum Ungaricarum 1606. et

Privilegium sabbathariorum.

Philippica Siculica.

Historia motuum Bocskainorum per Steph. Xilandrum.

Litterae armales sub tit. Nos Gabriel Princeps Transsilv. Valachiae.

De origine et progressu Lutheranismi ex Archivo mediensi Is. acta Synodalia de a 1541.

Diarium Alberti Gulacsi (secretarii Mich. Apafi).

Dipsai Szabó jegyzései Enyedről.

Continuatio Joannis Bethlen (authograph) cum observationibus Jos. Benkő.

Historia Specialis Transilvan. (Jos. Benkő) *).

Sófalvi Josefnek B-höz Kolosvárról 1783. dec. 20. írt leveléből. **)

. . . . . Kedvesen veszem — írja egyebek közt — ha igérete szerént T. Uram is communicálja velem a melyeket én nem láttam vagy nem tudok, hogy én is beirhassam jegyzéseim közé. Hogy pedig az ilyenekkel ne terhelődjék T. Uram, a melyeket én is tudok, ha szintén még nem conferáltam is Collectiómba, accludáltam a melyeket készen jegyzésbe kaptam.

Bornemisza János estveli órái.

Lisbona sülyedése Históriája.

Taxányi János Történetei.

Draskovits Ján. Fejdelmek serkentő órája 11 része.

Ifjabb Szilágyi Sámuel Ausztriai Parasztja.

---

*) A marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban ily czím alatt: Novum. Supplem. Carthophylacei miscellan. Tom. I. 1157—. p. 859—861.

Mikor költ e lajstrom, szövegéből ki nem tünik. Ezért kelle ide e T á r végére igtatnom.

**) A felkérés hozzá 1787. volt intézve, de ő mikor tette e jegyzéseket, évszáma nincs kitéve, ezért kellett ezt is e T á r végére tennem.

Dissertatiok Mos. Beregszászi.
A.-Nánási.
Jos. Szent Simoni.
Jos. Zágoni.
Sam. O. Szatmári.
P. Janki Jos. Balog.
Gr. Vetsei. St. Kotsi.
Gyöngyösi János.
Szabó Dávid Vanieri Praedium rust.
Váli István Hist. Augustor.
Decretum Tripartitum új fordditása. Verbőczi képével.
Kalotsai editio.
Laskai János Lipsiussa.
Pápai Ferencz junior.
Pápai András.
Pápai Imre.
Szili István szüntelen égő áldozatja.
B. Vesselényi Susánna selyembogárról.
B. Vesselényi a lenmivelésről.
B. Vesselényi Juh és Dohánytenyésztésről.
Teleki Ádám Oidje.
Bessenyei A. Holmi.
Kemény Sámuel.
Tsernák László.
Wesselényi Mária.
Bessenyei Popéja.
Bárotzi Kassándra. Kartigam.
Erköltsi Levelek és Mesék.
Biró István jezsuita Versei.
Nádudvari Elek.
Milesz Josef.
Benkő Sámuel. Benkő Jos.
Szabó 'Sigmond.
Gróf Gyulai Sámuel.
Fogarassi Josef.
Szőnyi Beniamin.
Kovásznai Sándor.
Kolunbán János.

Szemerei. Fejérvári.
Osterváld Placette —
Horányi.
Veszprémi István Biographia.
Alvári.
Gombási István.
Szeli Károly az Himlőről.
Szeli Károly Bába mesterség.
Vetsei Biographiája.
Sz. N. Pap István Magyarország.

TARTALOM.

Lap.

BEVEZETÉS 3

I.

Benkő születése. Atyja, anyja, nagybátyja: Hermányi József. Testvérei. Nemesi származása. Gyermekkora. Benkő mint tanuló Nagy-Baczonban, Udvarhelytt, Nagy-Enyeden. Fölfedezi az erdődi zsinat confessiójának eredeti példányát. Hajlama a gyüjtés és történelmi tanulmányok iránt. Első nyomtatott müve. Meghivatik segédpapnak. Nem fogadja el. Ujra meghivatik 9

II.

Benkő mint pap. Megnősül. Első történelmi munkái: az erdővidéki egyházkör története (Filius Posthumus); az udvarhelyi iskola története. Egyházköri jegyzővé, majd esperestté választatik. Találkozása József császárral. 26

III.

Imago specuum m. princ. Transsilvaniae admirandorum. Levelezése Chenottal. A kormányszék körlevele a gyógyfüvek és ásványos vizek tárgyában. Benkő mint füvész. Ajánlata a kormányhoz. A kormány felelete. A kolozsvári lyceumban fölállitandó füvészi tanszékkel kináltatik meg. Nem fogadja el, de Brassóban és Szebenben adandó leczkefolyamra ajánlja magát. A kormány válasza. Benkő terve. Scintilla botanica. Az egész meghiusul. Benkő itélete Chenotról. Epilobium Benköiánum. 34

IV.

Transsilvania Generalis. Előszava. Kiadója Kurczböck. Benkő megalapitja hirét. Molnár, Révay, Rát levelei. A göttingai tudósok. A harlemi t. társaság tagjává választatik. Horányi Benköről. A Transsilvania második részének kiadására nézve segélyért fordul az udvarhoz. A kormányszék véleménye, melyet az udvar helyesel. . 59

V.

Lap.

Milkovia. Téli bokréta. Trassilvania specialis. Nyomatásának fennakadása. Benkőnek füvészeti újabb törekvései. A „Hármas kis tükör“ átdolgozása. Erdélyi historiás szekrény szerkesztése. Levelek, orvostudor Patakihoz. Benkő történelmi törekvései. Értekezések a török-magyar viszonyokról. 71

VI.

Benkő a kormányhoz folyamodik Flora transilvanica czimü munkája ügyében. A kormány válasza. Benkő feltételei. A kormány nem fogadja el. Hova lett a Flora transilvanica? Egyházi beszédek. A Hóra-világról irt munkája. 85

VII.

Benkő székely-udvarhelyi tanárnak választatik. Összeütközése tanártársaival és elöljáróival. A tanárságról lemondani kényszeritik. Jószágára vonul, majd köpeczi pap lesz. Levelei az egyház főtanácshoz. Az egyházi főtanács nyugdijt rendel Benkőnek. Köszönő levele. 96

VIII.

Bethlen Farkas historiájának kiadása és folytatása. „Diaetae sive rectius comitia transilvanica.“ Ez utóbbiról irt bírálatok. „Imago inclytae in Transilvania nationis siculicae historico politica“ czimü munkája. Ennek birálata. Egy uj munka terve. „Dohány“ czimü munkája. „Jelentés nyolcz magyar scriptorról.“ A „Három nemzet uniojáról s pecsétjéről“ irt müve. Bethlen Farkas historiájának 6-dik kötete. 1793—96. irt munkái. Védelmezi magát azok ellen, kik Hermányi plagiotorának nevezik. 112

IX.

Benkő hivatal nélkül. Köpeczi pap lesz. A kath. püspök első panasza Benkő ellen. Levele a prot. egyházi főtanácshoz. 126

X.

Benkő érintkezése az erdélyi philohistoriai tarsasággal. Eder levele. Benkő közleményei. Aranka György tudományos útja. Benkő gyüjteménye, ajándéka. A philohistoria társaság és Aranka méltánytalansága Benkő iránt. 138

XI.

Benkő meghasonlása a köpeczi egyházzal. Reversalisa és pöre. Egyházából kitétetik. 147

XII.

Kéziratban maradt müvei: „Filius Posthumus“; „Udvarhelyi novitius diák“; „Scintilla botanica“; „Transsilvania specialis“; „Ba-

róthi Béthel"; „Az 1784-ben támadt oláh zenebonának leirása"; „Báthori Kristóf"; „Erdélyi historiás szekrény": a „Hármas kistükör" erdélyi része; „Székelyek törvénye"; „az Erdélyi főispánok, fő- és szász királybirák catalogusa"; „Közép-ajtai készitésü spanyolviasz"; „Mária Christierna fejedelmi méltóságának megalapitása"; az „Erdélyi három nemzet politikai egysége s mindháromnak pecsétе"; „Erdélynek Mária Terézia korabeli története"; „Naplók és Krónikák másolatai"; „Bod Péter Magyar Athenásához irt pótlékok"; a „Székely lakodalom"; „Flora transsilvanica": a „Székelyek nemzetségéről; az „Erdélyi nemesek catalogusa"; Önéletrajza; Báthory István idejebeli levelek gyüjteménye. Kisebb másolatok. 152

XIII.

A köpeczi egyház panasza Benkő ellen. A zsinat határozata. Benkő a papi szolgálattól eltiltatik. Uj feladások Benkő ellen törvénytelen esketésekért. Büntetése. Ujabb feladások. Az ev. ref. püspök véleménye az egyházi főtanácshoz. Ez utóbbi határozata. Benkő közkereset alá vettetik. Benkő levelei az egyházi főtanácshoz nyugdija iránt. Megadatik. Benkő ezüst bányanyitási terve. Ujabb panaszok Benkő ellen. A főegyházi tanács feddő levele. Benkő védelme, elitéltetése. 174

XIV.

Benkő családi viszonyai. Neje halála után fiához vonul. Utazók látogatják. Többen hivják házukhoz, de fiánál marad. Gyüjteményét az erdélyi történetkedvelő társulatnak eladásra felajánlja. Arankának, a társulat titoknokának, eljárása. Gyüjteményeit a nagy-enyedi főiskolának adja el. Benkő mint hirlapi levelező. Halála és temetése. . 193

XV.

Benkő ismertetői és életirói: Horányi. Benkő Ferencz. Közhasznu ismeretek tára. Oesterreichische National-Encyclopaedie. Salamon József. Kővári László. Toldy Ferencz. Benkő Károly. Wass József. Benedek József. Pap Márton. Kemény József. Plagiumi vádja. . . 201

XVI.

Visszapillantások Benkő pályájára. Legfőbb érdemei. Külső alakja. Zárszavak. 220

OKIRATTÁR.

I. Okirat . . . . . 239.
II. „ . . . . . 241.
III. „ . . . . . 244.
IV. „ . . . . . 247.
V. „ . . . . . 251.
VI. „ . . . . . 252.
VII. „ . . . . . 253.
VIII. „ . . . . . 256.
IX. „ . . . . . 258.
X. „ . . . . . 261.
XI. „ . . . . . 262.
XII. „ . . . . . 263.
XIII. „ . . . . . 264.
XIV. „ . . . . . 267.
XV. „ . . . . . 268.
XVI. „ . . . . . 270.
XVII. „ . . . . . 271.
XVIII. „ . . . . . 273.
XIX. „ . . . . . 277.
XX. „ . . . . . 278.
XXI. „ . . . . . 282.
XXII. „ . . . . . 285.
XXIII. „ . . . . . 288.
XXIV. „ . . . . . 289.
XXV. „ . . . . . 290.
XXVI. „ . . . . . 291.
XXVII. „ . . . . . 294.
XXVIII. „ . . . . . 295.
XXIX. „ . . . . . 296.
XXX. „ . . . . . 299.
XXXI. „ . . . . . 301.
XXXII. „ . . . . . 303.
XXXIII. „ . . . . . —
XXXIV. „ . . . . . 304.

XXXV. Okirat . . . . . 305.
XXXVI. „ . . . . . 306.
XXXVII. „ . . . . . 308.
XXXVIII. „ . . . . . 309.
XXXIX. „ . . . . . 311.
XL. „ . . . . . 312.
XLI. „ . . . . . 314.
XLII. „ . . . . . 315.
XLIII. „ . . . . . 316.
XLIV. „ . . . . . 318.
XLV. „ . . . . . 320.
XLVI. „ . . . . . 329.
XLVII. „ . . . . . 330.
XLVIII. „ . . . . . 331.
XLIX. „ . . . . . 332.
L. „ . . . . . 333.
LI. „ . . . . . 334.
LII. „ . . . . . 336.
LIII. „ . . . . . 337.
LIV. „ . . . . . 338.
LV. „ . . . . . —
LVI. „ . . . . . 340.
LVII. „ . . . . . —